
Levini Lemnii
medici Ziricaei
Opera.

LEVINI LEMNII MEDICI ZIRIZÆI,

DE HABITV ET CONSTITVTIONE CORPORIS, QVAM GRÆCI κρᾶσιν, Triuiales COMPLEXIONEM vocant, Libri II;

Omnibus quibus secunda valetudo curæ est, apprime necessarii: ex quibus cuiq; procliue erit corporis sui conditionem, animiq; motus, ac totius conseruandæ sanitatis rationem ad amussim cognoscere.

Nunc vero ab innumeris mendis, quibus passim scatebant, vindicati; opera G. A. G. formaque commodiore in lucem editi.

Cum INDICE *Rerum & verborum copiosissimo.*

FRANCOFVRDI
Apud Ioannem Wechelum,
M D LXXXXI.

SPECTATISSIMIS COSS. CORNELIO OCKE-RO INTEGERRIMO AC CANdoris eximii viro, Petro Nicolaidæ viro induſtrio, ac præter inſignem eruditionem adminiſtrandæ reip. obeundisque functionibus Tribunitiis perißimo; denique ordini Senatorio cumprimis illuſtri, cæterisque Ciuibus magiſtratui obſequentißimis,

L. Lemnius S. P. D.

DICI vix queat viri ſpectatiß. quo ſit affectu, qua animi propenſione erga Ciuitatem hanc, eiusq; ciues ac municipes veſter Lemnius; partim quod prima vitæ lucisq; huius auſpicia in hac ſit conſequutus; partim quod inter illos verſetur, qui quum ſint humanitatis ſtudiis abunde imbuti, tum ſuos literarum monumentis, omniq; rerum co-

gnitione sedulo institui curant. Hoc siquidem potissime cuique ciuium est in votis, eoque omnis eorum spectat conatus atque industria, vt quos hæredes instituunt, non tam opum splendore, rerumque fortuitarum affluentia, quam doctrina ac morum integritate illustres præstare pergant. Quæ res hactenus effecit, vt ciuitas Zirizæa in maximis calamitatibus quas toties perpessa est, inconcussa substiterit. Siquidem clarissimi Senatus authoritate & consilio fulta, nulla sui parte labefactari luxarique visa est; aut si quid detrimenti acceperit, si qua iactura aut clades illata sit (vt nemo non aliquo incommodo vel vrgetur vel afficitur) confestim viri consulares summa cura, parique animorum consensu resarciunt, instaurantque omnia atque in integrum collapsa restituunt. Quum enim Magistratus munus sit atque officium strenue suas obire partes, ciuium commodis prospicere, optimum ciuitatis statum moliri, luxata instaurare, fulcire nutantia, inclinata erigere, collapsa in gradum reponere; obiter,

Con-

Consulere in medium, & rebus succurrere fessis,
Omnia in antiquam correcta reponere sedem:

Nulla sui parte in his perficiẽdis cessant viri politici; omniaq́; inculpate magistratus exequitur, suisq́; muniis ordo Senatorius præclare fungitur. Tametsi enim maligna sit, parumq́; fida nauium statio, portusq́; incommodus, nec vllus propemodum exterorum concursus & negotiatio, ipseq́; Oceanus tanta quotannis adferat dispendia, vt incredibili sumptu noua subinde, atque in immensum erigendæ sint aggerum moles, quibus fluctibus obnituntur, ac maris ferociam retundunt; alacri tamen atq́; infracto animo omnibus obsistunt, sartaq́; tecta, vt dicitur, perficiunt. Siquidem penes eum Consulem qui ex tribunitia potestate, plebis curam tutelamq́; suscipit, consistit hæc rei agrariæ præfectura. Is sibi asciscit ex patriciis Septemviros vt municipales collegas ac consultores, qui quod patriæ commodis consulũt, voce gentilitia Heimradt *nominantur. Hi, quum res poscit, per totius insulæ ambitum deuecti longe lateque exporrectos aggerum tractus, incurua littora, sinus im-*

Heim, patriã ac natale solum Germanis olim sona

mensos cataractas, aquæductus, portus, orasq; maritimas omnes alacriter perlustrãt; ac si quid dissipatum sit ac conuulsum, marisq; violentia concussum dissiliit, acriter instant, omnibusq; instaurandis vigilãter incumbunt. Hanc prærogatiuam ac tribunatum, hoc est administrandi soli, fundiq; patrii munus consequuta est ciuitas Ziriżæa a Belgarum principe Philippo cognomẽto Bono, qui & Zelandis quos Mattiacos Tacitus vocat, imperabat; quod singularem in Magistratu vigilantiam, agendiq; solertiam perspexerit, adeo vt illorũ industria frequentius vindicata, assertaq; sit Scaldia insula ab interitu, quem Oceanus inundans vicinis crudeliter intulit. Quo effectum est, vt exteri quoq; nostratiũ opera vtãtur, vbi nouos portus eruũt, vbi ex mari vindicanda sunt latifundia, atq; agrorum aliquot myriades sementi messiq; vberrimæ accõmodæ. Cæterum cum innumera huic ciuitati sint ornamenta illamq; illustrent, tum nulla re mihi visa est commodatior ac plus solidæ laudis promereri, quam quod

bat, cuius Tacitus meminit libro de huius gẽtis moribus.

Philippi Burgundiç ducis in Ziriżæos munificẽtia anno 1425. Libro de moribus German.

tot

tot viros literatos proferat multisq; præcla-
ris ingeniis fœcunda ſit atq; exculta; quorũ
conſilio ac prudentia non domeſticæ modo
res, ſed externæ quoq; nationes nituntur.
Siquidem complures ex hac vrbe in princi-
pum conſilia ſunt aſciti, atq; ad ampliſſimas
dignitates euecti. Cui hoc accedit ad am-
pliorem magisq; vberem laudis cumulum,
quod non modo patricii viriq; politici, ſed
plebeïi quoq; ſortisq; infimæ homines ſum-
ma ope enitantur, vt ex ſe prognati ad eru-
ditionem prouehi poſſint: quorum nonnulli
tametſi ἄμουσοι ſint, atq; ab humanitatis ſtu-
diis alieni, tantum abeſt vt ea aſpernentur
ac faſtidiant, illisq; vt eorum rudes, infeſti
ſint, vt hoc decus atq; ornamentum in omnẽ
poſteritatem propagare exoptent, ad ea quæ
illis ſunt incitamento, atq; omnes ſuas facul-
tates in iis conſequendis conferunt. Poſſum
hoc ipſum ingenue citra adulandi ſuſpicio-
nem de ciuibus meis teſtari, vt quibus an-
nos ſupra tres & triginta operam meam in
medendo approbare præſtareq; ſtudui; qua
vero dexteritate ac ſucceſſu, penes illos

fides esto, ac iudicium, qui nostram industriam in expugnandis demoliendisq; morbis sunt experti. Quoties, ego viri præstantissimi, in congressu familiari deplorantes audio opulentos quosdam & qui nobilitatẽ diuitiis metiuntur; quod disciplinis aut nihil prorsus, aut tenuiter sint imbuti, adeo indigne animoq; iniquo ferunt deesse sibi illa naturæ præsidia, vt aliquot talẽtorum iacturam facere non dubitent, si in doctorum album referri censeriq; possint. Nimirum sentiunt homines minime stupidi aut obesæ naris, quid momenti adferant ad rem auspicatò sciteq; peragendam, literarum adminicula, quantumq; natura iuuetur arte. Quo spectat illud Horatii;

Natura fieret laudabile carmen, an arte,
Quæsitum est. ego nec studium sine diuite vena,
Nec rude quid prosit, video ingeniũ; alterius sic
Altera poscit opem res, & coniurat amice.

In sententiis enim proferendis, in obeundis legationibus, exequendisq; muniis publicis, in adhibendo rerum verborumq; delectu, in corrigendis qui latenter taciteq; irrepserunt erroribus, in tollẽda reprimendaq;

daq; superstitione; in stabiliẽdo syncero Dei cultu, fouendaq́; religione plus adferunt iudicii, pauloq; sunt oculatiores viri docti ac literis expoliti, quam qui harũ præsidio sunt destituti. Quod quum potissima ciuium nostrorum pars perspectum habeat, in hac palæstra eoq; stadio sedulo se exercẽt; in quo vt progressum faciant omnibus modis futurus sum adiumento, ne eas opes & viatica parare desinant, quæ extra fortunæ aleam sunt constituta, quæq; eripi non possunt. Sint penes alios ampla longeq; exporrecta pomœria: vigeat apud illos negotiatio, hominum concursus & frequentia, sit multarum magnarumq́; rerum possessio, quæ plerumq; instabilis atq; infida, vel eripi solet, vel alio transferri: nostræ profecto Ciuitati hoc nomine præcipue gratulor, quod præter negotiandi solertiam ac conquirendi studium, præter vberem rerum prouẽtum, præter agros feraces, ac messi triticeæ accõmodos; præter herbida saginando pecori pascua; præter salis conficiendi industriam, illas opes præ cæteris ciues consectantur &

respectant, in quas nihil iuris fortunæ mutabilitas sibi vendicat. Quas ob causas viri integerrimi visum est hoc munere literario vobis gratificari, vestrosq́; animos lucubrationibus hisce nostris demereri: quas eo magis gratas acceptasq́; fore confido, quod non ab inquilino aliquo, aut alterius loci populari; sed eiusdem Reipublicæ ciue ac municipe sint profectæ: tum quod ea vestro nomini atq; amplitudini dedicãtur, quæ summis pariter atq; infimis ex æquo futura sint vsui, quæq; corporis valetudini prospiciunt, animoq́; cultum adferunt, ac mẽtem aliqua ex parte informant pietati. Deus Opt. Max. cui per Seruatorem IESVM CHRISTVM *nostra vota nuncupamus, Remp. nostrã adaugeat, vobisq; omnibus in ea stabilienda firmandaq; successum incrementaq́; conferat. Zirizææ ex Museo nostro: Anno redempti orbis Sept. 1561. Calendis Ianuariis.*

LEVINI LEMNII MEDICI ZIRIZÆI, IN SEQVENTES LIBROS PRÆFA- *tio, quæ argumenti vicem obtinet; atque obiter commonstrat, quo spectet libri huius ordo & series, & quam sit futura vtilis huius operis tra- ctatio.*

QVO non minus vtilitatis, quam oble- ctamenti concipiat ac consequatur aui- dus Lector; quid præsens opus tractet ac complectatur, compendio indicare visum est, vt hinc documenta sumere volenti longę vel inquisitionis, vel coniecturæ labor absit. Quocirca ne cui fucum fecisse videar, ac post- modum indignetur plausibili titulo sibi impositum, in ipso vestibulo, primoq. operis aditu hoc Satyrici, argumenti loco exhibeo,

Quidquid agunt homines, votum, timor, ira, voluptas,
Gaudia, discursus, nostri est farrago libelli.

Quum enim nemo sit mortalium in tanto, tamque acerbo humanæ naturæ lapsu atque inclinatione, qui non minus in animo, quam corpore aliquam cladem acceperit, hoc potissime argumentum tractandũ sus- cepi, vt corpori ab integritate delapso, tum animo va- cillanti, atque ægritudine oppresso (commonstrata vtriusq. partis natura) aliquam medicinam adhiberẽ. Itaq. singulorum, prope dixerim, hominum mores, studia, conditiones, vitę instituta, animi propẽsiones, conceptus, voluntates, cogitata, molimina, & qua

quodq. corpus valetudine, quo habitu, & constitutione existat, quam potui dilucide patefacere sum conatus, quo quisq. vitiis quum corporis, tum animi, si qua vrgetur, mederi possit & obsistere, vel a morbis se tutum præstari ac tueri, si ab iis liber sit & immunis.

Consensus corporis & animi.

Quoniam vero corpus & anima sympathia quadã ac consensu inter se cõnexa sunt, virtutesq. ac vitia vltro citroq. deriuantur; atq. hinc inde confluunt, mutuã paremq. operam hæc ipsa exposcunt. Scio equidem a multis ambigi, atq. in dubiũ vocari, cuius partis humanæ naturæ morbus nocentior, atq. homini magis exitiosus; quod vt non facile expediri posse fatear, ita omnibus persuasum esse cupio, maximam malorum partem ab anima internisq. viribus proficisci: quod enim corpus morbosum animæ sit oneri, suamq. operam illi geneget, huius potius, quam illius incuria culpanda est. Siquidem quum corpus animi imperio subditum sit, illiq. obsequium præstare cogatur; munus animi, mentisq. officium est, domitis affectibus, illud in officio continere, ac ratione moderari. Vt enim liberior licentia, atq. indulgentia mollior adolescentiam, lubricamq. ætatem deprauat, atq. deteriorem efficit, omnesq. animi neruos elidit; ita habenæ laxiores corpus ad voluptates, ad luxum, ad libidines, fœdasq. cupiditates, postremo ad innumeros morbos reddunt propensissimum: quorum omnium mens ebria, suiq. oblita, origo existit, ac seminarium, quod omnem cultum ac salutatem doctrinã respuat. Miratur autem Cicero, quidnam causæ sit, vt quum ex corpore & animo constemus, corporis curandi tuendiq. causa excogitata sit & quæsita medendi ars, Deorum inuentioni consecrata; animi vero medicinam adeo non desiderari, vt etiam pluribus suspecta sit & inuisa, nam paucis culta ac probata. Cuius erroris causam & culpam in animum transferendam quis possit ambigere? nam illi, nõ corpori iudicium defertur, ac de doloris sensu iudicandi peritia tribuitur. Quocirca quum homo diuinitus originem sit sortitus, illiq. mens

Animæ an corporum morbus nocentior.

Indulgentia quid efficiat.

Tusc 3.

mens cælesti lumine illustretur, atq. afflatu spiritus abunde perfundatur: par est vt naturæ suæ decus, amplitudinem, dignitatem, præstantiam tueatur, vt ratione potius, quam affectibus ducatur, vt dotes mentisq. ornaméta foueat atq. amplificet, vt corporis atq. animi incolumitati accurate prospiciat, vt vtriusque partis quum morbis, tum vitiis obsistat ac medeatur, quibus perficiendis obuia, nulliq. non exposita est medicina, ac remedium salutare. Siquidem animæ salus ex purissimis Scripturæ fontibus; corporis vero sanitas ex conscriptis medicorum libris, aut salubri illorum consilio parari potest, quibus hoc quisq. obtinebit, vt aut non ægrotet, aut si quo morbo, vlloq. affectu tentari contingat, confestim illum excutiat atque amoliatur. Hæc studiose Lector præfari visum est, quo quisque intelligat, quid sibi expetendum sit, ac sectari debeat, vt commode nullaq. molestia aut valetudinis dispendio vitæ cursum perficere possit, qua de re fusius tractare institui.

Mentis sanitas vnde petenda.

INDEX CAPITVM LIBRI PRIORIS.

De

LIBRI II.

6. *De frigidi & ſicci corporis habitu; cui quoniam homo melancholicus ſub-eſt, atque atræ bili obnoxius, illius quoque natura & conditio explica-tur, quaq; ratione expugnari poſſit, edocetur.*

LEVI-

SANITAS, QVA NIHIL HOMINI OPTABILIVS, AVT expetendum magis, corporis sui notitiam exigit.

CAP. I.

RECTE mea quidem sententia omnis eruditionis atque eloquentiæ parens Cicero, *Valetudo sustentatur notitia sui corporis, atq; obseruatione earum rerum quæ aut prodesse aut obesse soleant*; denique continentia in victu, omnique cultu corporis, ac prætermittendis voluptatibus; quæ, vt mea fert sententia, non tam corpori, quam animo perniciosæ sunt atque infestæ. Quocirca summa cura quemque eniti decet, vt corporis sui habitum, qui in quatuor qualitatum Calidi & Humidi, Frigidi & Sicci temperie ac mistura consistit, perspectum exploratumque habeat. Sic enim commodius, minorique negotio valetudini prospicere poterit, ac morbis, si qui ingruũt, obsistere ac mederi. Siquidem quum sanitas naturalis sit corporis, eiusque partium status & constitutio, qua omnes actiones ac munia citra offensam perficiuntur, omniaque membra nullo doloris sensu suas functiones obeunt: Morbus vero affectus præter naturam, qui actionem vel vitiat, vel impedit, illique cruciatus infert, atq; omnia contra quam sanitas, deteriora efficit: nemini procliue prõptumque erit præsentem sanitatem, & qua fruimur, valetudinem conseruare, aut collapsam restituere; nisi in cognitione corporis, eiusque temperamento sit

Lib. 2. Off.

Quid valetudinem fulciat.

Quid Sanitas.

Quid Morbus.

exercitatus. Et quamquam anima corpore sit præ-stantior, atque hominis potior pars, in eaque exco-lenda præcipuam curam impendi velim; corpori ta-men accurate prospiciendum censeo, ne oneri sit a-nimæ, illique ad præclara enitenti tarditatem mo-ramque iniiciat. Vbi enim corpus valetudine inof-fensa extiterit, omnibus suis officiis inculpate fungi-tur, suaque munia alacriter obit, atque expedite ex-equitur; adeo vt animo cuius imperio vtitur, sit ob-sequentius, nec ad illius monita ac vellicatione-obsurdescat. Scitum est illud Iuuenalis, animoq. pe-nitus infigendum;

Anima hominis pars potior.

Anima & corpus mutuam operam exposcunt.

Sat. 12.

Orandum est vt sit mens sana in corpore sano.
Fortem posse animum, & mortis terrore carentem,
Qui spatium vitæ extremum inter munera ponat
Naturæ, qui ferre queat quoscunq; labores,
Nesciat irasci, cupiat nil: semita certe
Tranquillæ per virtutem patet vnica vitæ.

Quas corporis animique dotes, ac munera men-tis qui est consequutus, nulla huic obtingere pote-firmior stabiliorque possessio, & in quam fortunę te-meritas, rerumque humanarum æstus & concitati-minus iuris sibi vendicat. Si quidem præclaræ opes-facultates immensæ, sumptuosa ædificia, ampla lon-geque exporrecta iugera, ambitiosi tituli, atque ap-pellationes honorificæ præ his sordescunt, nulliusq-sunt vsus aut precii. Etenim, vt ex iis coniicias ca-tera,

Vera bona.

Sanitas auro potior.

Non domus & fundus, non æris aceruus & auri
Ægroto domini deduxit corpore febres,
Non animo curas: valeat possessor oportet,
Si comportatis rebus bene cogitat vti.

Hor. lib. 1. Epist.

Quamobrem quum inter præcipua potissimaqu-bona, corporis atque animi incolumitas iure opti-mo referatur: par est omnes in hac assequenda fo-uendaque certatim incumbere; ac cum sibi, tum
sui

is summis votis exposcere hæc vitæ solatia, hæc
menta, quo commodius nullaque molestia vitæ
ius calamitosæ cursum perficere liceat. Siquidem
Horatio consentias;

Epist. ad Albium.

Quid moueat dulci nutricula maius alumno?
Quam sapere & fari possit quæ sentiat, & cui
Gratia, fama, valetudo contingat abunde.

Quocirca qui optimam degendæ vitæ rationem
ire velit, hoc in primis efficere præstareque per-
at: vt integra sit atque incorrupta sanitas, ac pri-
num menti prospiciat, deinde corpori, cuius ful-
uris animus ipse sustinetur, culturam adhiberi cu-
et. Siquidem ex ignoratione nostri, ac corporis
nimique neglectu in morbos varios, atque affe-
tus innumeros vel inuiti rapimur, ac tanquam
nauis onusta mercibus ingruente tempestate vali-
la, in perturbationum scopulos deferimur; eo-
que fit, vt multis præmaturæ vitæ stamina succi
li contingat, multosque properata morte confi
i, qui nullum tuendæ conseruandæque valetudi-
nis discrimen ac delectum habere curant. Quo
pectat salubris illa cum primis Sapientis admoni-
tio: *Circumspice ne moriaris tempore non tuo.* Quo
quemque commonefacit, vt considerare vitæ cur-
sum instituat, atque ita moderetur rebus suis, ne
luxu vitæque intemperantia accelerari interitum
contingat; ac nondum confecta ætate, decur-
soque æui spatio ante diem opprimatur. Quisque
autem secum ipse expendat, quam calamitosa res
sit, plenaque tædii, circumferre corpus fœdissimis
vndique morbis contaminatum, atque oppressa
ratione, mentem internis vitiis inquinatam.
Quî, cedo, huic vita esse possit suauis & iucun-
da, animusque tranquillus ac placidus? Quum
itaque nulla res sanitate sit potior, huius tute-
læ ac conseruationi sedulo quisque insistat; deni-

Nosce te ipsum.

A naufragio simile.

Ecclesiast.

Immatura mors.

que obseruet quantum a moderata temperamen-
ti ratione defluxerit, ac sit delapsus. Quæ conside-
ratio eum vsum est habitura, vt si valetudo firm-
extiterit atque illæsa, fulcire illam, suisque admin-
culis stabilem præstare pergat. Sin deteriorem na-
ctus est, vel quæ collapsa sit, atque ab integritate de-
flexerit, illam erigat, atq; instaurare curet, habitum-
que saniorem emolliri. Vt enim humores alii in alio-
prompte transeunt, ac mutationes sustinent mode-
rato exercitio, appositisq; cibis, & quæ calori natiu-
fomenta ministrant; sic deterior corporis status a-
decolor efflorescit salubri victus ratione, atq; in me-
liorem reducitur. Et quemadmodum membra fra-
cta, rupta, conuulsa, suisque sedibus mota instaurar-
videmus; sic valetudo inclinata vel imminuta resti-
tui potest, atque in integrum reuocari. Sunt autem
quum mentes, tum corpora humana propemodum
vti frutices atq; arbusta; quæ si commode atq; accu-
rate tractes, si industriam operamq; etiam inculti-
atque infœcundis adhibeas, aut denique, vt Virgi-
lius præcipit,

Natura mutatio. *Humorũ mutatio.* *Ab arboribus simile.*

Inseras, vel scrobibus mandes mutata subactis,
Exuerint siluestrem animum, cultuq; frequenti
In quascunq; voces artes, haud tarda sequuntur.

Lib. 2. Georgic.

E diuerso, coloni incuria agri sterilescunt, ac
squallore situq; obducti nullis sementibus efficiun-
tur accommodi. Animorum quoque par est ratio.
Siquidem generosæ mentis, bonæque indolis non-
nulli improborum commercio, ac praua education-
siluescunt, atque a naturæ integritate desciscunt. A-
lii vitiosam naturam nacti, educationis ac doctrinæ
beneficio ad frugem perducuntur. Quapropter non
est quod quis in animum inducat, sibiq; persuadeat
deteriorem habitum mutationem non perferre:
quum rudiora etiam impolitaque ingenia, ac disci-
plinis minus exculta, vt cera mollis, vt tractabilis v-
daque

Animi cultus. *Simile a re fluida.*

ïque argilla, fingi flectique possint, atque artificis docilitate ad artes politiores, ac mores minus rigidos perduci: Sic in natura rerum insitione, qua nihil excogitatũ solertius, agrestes arbores mitescunt: In animantium genere, feræ atque immanes belluæ officio hominum mansuescunt ac cicurantur. Documento est Mago Carthaginiensium dux clarissimus, qui primus teste Plinio, leonem domitum ac mansuefactum manu demulcere ausus est, damnatusque illo argumento, quod nihil non persuasurus videretur vir tam artificis ingenii, eoque male illi credi libertatem censebant, cui intantum etiam cessisset feritas. Cæterum Melancholicos vel alterius conditionis homines, modo ne diutius intemperies inoleuit, atque ætas sit prouectior, in meliorem habitum demigrare posse, non est quod quis ambigat: quum nemo non perspiciat vinum meracum, caloris que satis intensi, aqua gelida, vel mitiori succo diIui: tum vinum leue ac dilutum, saporeque aqueo, meraciori ac magis generoso liquore acui. Humores siquidem vel vitiati, vel aliena qualitate imbuti, alterius humoris commixtione mitescunt, atq; exuta natiua qualitate, extraneam asciscunt. Sic choleræ feruor affuso sanguine, ac phlegmate mitigatur. Phlegma seu pituita, flauæ bilis admixtione calorem concipit, minusque qualitate frigida, atque humida corpori infesta est. Pari ratione de reliquis statuas. Adferunt autem ad hæc adiumenti plurimum alimenta, ac laudabilis succi cibi, ex quibus humores, & qui inde emanant, spiritus mẽtis incitabula, suam naturam sortiuntur. Nihil autem efficacius ad perficiendam concoctionem & excitandos spiritus, somno, exercitatione, vino, modo id generosum sit, ac moderate, vt cætera, exhibeatur. Sic enim spiritus synceros excitat, ac lucidos, minimeque densos, ex quibus emergit alacritas, mentisque hilaritas &

Simile ab insitione.

Simile ab animantibus.

Lib. 8. cap. 17.

Mago leonem domuit.

Simile a diluto vino.

Quid concoctionem perficiat.

erectio. Alimenta siquidem quæ in humores elaborantur, vino perfusa, ac salubri succo macerata liberius permeant, ac corporis conceptacula patentiora laxioraque efficiunt. Nihil itaque est quod mentis nebulas æque discutit, ac mœrorem animis nostris eximit, quam congerrones festiui ac lepidi, *moderatus vini vsus.* Exhibuit huius rei illustre exemplum Zeno ille tetricus, cuius animus ad omnia humanitatis officia ita occalluit, vt nullis affectibus etiam natura nobis insitis moueretur; is tamen, vbi vino incaluit, exhilarescere cœpit, tum festiuus esse ac venustus. Quum autem ex sodalibus sciscitaretur quidã, cur, quum esset ad prodigium vsque seuerus ac rigidus, inter pocula tamen exhilaresceret: lepide respondit, lupinis se assimilem. Quod leguminis genus, tametsi amarum sit, adeo vt vermes interimat; maceratum tamen atque aqua perfusum, exuta elotaq. amaritudine dulcescit. Est autem hoc omnibus natura insitum, vt cibo potuq. irrigato corpore amarulentia, omnisque mœror ac tristitia discutiatur. Excitantur enim spiritus moderato vini vsu, ipsaque mens, quæ impransis elanguescit, atq. vt ignis cineribus obductus, consopita est, reuiuiscit. Quo fit vt corpus mortuum viuente sit ponderosius, quod omnis spiritus in auras euanuit, ac ieiunum bene pasto, dormiens vigilante. Quocirca Melancholicos ac tetricos ad symposia, ac geniales accubitus extimulare soleo. Sic enim post Platonem;

Eccles. 31.

Tetrici quando festiui.

Zeno quãdo festiuus.

Lupinorũ natura.

Transi ieiunis erectiores.

Cur mortuus viuẽte põderosior, & grauior.

Hor. lib. 3. Carm. Od. 21.

> *Narratur & prisci Catonis*
> *Sæpe mero caluisse virtus.*

Qui vir tametsi esset inamabilis, vultuque toruo, seueritatem tamen & supercilium illi excussit vinum adeo, vt inter conuiuas blandus esse cœperit, moribusque plane comicis. Sensit enim vir is, licet esset censor rigidus, ac grauitate Stoica, naturam humanam exposcere aliqua auocamenta, nec diu posse

subsi-

ubsistere, nisi aliquid laxamenti sibi imperet, ac re-
us seriis oblectamenta intermisceat. Quapropter
ipsum quisque excutiat, atque exploret, quid exi-
at naturæ conditio, quis sit corpore status, qua re
iuari, offendique se percipiat. Quod si æquabilis
xistat ac temperata corporis habitudo, similibus fo-
ueri debet ac conseruari: sin ad intemperiem deue-
ta sit, contrariis erigi, ac resarciri postulat. Ita siquis
ex humorum redundantia, turgenteque sanguine,
ac spiritibus sit in Venerem concitatior, aut plus sa-
tis petulcus ac lasciuus, immutata victus ratione, vi-
tæque instituto, ad seueriorem habitum, ad mores
sedatos se componat: sin seuerior sit, magisq. quam
par est, morosus, aut querulus, denique præfractus,
durus, intractabilis, & quem nullis blandimentis,
nullisque verborum lenociniis emollias, hic ad vitæ
genus reuocandus est, quod paulo sit mitius, sic vt
tripudia, cantilenas, suauia mulierum blandimenta
atque amplexus non exhorrescat, modo omnia ho-
nestati decoriq. inseruiant, atque intra mediocrita-
tem, intra coniugii limites consistant. Est enim, vt
Columella ex Xenophontis Oeconomico prodidit,
maritale coniugium ita comparatum naturâ, vt non
solum iucundissima, verum etiam vtilissima, vitę so-
cietas ineatur: & ne genus hominum temporis lon-
ginquitate spectaret ad interitum, marem feminæ
legitime Deus coniunctum esse voluit, vt ex indiui-
dua societate, mortalibus adiutoria non deessent, ac
præter amorem gignendæ sobolis mutua vitæ ac
fortunarum coniunctio illos deuinciret. Cæterum
cum tria a probatissimis viris qui omnium valetudi-
ni optime consultum cupiunt celebrata sint,

Vesci citra saturitatem,
Non refugere laborem,
Vitale semen conseruare.

Sua cuiq. naturae explorandæ.

Vtilis aliquãdo naturæ mutatio.

Lib. 12. c. 1.

Genes. 1.

Connubii commoditas.

Tria saluberrima.

Ad hanc amussim, ac normam, totius conseruandæ sanitatis rationem exigendam censeo. Siquidem quum frugalitas, profligata crapula atque ingluuie, salubre corpus constituat: exercitatio vero excussa ignauia corpus validum reddat, ac vegetum, tum si ex Virgilio documenta sumere libeat,

Georg. 3.

Nulla magis animi vires industria firmat
Quam Venerem, & cæci stimulos auertere amoris.

De spirituum natura, ac differentiis: tum quid in corpore humano efficiant, quosq; affectus pariant.

CAP. II.

QVoniam spiritus caloris natiui, cui subest humor, primigenius fomes est ac vehiculum: ipsaq. anima illius ministerio suas facultates profert, & actiones perficit: de illo, eiusque differentiis proxime disserendum. Siquidem quum tria sint in quorum temperie ac moderatione corporis humani incolumitas consistit, Humor vitalis, Calor innatus, & spiritus qui omnia connectit, suaque vi imbuit: operis instituti ratio exigit, vt de illo quoque verba faciamus. Humor fomentum est ac pabulum caloris innati qui illi incumbit, eiusque munere subsistit & conseruatur. Humori calor insidet, illoque perfunditur, ac vitalem vim concipit qua animantia, quæque viuunt, aluntur, augescunt, nutriuntur, ac procreationi insistunt. Spiritus caloris sedes est & vector, cuius opera ad singulas corporis partes per riuos ductusque arteriarum deuehitur. Quocirca merito censetur is spiritus primum ac præcipuum obeundæ functionis instrumentum, quod vim conferat in proferendis ciendisque actionibus. Tria hæc indiuulse inter se cohærent, mutuasque operas conferunt, nec absque vitæ interitu separari possunt, eoque fit vt vna definitione comprehensa, eorum

In tribus corpus cõsistit.

Humor.

Calor.

Spiritus.

vim

im ac naturam sic explicemus. Calor innatus nihil aliud est, quam humidum primigenium, insito spiritu & calore vitali vndique perfusum. Cæterum quum spiritus, vitæ calorem contineat, omniumque facultatum sit moderator, ac per corpus celerrime diffusus vires suas vndique deuehat; corporis denique animique statum manifeste immutet, quum reliquis, tum huic præcipue labor impendendus est, quo instaurari fouerique possit. Siquidem si is syncerus est, ac defæcatus, nec vllam extraneam qualitatem conceperit, animi tranquillitatem parit, moresque integros constituit, denique affectus placidos ac sedatos;

Calor innatus quid

Spiritus puri quid efficiant.

Compositum ius fasq; animi sanctosq; recessus
Mentis, & excoctum generoso pectus honesto.

Pers. sat. 2.

Quod si quid labis contraxerit, aut aliquo vitio imbutus sit, perturbari mentis securitatem contingit, atque ad enormes impetus incitari. Vt enim venti ac flatus impetuosi, vbi terræ marique incumbunt, sæuissimas tempestates excitant, ac damna rebus inferunt: ita si inquieti sint nostri spiritus, aut turbulenti, varios cient animi motus, ac mentem obluctante etiam ratione, vt nauem excusso nauclero, auulsoque clauo, in perturbationum scopulos illidunt. Extinguuntur autem, vel detrimenta concipiunt insiti nobis spiritus halitu fœdo, immodica Venere, intempestiua vigilia, æstu ac labore nimio, inedia, mœrore animi, ac tristitia: quo spectat illud Sapientis; *Spiritus lætus ætatem efficit floridam: spiritus tristis arescere facit ossa: ante tempus enim senectam adfert mœstitia, animusq; solicitus, atq; anxia cura ætatem imminuit.* Recreat autem reficitque illos somnus placidus, vinum lene & generosum, confabulationes festiuę, exercitatio moderata, odorum suauitas ac fragrantia, quibus spiritus etiam extenuati atque euanescentes reuiuiscunt: quod in his perspicimus qui animi deli-

A tempestat. simile.

Impuri spiritus nocumenta.

Quæ spiritus vitiāt.

Prouer. 17.

Eccles. 30.

Quæ spiritus foueāt.

quio collapsi extinctæ sopitæque animæ speciem adstantibus exhibent: hi siquidem admotis odoriferis restituuntur, atque in pristinum statum reuocantur. Cæterum cum spiritus vapor quidam sit, siue effluxus, atque expiratio quæ ex humoribus emanat: imprimis instituenda exquisitissima victus ratio, quo alimenta in laudabiles succos elaborata, spiritus synceros pariant, ac defæcatos. Sic enim suaues halitus, minimeque densi ac fuliginosi vapores in cerebrum delati, sensuum instrumenta nulla caligine offusa, ad perficiendas actiones futura sunt adiumento. Et quanquam cor ipsum fons statui solet, ex quo spiritus scaturiunt, quod arteriæ ex eo producantur, vt nerui a cerebro, venæ ab hepate: pro loci tamen diuersitate ac natura mutantur, atque alias appellationes sortiuntur, alias vires concipiunt. Horum & omnium facultatum quæ in homine vigent, primaria origo ex ipsis generationis principiis, hoc est, genitali semine, maternoque sanguine ducitur, quæ deinceps alimentis, vt flamma oleo, nutriuntur, ex quibus spiritus emergunt. Quæ vt exactius intelligi queant, spirituum procreationem, naturam, vires, differentiam, effectusque singulatim exequar, sumpto a naturalibus facultatibus ac potentiis exordio. Illorum enim munere efficitur, vt ingesto concoctoque cibo corpus alatur atque augescat, tum nutrimento vndique perfundatur. Constituuntur autem virtutes, quibus aluntur atque augescunt exhibito nutrimento animantes, quatuor: Vna quæ attrahit, allicitque cibaria, Secunda quæ retinet, Tertia quæ alterat atque immutat, Quarta quæ expellit. Ad quas potentias quæ omnibus corporis partibus sunt insitæ, primaria spirituum origo referri debet. Primum enim cibus dentibus attritus, confectusque mandibulis, in ventriculum reconditur, quem etiam is ad se rapit, antequam in faucibus ipsoque

Spiritus quid.

Cor vitæ fons.

Spirituũ origo.

Quatuor virtutes naturales.

Cõcoctionis ac digestionis munus

pſoque oris veſtibulo exacte aut accurate ſit la uigatus; deinde concoquit, degeritque, ac ſibi reddit aſſimile, ſic vt cedat in proprium membri tum nutrimentum, tum augmentum: alienum vero abs ſe repudiat ac reiicit, hinc itaque primum ſpirituum rudimentum atque inchoatio. Quod ſi naturæ vis in conficiendo cibo ſit valida, omniaque exacte perficiantur, ſpiritus puros lucidoſque elaborari contingit, ac minus caliginoſos: ſin concoctio impediatur, aut aliqua ſubſit temperies, cibi in ructus vaporoſos, inflatus, halituſque nidoroſos tranſeunt, qui ex hypochondriis ſeu præcordiis ſurſum delati cerebro mentique infeſti ſunt, ſic vt tales ad iurgia, rixas, contentiones, diſſidia leuiſſime incitentur. Vbi enim non ſatis excocti ſunt humores atque attenuati, impuri ex his emergunt ſpiritus, qui corporis animique ſtatum manifeſte immutant. Quocirca ſummopere euitanda cruditas quæ humores vitioſos, ac ſpiritus turbidos parit, ſiue ex optimi ſucci cibis, ſeu prauis proueniant, tametſi deteriores morbos adfert fruſtrata concoctio, vbi ex vitioſis alimentis contrahitur. Siquidem hi odores fœdos, olidoſque ructus exudant, atque extimam cutem ſcabie ac puſtulis vndique deformant. Quum enim in corpore humorum copia coaceruatur, neceſſe eſt ex aſſidua obſtructione ac putredine febres exoriri, ac morborum examina pullulare, niſi labore aſſiduo, ac commoda exercitatione, expurgatis excrementis, humores in ſyncerum ſanguinem fuerint reducti: tunc enim emanans ſuauis halitus caput reficit, ac cerebri ſquallorem roſido madore temperat, irrigatque alioqui turbata concoctione, vapores in caput aſſiliunt denſi ac fuliginoſi, qualem humecta lingua, aut pice, ſeuoque oblita effumant. Quo fit vt mens alienas, abſurdaſque imaginationes concipere ſoleat, ac non-

Affectuũ origo.

Cruditatis noxia.

Opilatio & putredo morborũ origo.

Simile a lignis virentibus.

numquam ad delirium, maniam, phrenesim, melancholiam, furorem, aliumque mentis errorem deueniat. Quod si ventriculus munere suo probe fungitur, nec penitus frustrari concoctione contingat, ipsique meatus, qui ad hepar, reliquasque corporis partes porriguntur, liberum transitum humoribus concedunt: assurgunt quidem ad caput vapores, sed qui minus noxii sint, nullamque effatu dignam perturbationem menti inferant, sic tamen vt ab affectibus non prorsus sit immunis ac libera, sed quos in potestate habeat, ac facile cohibere possit. Naturalis itaque spiritus ex puriore alimento in hepate confectus, reliquorum principium existit Siquidem spiritui vitali, deinde animali materiam, ac velut alimentum sese exhibet, sic vt animalis vis ac facultas, naturali spiritu, vt instrumento vtatur ad cupiditates, atque enormes impetus, ad quos vel oppressa ratione, vel sopita subinde instigamur. Vt enim in seditione ciuili, tumultuque publico magistratus ægre coërcere potest populi conatus, atque improborum molimina: sic ratio ac vis mentis non facile compescere potis est vitiosos affectus atque effrenatas indomitasque cupiditates, quæ ex immoderata ingluuie ac temulentia ingrauescunt. Quis est autem, qui bene vuidus, ac vino affatim perfusus in Venerem, obscenasque cupidines non proruat? Distento enim vinolentia ac cupediis corpore, genitalia imoque ventri annexæ partes turgescunt, atque oborta tentigine in libidinem despumant. Hinc auribus, mentique exitiales cantilenæ, indecoræ saltationes, amplexus, contactusque indecentes ac suauia, tum pleraque alia quæ præter spumantes pateras mensis inferri solent. Sic lasciua saltatrix Ioannis Christi præconis capiti exitium attulit, atque vt id præcideretur, incestus, ac funesta saltatio occasionem præbuit: adeo enim fœdus ac perniciosus amor,

Affectus quando mitiores.

A politia simile.

Quid luxus efficiat.

Matt. 14

mor, ſcelerati Regis mentem perſtrinxit, vt a recta ratione, ſanoque iudicio diuulſus, illi vitam eripi paſſus ſit, cuius ſalubris conſilio, ac monitis ſolitus ſit acquieſcere. Quæ Euangelicæ concionis ſeries commonefacit Optimates quoſque, & quotquot Reip. ſunt deſtinati, ne temere ſæuiant in innoxios, illoſque morte ac tormentis afficiant, qui doctrina ſana hominum mentes imbuunt, ſed modis omnibus obſiſtant factioſis: tum iis qui contra æquitatem, contra ius faſque aliquid moliuntur, ac tranquillitatem publicam labefactant. Cæterum corporis humani opificium ac ſtructura ex multis partibus conflata eſt, multoſque ordines, vt Ciuitatis ſtatus, in ſe complectitur Conſtat autem Reſp. ex infima plebe, quæ baiulos, vectores, nautas, cerdones, aurigas, caupones, opifices, lenones ſordidos, lanios, coquos, ſartores, complectitur: deinde negotiatores, quorũ nonnulla pars calliditate ac verſutia captant ac venantur tenuiores, licet inter hos ſint qui honeſte ac liberaliter, nullaque fraude mercaturam exerceant, vt ſalinatores Zirizæi: proxime patricios ac Senatorii ordinis, conſulariſque dignitatis viros, qui legibus ac plebis citis multitudinem confuſam ac ſubinde tumultuantem in officio continent, omniaque pacata præſtant ac quieta: poſtremo illos, quorum profeſſio ſublimior, qui animos menteſque hominum ad mores integros, ad probitatem, ad ſyncerum Dei cultum informant atque inſtituunt; denique modis omnib efficiunt vt fidei ac doctrinę ſint capaces, ac fiduciam conſequendæ ſalutis a cæleſti patre ac Chriſto concipiant. Similis ordo ac membrorum quum decor, tum conſenſus in hominis corpore viget, ſuiſque muniis quæque pars præclare fungitur. Sic Diuus Paulus ex corporis, eiuſque partium harmonia ac concentu ad exequẽdam cuique deſignatam functionem extimulat. Ita autem omnia

Ioãnis Baptiſtæ exitium.

Salutare conſilium.

Factioſis obſiſtendũ.

Reipublicæ forma.

Negotiatorũ verſutia.

Corporis ac Reip. comparatio.

1. Cor. 12.

Membrorum decor & vſus.

membra inter se connexa sunt atque implicata, eaque inter hæc sympathia & consensus, vt si quid detrimenti vel infimo articulo inferatur, tota moles incommodum percipiat, parique malo afficiatur. Sic, vt Chrysostomus ait, affecto pede, vel extremo digito infixa spina aut aculeo, reliqua membra condolescunt, adeo vt caput quo nihil honoratius, sese inflectat, oculi deorsum prospectent, manus habilitate curiosa spinam eximere, plagam obligare pergant. Ita nulla pars corporis est, quæ non aliquid subsidii afflicto membro conferre cupiat. Quocirca apposite ad persuasionem teste Liuio, vsus est huiusmodi exemplo Menenius orator, cum in discordia ciuili a patribus distractam plebem, sumpta similitudine a tumultuantibus inter se intestino dissidio membris, in vrbem reuocauit: illustri siquidem Apologo commonstrauit seditiones vt in corpore, ita in Republ. ad totius perniciem atque interitum spectare: concordiam vero fulcire omnia in stabilem Reipub. statum, corporis vero habitum firmum ac salubrem perficere. Quam amice autem inter se omnia consentiant, quantumque singula membra ex tot disparibus ac diuersis partibus inter se connexa, suo officio fungantur, ex se quisque experimenta capere potest: nulla est enim quamlibet minuta particula quæ non solum honestam speciem ac decus ostentet, sed etiam vsum commodum ac necessarium obtineat, & quæ quum partium, tum totius vtilitati inseruiat. Sic podex, intestina, ventriculus, hepar vt ab infimis ad maiora progrediar, præcipuis membris victum emoliuntur, ac sanitatem perficiunt, quorum opera ac ministerio elaboratus cibus per venas in omnes corporis partes distribuitur. Quod si viscera conficiendis perficiendisque alimentis destinata sunt inualida, aut languescunt, vel denique aliquod subest vitium, aut impedi-

Homil. 31. ad Corint.

Libro 2. decadis 1.

Apologus de membrorum dissidio.

Nulla corporis pars inutilis.

npedimentum, quo minus permeare, atque in abitum corporis perferri concoctus cibus possit, omnia in corruptelam deuergunt, quæ febribus morisque omnigenis præbent seminaria, quæ antequam ingruunt, auersari, ac fastidire cibos homo incipit, atque oscitatione, nausea, pandiculatione seu istentione, ac rigore vexari. Et quoniam spiritus quos humores exhalant, alienam qualitatem concipiunt, ac cerebrum obnubilant, fit vt morosi quoque efficiantur, ac leuissime incandescant, aliisque nimi perturbationibus agitentur. Quum enim naturalis spiritus in hepate conficiatur, non potest is purus effici, nec in substantiam aëream attenuari, nisi id viscus ab omni affectione sit liberum. Cæterum vitalis spiritus ex naturali originem concipit ac procreatur, qui a corde per arteriarum decursus in vniuersum corpus diffunditur, moresque varios producit pro crassitudinis, aut tenuitatis ratione, quam partim ab alimentis, partim ab aëris ac regionis conditione assequitur. Sic qui Aquiloni sunt expositi, tractusque frigidos occupant, ob sanguinem crassiorem, densosque spiritus, animosi conspiciuntur, inhumani, formidabiles, truces, feroces, & qui vultu, voceque minaci hominibus terrorem incutiunt. Quod vero ad pericula adeunda attinet, intrepide se omnibus obiiciunt, vitæque discrimina alacri atque infracto animo subeunt. Quæ naturæ conditio in Asianis desideratur: illi enim molles atque effœminati, ingruente vel leuissimo incommodo labascunt, illatoque minimo doloris sensu ingemiscunt, ac metu exalbescunt. Quod discrimen animorum inter belli ciuilis tumultus obseruatum his versibus expressit Lucanus;

Signa collapsæ valetudinis. Unde nonnulli morosi.

Vitalis spiritus.

Vnde Aquilonares feroces.

Asiani molles.

Lib. 1.

Quicquid ad Eoos tractus, mundiq; teporem
Labitur, emollit gentes clementia cæli.
Omnis in Arctos populus quicunq; pruinis

Nascitur, indomitus bellis, & mortis amator.
Felices errore suo, quos ille timorum
Maximus haud vrget lethi metus: inde ruendi
In ferrum mens prona viris, animaq; capaces
Mortis, & ignauum reditura parcere vita.

Quibuscunque enim sanguis crassus existit, aërisque ambientis frigore densescit, corpulentos hi validosque spiritus obtinent: quo fit vt sint implacabiles, atque animi motus impetusque diuturniores habeant, & qui serius deferuescant, eoque fit vt eorum plerique accepto vulnere, conspectoque sanguine acrius in hostem insurgant, atque in pugnam incalescant ardentius. Qui vero subtenui sunt sanguine, exiles habent spiritus, citoque euanidos: incandescunt illi quidem ocius, atq; acriter certamen ineunt, sed confestim iis ira subsidet, atq; ad primum vulneris inflictum, sanguinisq; emanantis intuitum, animo deficiunt ac collabuntur. Cæterum ad componendos sedandosque animi motus, ad sopiendos affectus enormes qui ex spirituum æstu ac feruore ebulliunt, operæprecium mihi quisque facturus videbitur, si quo agatur spiritu, qua vi ad actionem impellatur, quam sint feruidi vel remissi mentis stimuli, excutiat. Sic enim ad temperiem ac moderationem reuocare poterit quæ vltra mediocritatem consistunt. Hæc autem spirituum diuersitas, ex qua tantæ ingeniorum, morumque varietates oriuntur, ab humoribus varias mutationes concipit. Ita anima, tametsi singularis sit, & vt Ciceronis verbo vtar, *vnigena*, multiplices tamen actiones edit pro spirituũ natura, atque instrumentorum differentiis. Hinc tanta in animis hominum cogitationum, cupiditatum, affectuum, actionum, perturbationũ varietas, quam ægre ratio ac vis mentis, nisi cælesti doctrina stabiliter atque inconcusse sit fulta, domare potest ac reprimere. Vbi enim naturalis vitalisque facultas vna

Sanguis crassus quid efficiat.

Sanguis tenuis q̃d efficiat.

Animæ vis.

Vnde animorum varietas.

vna cum insitis spiritibus inualescunt, atque ex mentorum quum copia, tum qualitate vires colgerunt, rationis frenum excutiunt, ac spiritum animalem (nam omnes ex vno fonte promanant) in am factionem pertrahunt. Quo euenit vt subeunte cogitatione aliqua noxia, in luxum, in libidinem, in obscœnas pudendasque voluptates homo oruat; vtque conspecta lasciua aliqua blandaque dolescentula, & cui aliquid venustatis inest, mens ardescat in illicitum amorem; atque ex affluxu umorum, concursuque spirituum qui ex toto corpore eo confluunt, indecore inguen turgescat, ac entula efficiatur rigida, sic vt aliquando virilem animum expugnari contingat, nisi Dei fiducia ac cælesti doctrina fultus, vitiosis cupiditatibus acriter bsistat. Insita est menti hæc ad malum procliuitas c inclinatio, *Ipseq; sensus & cogitatio*, vt Moses ait, *ad rauitatem prona est ab incunabilis.* Sed hanc labem exenit optatissimus Christi aduentus, qui cladem, ac alamitatem quam Adæ lapsus nobis inuexit, morte c resurrectione sua sustulit. Quæ cogitatio hoc in nimis hominum efficere debet, vt quoniam spiritus ad vitia ac virtutes sint incitamento, omnibus nodis illorum conseruationi quisque insistat. Et unquam spiritus animalis sit cæteris præstantior, ac dignitate prior, ordine tamen est posterior. Siquidem ex naturali qui vaporem æmulatur, atque ex anguine virtute hepatis promanat, vitalem qui aëreæ naturæ est, profert, illique fomenta ministrat: vitalis vero animalem procreat, qui tenuitatis ac subtilitatis ratione æthereus existit. Is enim in contextu reticulari ac cerebri sinuosis anfractibus elaboratus, odoribus rebusque suaue olentibus alitur ac recreatur, auraque salubri fomentum accipit: ab hoc omnis vis ac facultas quam anima abs se depromit, & a qua omnes actiones procedunt, proficisci-

Unde in corpore rebellio.

Unde praua cogitatio.

Christus quid homini cõtulit.

Gene. 6.8

Animalis spiritus functio.

tur, eumque omnibus functionibus accommoda[t]
merito itaque censetur spiritus hic animalis pro-
prium animæ instrumentum ad sensus omnes, a[c]
motum, atque agilitatem, ad musculorum nerue-
rumque robur ac firmitatem tuendam: vires enim
suas tanquam actionum opifices in neruos qui sen-
tiendi mouendique potestati pollent, deuehit. O-
mnia itaque sensuum instrumenta spiritus animali
vi ac munere imbuta, ad obeunda munia stabilitat[em]
consequuntur; argumento quod affectis obstructis-
que viis per quas is spiritus deferri debet, mouend[i]
ac sentiendi potestas adimatur: quod in apoplexia,
paralysi, tetano, multisque aliis morbis obseruamus.
defertur autem in neruos spiritus animalis, vt radii
solares per vitrum pellucidum. Et quemadmodum
calor ignitus in candens ferrum penetrat, ac se dif-
fundit, quamlibet durum sit, adeo vt mollescat, a[c]
fiat tractabile: ita spiritus qui tenuissimus est, in ner-
uos illabitur. Quæcunque itaque sensu motuq. atq[ue]
agilitate indigent, spiritus animalis vim exposcunt:
quæ vero nutriri atque adolescere, vitamq. alimen-
tis fulcire, naturalem vitalemque facultatem ac spi-
ritus exigunt. Quocirca qui spiritus illæsos tueri ve-
lit, ac quam maxime synceros efficere, optimum
corporis habitum moliri studeat: *Est enim*, Galeno
teste, *singulare præsidium ad naturales facultates conseruan-
das, fouendosq. spiritus temperamenti custodia.* Vt enim ex-
terni flatus ventorumq. concursus ac turbines cor-
pora nostra multifariam afficiunt, ac non solum ho-
minibus, sed animantibus etiam, satis, messiq. triti-
ceæ damna inferunt vel immodica humiditate, vel
siccitate nimia, deniq. penetrabili frigore, vrentiq.
calore: sic insiti nobis spiritus vel copia, vel qualitate
multiplices perturbationes pariunt, ac corporis ani-
miq. statum manifesto immutant. Vbi enim crassi
existunt spiritus, densiq. ac frigidi, mentem obnubi-
lari

Spiritus vt se per corpus diffundat.

Simile a vitro, & candente ferro.

12. Meth.

Afflatibus externis simile,

Crassus spiritus quid efficiat.

ri contingit, atque vt ſolem offuſa caligine, minus
ucere. Quo fit vt iis ingenium ſit hebetius, magiſq.
tuſa mentis acies. Quale nobis ſpecimen exhibēt,
i ad polum Arcticum, ac mare glaciale deuer-
nt, quorum potiſſima pars vaſto validoq. corpo-
exiſtunt, at nullo acumine ingenii ac præſtanti
ctrina, quamquam hæc natio ſingulari prudentia
reniſſ. Sueciæ Regis Erici, humanitate exculta, mi-
gati animi indicia nunc proferat. Qui vero mode-
ta frigiditate imbutos habent ſpiritus, conſtantes
nt ac ſtabiles in obeundis rebus, animoq. obfirma-
quiduis aggrediuntur, ſic vt non facile a concepta
pinione reſiliant; verum ob frigiditatem ac calo-
m languidum niſi accedat educationis induſtria,
ua iam olim expoliri cœperunt, non admodum
uti ſunt, aut emunctæ naris, nec denique callidi
que aſtuti, tum qui in circumueniendis hoſtibus
ihil agant ſubdole & verſute. Quibus vero vel ex
gionis conditione, vel cæli qualitate humidus ſub-
ſt ſpiritus, modo is moderatus ſit, facilem & expe-
itam formarum ſuſceptionem reddit, ſed fluxam
c cito perituram: neque enim facile figura, forma-
ue rei, vt nec ceræ fluxæ aut fluidæ imprimi poteſt.
taque obliuioſi ſunt, ſomnolenti, artibus diſcendis
nepti, ingenio ſtupido, minimeque ſagaci, & quum
orpore obeſo ſint atque humido, memoria minus
alent; quod ipſum etiam in vehementi ſiccitate ſta-
ui debet. Quo fit vt ſenes ob ſiccitatem frigiditati
oniunctam, obliuioſi exiſtant, pueri ob humidita-
em immodicam. Quæ qualitates meticuloſos e-
iam homines efficiunt, atque trepidantes, quique
ninus audaciæ habeant in propulſandis ferendiſque
duerſis, quod muliebri quoq. ſexui peculiare. Verū
uiuſq. regionis conditionem ac naturam, quam i-
nitari populares ſolent, immutat educatio, inſtitu-
io, diſciplina: ſic vt promiſcua multitudo incultis

Erici Sueciæ Regis laus.

Sueci.

Germani.

Batani.

Hollandi cur ſomnolenti & obliuioſi.

Senes & pueri cur obliuioſi.

Educatio naturam immutat.

moribus conſpiciatur, quum viri politici, & qui e patriciis ſunt prognati, immutata victus ratione, re lictaque veteri, atque inolita conſuetudine opt mum viuendi inſtitutum aſciſcant, ac ſe ſuoſque a laudabiles mores componant. Quod ſi humidita modico calore tepeſcat, vt iis qui loca incolunt pla na, aprica, patentia, paucisq arboribus conſita, qua les ſunt Mattiaci Belgę, qui hibernis mēſibus frigore eſtiuis, ardore plerunque infeſtantur, vt corpora ſor tiuntur robuſta, laboribus aſſueta, membra articu lata, cutem hiſpidam: ita animum pertinacem obti nent, obſtinatum, iracundum, magisque ferocem quam benignum: cæterum acri ſunt iudicio, pru dentique induſtria, ac negotiandi peritia mire in ſtructi, & qui rebus delectum adhibeant. Cæteri Belgæ, quibus arbores præbent vmbracula, ac ven tos arcent, quique cælum habent ſalubrius, terram fluminibus ſcatentem, agros aquarum dulcium du ctu atque irrigatione fœcundos, mitiori ſunt inge nio, minusq. aſpero, ſed alii aliis prudentiores, atqu ad res gerendas magis apti. Sic Flandri grauitate di cendi, atq. inuentionis ſubtilitate pollent. Brabant excluſa ſeueritate, hilaritate animi ac morum comi tate animos hominum conciliant; quanquam illi facilitate ſermonis ac verborum lenocinio grauita tem condire ſoleant. Quod ſi pectori ac cerebro in cumbit ſpiritus calore humoreque temperato per fuſus, ii qui illius munere potiuntur, in rebus geren dis vigiles ſunt, acres, induſtrii, & qui ſagacitate, a cumine ingenii, naturæ ſolertia, pręſtantia doctrinę dicendi peritia, atque vbertate cæteris præſtant, de nique memoria rerum præteritarum tenaci ſunt a firma, quæque non facile effluat, aut exoleſcat. Ita ſi qua illata ſit iniuria, poſt multos annos reuiuiſcit nec mens vindictæ auida priuatam offenſionem ob literari patitur. Quem affectum calori adſcribo, quo

Mattiaci ſeu Zelandi.

Natura maritimorum.

Flandri.

Brabanti.

Itali.

Itali quur iniuriarū tenaces.

animus

nimus indignatione ita exhulceratur, vt eũ humor
luere nequeat, aut extinguere. Adeo enim impo-
nter modo tacite imisque præcordiis, modo aper-
eorum plerisque feruet animus:

Sic illis calido pectore mascula bilis
Turgescit, quam non extinxerit vrna cicutæ.

Persʃat. 5.

Britanni.

In horum confinio consistunt, ac proxime ac-
edunt, sed aliquo interuallo Britanni, quibus quum
nguidior sit calor, minusq. feruidus, atque ab hu-
niditate superetur, statura quidem sunt decenti,
orpore succulento ac vegeto; verum humanitatis
tudiis minus dediti, ac politioribus literis minus ex-
ulti, qui tamen si animum, vt cœptum est, præcla-
is rebus applicare pergant, ad res gerendas efficiun-
ur apti, ad perdiscendas artes appositi. Et quoniam
piritus habent crassiores calore modico perfusos, a-
res habent iras, motus stabiles ac diuturnos, quo fit
t implacabiles sint, atque ægre animum excelsum
tque elatum nisi obsequiis officiosis expugnari si-
nant. Quod si spiritus ex feruore cordis, atq; aëris
egionisq. qualitate impense calidus sit, feruidos ce-
eresque motus edit, sed qui ob tenuitatem sensim
deferuescant. Quo fit vt vbi eorum nonnullis inca-
lescit animus, temere atque inconsulte quiduis ag-
grediantur, nec cessent quin quod animo concepe-
runt, perficiant. Ita si qua subit animum conficiendę
rei cogitatio, vt inter initio ægre excutitur: ita mens
nonnunquam instabilis est & inquieta, nisi rationis
freno coërceatur;

Britãni & Scoti acres habẽt iras.

Hispani.

Sic animum nunc huc celerem nunc diuidit illuc,
In partesq; rapit varias, perq; omnia versat.

Virg. lib 4 Æneid.

Quod etiam plerunque vsu venire solet iratis
& vindictæ cupidis, tum iis qui furore vel amoris sti-
mulis agitantur; quorum mens, quoniam æstu quo-
dam fluctuat, ac paulo momento hinc inde impel-
litur, non sibi constant, nec certi fixique aliquid in

Hispani ingeniosi

finiendis consiliis statuunt. Qui vero ex iis se a[d] consectandas artes conferunt, quamlibet difficil[es] atque operosas, strenue nec sine laude in his versan[tur]: quibus vero spiritus tenuis existit temperato ca[lore] imbutus, acre iis ingenium ac volubile, exped[i]ta ac profluens in dicendo celeritas: quibus & ill[i] naturæ dotes accedunt, vt ad excogitandum sint a[cuti], ad explicandum ornandumque vberes ac co[pio]si; ad eloquendum exprimendumq. quæ ment[e] conceperint, prompti: quod autem ad animum mo[rum]que propensiones attinet, viuidi sunt, alacres, e[recti], agiles, gesticulosi: plerique eorum quibus libe[ralis] deest educatio, ac doctrinæ institutio, ingeni[o] sunt mobili, captioso, fallaci, infido, rerum nouarum auido, loquacitate futili ac vana; in consiliis captan[dis] callidi ac versuti; adeo, vt quæ mentis impetu concipit, confestim quid statuendum sit, intelli[gant], ac mature perficere pergant: obiter vbi inten[derint] ingenium, ibi valet. Quum itaq. spirituum diuersitas, atq; ingeniorum morumq. discrimina ex loci, aëris, regionis, alimentorum conditione ac natura oriantur, quisque secum ipse expendat, qua re[i] incolumitati prospicere optime possit, eaque declinet quibus aliquid subest vitii, & quæ cum valetudini, tum spiritibus officere, atque aliquid labis aut contagii adferre possint. Quocirca optima instituenda victus vitæq. ratio, atque aëris salubritas cum primis captanda. Hæc enim sanitatem etiam inclinatam ac labantem erigunt, ac spiritus maxime synceros efficiunt. Siquidem si corpus vitiosis humoribus redundat, si spiritus impuri sint, & cerebrum densis fumis, quos humores appellant, oppletum, & corpus & anima detrimenta percipiunt. Hinc tanta in animis hominum deliratio, tantusque mentis error, alienatio, stupor, desipientia, furor, dementia; vt ea quæ sensui exposita non sunt, videre se putent, eaque

Galli.

Galli ingenio versatili.

Vnde error mētis.

ique audire quæ nemo eſt eloquutus. Siquidem i-
aginatio iis corrumpitur; ſenſus communis qui
iudicat & diſcernit omnia, detrimentum percipit;
emoria labaſcit, hebeſcit viſus, caligant oculi, o-
nneſq. animæ facultates, hoc eſt, inſitæ vires quibus
ia munia exequitur, langueſcunt, ſuiſq. officiis o-
itanter perfunguntur. Si vero ſpiritus animalis ad
muſſim purus eſt, atque æthereus, qualis eſt hali-
us exacte elaborati ſanguinis, non ſolum pellucida
ſt oculorum acies, ſed omnes ſenſus tum externi,
um interni vigent, ac functiones ſuas inculpate
erficiunt.

De ſpiritu qui toti mundo, eiusq; partibus inſitus eſt, quiq; in hominem diuinitus delapſus, mentem eius peculiari munere imbuit. Obiter de bonis maliſq; geniis qui humoribus ſpiritibusq; immixti, varias mutationes humanis animis inſerunt.

CAP. III.

SPiritus vis quæ diuinitus in hæc inferiora delapſa, hanc machinam, mundique molem agitat, & quæcunque ambitu cæliq. complexu coërcentur, fouet ac vegetat, in immenſum ſe porrigit, ac longe lateque diffuſa eſt. Hæc ſiquidem regit ac moderatur omnia, cunctaq. fœcunda efficit, ac vitali calore imbuit. Nec eſt quod quiſquam opinetur aut ſibi perſuadeat vllam eſſe vim aliam, quæ iſta perficiat, quam ſpiritum illum, quo ab ipſo rerum conditarum exordio mundus, quæq. oculis noſtris obuia ſunt, ac ſenſib. expoſita, tam concinnũ ac decentẽ ornatum adepta ſunt: *Verbo enim Domini omnia formata ſunt, ac ſpiritu oris eius omnis decor, ſpecies, venuſtas, atq; ornatus eorum. Ipſe ſiquidem fouet, ac vegeta quæq; præſtat, eamq; vim cõfert, qua propagare ſe, ac cõtinua ſerie omnis generis ſpecies proferre, tueri ac cõſeruare poßint.* Sic immẽſus naturę opifex, reb⁹ creatis verbo ac ſpiritu ſuo vim procreatricẽ indidit,

Spiritus natura.

Spiritus Domini.

Pſalm. 32.

Geneſ. 1.
Iohan. 1.

ac propagandi ordinem inſeuit, quo poſteritati
ſucceſſioni inſiſtant, hoc eſt, ſpiritus diuinus in v
uerſam creaturam diffuſus, ſtirpes, animantes, h
mines ſuſtentat, illiſque vim impertit qua ſubſiſt
Itaque nihil eſt in tanta rerum vniuerſitate, quod
ficacem Dei vim non percipiat, eiuſque vbertate
ſaturetur. Condito ſiquidem cælo ac terra, prim
que elementis, hoc eſt, rerum principiis conſtitu
Spiritus diuinus iam inde ab initio ferebatur ſupe
qaus, hoc eſt, liquidam materiam alioqui effœta
fœcundam præſtitit. Cuius dicti ſenſum graphi
expreſſit Baſilius cognomento Magnus: *Spiritus T*
ferebatur ſuper aquæ ſuperficiem, hoc eſt, fouebat, vi
lemque fœcunditatem, atque animam vegetante
elemento liquido, ac omnibus rebus creatis co
tulit, ſic vt ſpiritu cæleſti omnia eſſent perfuſa
concaleſcerent incubantis alitis more, fouentiſqu
auis ſpecie atque effigie, quæ vim caloremque vit
lem illi imprimit, cui inſidet atque incumbit. Cu
ius rei exemplum a gallina ſumere licet, quæ oua
nimat, vitaque imbuit, atque animalculi figuram in
ducit. Quod itaque ſpiritus innatare aquis dicitu
aut elemento liquido incumbere, de fœcunditat
illi indita intelligi debet. Cæterum quum vniuerſ
rerum natura, quæque ſpirant atque exiſtunt, diui
ni ſpiritus munere potiantur, illiuſque virtute ſub
ſiſtant, tum homines præcipua ac ſingulari prerog
tiua omnia ſunt conſequuti, *atque animos habent ex æ*
terna mente, vt Cicero ait, *delibatos*, vel potius, v
Scripturæ teſtimonium proferam, *acceperunt ſpiracu*
lum vitæ, atque imaginem ex Diuinitatis archetyp
deſcriptam. Hauſit huius dogmatis ex Hebræorum
fontibus tenuem auram, idque expreſſit his nume
ris Ouidius;

> *Eſt Deus in nobis, ſunt & commercia cæli,*
> *Sedibus æthereis ſpiritus ille venit.*

Spiritum aquis incumbere quid ſit.

Hexa. lib.

Simile a gallina quæ pullos fouet.

Geneſ. 1.

Lib. 3. De arte amãdi.

Eſt

Est Deus in nobis: agitante calescimus illo,
Impetus hic sacræ semina mentis habet. *Lib. 6. Fastor.*

Quam sententiam Diuus Paulus sacratiore phi
losophia imbutus, Athenienſibus perſuaſam eſſe
oluit, quo inueteratum auitumque errorem illis
ximeret; atque ex illuſtri mundi ſpectaculo, appa-
atu ornatuque viſendo, in quo Deus diuinitatis ſuæ
pecimen cunctis exhibet, & conſpici poſſet & in-
oteſcere. Sic enim apud illos concionatur: *Deus* *Actor. 17.*
ui fecit mundum, quæq; illius ambitu continentur, ac ſit cæli
erræq; Dominus, non in manufactis templis habitat, nec ho-
inum manibus colitur, vllius opibus indigus, quum ipſe det
itam, atq; halitum omnibus, omniaq; conferat. Per ipſum
nim viuimus, mouemur, ac ſubſiſtimus, ſicut & quidam ve *Aratus in Phænom.*
ratium poetarum indicat: nam huius progenies etiam ſumus.
Cæterum quum homo tantis dotibus ſit excultus,
aque munera mentis ab opifice ſit conſequutus, vt
rimum naturali inſitoque ſpiritu, deinde diuino
fflatu incitetur, tum externi quoque ſpiritus in cor-
pus mentemque inſiliunt. Veteres genios, Biblio *Genii.*
rum codices ex miniſterio Angelos, hoc eſt, inter-
nuncios vocant, quod Dei iuſſa ac voluntatem ad *Hebr. 1.*
nos deferant. Paulus Spiritus nominat, *Adminiſtra-*
tores, vt qui certis officiis deſtinentur, ac delegatum
munus obeant apud illos qui ſalutem ſint adepti.
Cicero, tum alii a religione alieni, *Lares familiares, ac* *Lares.*
domeſticos Penates, deosq; tutelares, vocant. Horum duo
conſtituuntur genera; quorum alterum boni, alte-
rum mali nomine deſignant, quod illi ad honeſta *Boni Genii.*
quæque, atque ad res ſalutares inſtigent, ad ea quæ
ſint incitamento, quæ homini prodeſſe poſſunt, at- *Mali Genii ſeu Lemures.*
que ad ſalutem conferunt. Iſti ad improbitatem, ad
dedecus, ad funeſta quæque ſolicitant. Hoc enim
potiſſime meditantur, vt hominem omnibus malis *Simile a peſtifero halitu.*
inuoluant, ac longiſſime a Deo auertant. Quum
autem ſint ſpiritus incorporei, vt grauis halitus, vtq;

aura insalubris ac noxia, in corpus latenter irrepunt, ac non solum faces ministrant, incitantq. ad patranda scelera, sed vt pessimi consultores, impunitatem ac præmia pollicentur. Sic Adamum in errorem pertraxit versutus serpens, quum inquit; *Non moriemini, sed eritis vt Dii, boni maliq. conscii, atq. omnium rerum scientia ac cognitione imbuti.* Est autem Dæmon (nam hinc nomen sortitur) calliditate insidiosa, mille dolis ac technis, mille nocendi artibus instructus; *qui se in mentes nostras, cogitationes, consilia, voluntates, tacite insinuare nititur*, quamquam id ægre perficere potest, cum Deus solus corda hominum explorata habeat, cui vni omnia nostra exposita sunt & aperta. *Ipse enim*, vt Paulus ait, *discretor est cogitationum atq. intentionis cordis. Nec est vlla creatura, quæ non manifesta sit in conspectu illius, sed omnia nuda ac resupinata oculis eius.* Quod Dauid quoque indicat: *Scrutator cordis ac renum Deus*; hoc est, omnia perspecta habet, abditos quosque recessus penetrat. Exemplo sumpto a remotissimis longeq. dissitis visceribus: nihil enim corde ac renibus magis intimum, adeo vt per multos meatus, atq. incuruos anfractus deferri elaborati cibi debeant, antequam eo possint perduci: tum etiam illas potissime partes indicat, quod ex iis præcipue pullulare soleant mentis cogitata, atque effrenatæ cupiditates exoriri, quæ Deum non latent, nec abscondita sunt. Cæterum cum Dæmones spiritus sint aërii, ac longo vsu, diuinaque consuetudine, tum naturæ solertia multa perspecta habent, atque experimento comprobata, ex coniecturis, indiciis, oculis, vultu, gestibus, aliisque corporis motibus cogitationes internas eliciunt, quod etiam viro prudenti ac multarum rerum perito factu non difficile. Quocirca vt improbi ac fraudulenti negotiatores in hominum perniciem omnia moliuntur, omnemque captant occasionem qua illos circumueniant, atque incautos impa-

Genes. 3.

Dæmon a sciendo.

2. Para. 26.

Hebr. 4.

Psalm. 7.

Simile a remotiss. visceribus.

Quomodo Dæmoni cogitationes patent.

Homo homini dæmonium.

mparatosque opprimant: ita Dæmones nobis insidiantur, atque infesti sunt, & quo quisque vitæ integritate ac moribus spectatior, eo acerbius in illum iras suum exacuunt. Sic Christo non fuit veritus, nec erubuit Dæmon tentationum arietes admouere, atque ambitione, gula, regnandi cupiditate atq. inani gloria illum oppugnare. Nec Paulum quoque diuexare puduit, cum elatione animi, tum aduersariorum sæuitia ac crudelitate. Iob quoque miris modis ab illo exagitatus violentos impetus perferre coactus est: verum qui omnia remuneratur ac compensat Deus, finem certamini imponit, ac sæuiendi mensuram præscribit, nocendique metam constituit. Quod ipsum documento cuique esse debet, nihil aduersus nos moliri Dæmones, nec in malis inferendis progredi, nisi vel annuente, vel conniuente Domino. Cum autem multis variisque nocendi artibus homines adoriantur, atque oppugnent, tum vero omnes tentant, explorantque aditus, si qua possint ex his quæ domestica sunt ac natiua, nullique non insita, adoriri ac conficere: sic hos qui sanguine redundant, ad luxum, lasciuiam, ebrietatem, profusionem, ad obscenos nefandosque amores, ad probrosas libidines, incestus, fœdosque concubitus incitant: Biliosos autem ac Cholericos ad iracundiam, ad rixas, iurgia, contentiones, conuitia, pugnas, cædes, latrocinia, seditiones, dissidia, extimulant; ad ea quæ patranda ac perficienda faces ministrant: Melancholicos ad inuidentiam, æmulationē, amarulentiam, odium, indignationem, veneficium, fraudes, dolos, insidias, proditionem, mœstitiam, desperationem, ac diffidentiam; postremo ad calamitosum funestumque exitum adigunt: Pituitosis ac phlegmate oppressis ad desidiam, atq. ignauiam, torporem, veternum, inertiam, somnolentiam, incuriam, atque ad omnium virtutum neglectum sunt

Matth. 4.

2. Cor. 12.

Iob. 30.

Dæmones quatenus noceant.

Humores ad vitia occasionē præbent.

Ab externo aere simile. adiumento. Obiter vt aër tenuitate cæli temperatus vitalem ac salutarem spiritum impertit animantibus, herbisq; virentibus: sic boni genii salubrem auram aspirant, ac mentes nostras suaui afflatu reficiunt. Mali vero, vt ventus pestilens, morbos & contagia: ita illi exitiale virus exhalant atque animis hominum pestem ac perniciem adferunt: *Ab iis enim prima mali labes hominumq; ruina, atq; interitus*, sic vt opus fuerit instauratore illo mirifico nempe Christo, qui hominem pristino nitori atque integritati restitueret. Et quoniam tanta est humanæ naturæ imbecillitas, vt ægre aduersus sæuissimi hostis insidias possit subsistere, Christus Iesus subductus in cælum, Paracletum mitti curauit, qui nos fulciat, ac contra Sathanæ insultus omnesque malorum incursus reddat inuictos. Hic est qui mentes nostras variis dotibus exornat, qui de Dei voluntate nos reddit certos, ac discussa omni diffidentia per Christum ad patrem nos prouehit. Erigit enim mentes nostras, ac consolando hortandoque efficit, vt concepta fiducia, omnia ab illo sperare ac petere audeamus ac patris nomen illi opplorare. Quin & ipse spiritus, quem Deus emisit in corda nostra, attestatur vnà cum spiritu nostro, *quod eius sumus filii, & hæredes, cohæredes autem Christi.* Spiritus itaque diuinus mentium instaurator fidem ac credulitatem verbo Dei fultam nobis inserit, quæ fiduciam erga illum parit, certamque spem consequendi promissa. Et quum hæ virtutes non sunt otiosæ, vberrimum Charitatis operumque prouentum proferunt, ad ea quæ adminiculatur, ac vires confert Paracletus, vt stabiles ac fixos in nullos errores, aut superstitionem abduci nos contingat; quæ non aliud est teste Eusebio, *quam falsa quædam, atque ementita veræ religionis vmbra; aut fucata species, nullo fundamento nixa.* Sic ex Horatii sententia,

Sapien. 1.
Genes. 2.
Paraclet.
Quid spiritus sanctus in nobis efficiat.
Gal. 4.
Roman. 8.
Fides operibus stipata.
De præparat. Euan. lib. 1.
Superstitio

Maxima

Maxima pars vatum pater & iuuenes patre digni
Decipimur specie recti. — In art. Poet.
Fallit enim vitium specie virtutis, & vmbra, — Iuuenal. Satyr. 14.
Quum sit triste habitu, vultuq; & veste seuerum,
Nec dubie tanquam frugi laudatur auarus.

Fit enim plerumque Cicerone teste, *vt nonnulli optima consectati non tam voluntate, quam cursus errore falluntur.* Sic Paulus Iudæos non prorsus a pietate alienos censet, verum aliquo duci studio, zeloque Dei, sed absque iudicio; ita non omnino errent in affectu pietatis, sed propter inscitiam; & quod in delectu hallucinantur, ac cæcutiunt, spiritui Dei destituti sunt. Cui vitio affines sunt qui inueteratos errores pertinaciter vel tuentur, vel tolerant, nec sustinent quidquam immutari eorum quæ irrepserunt: qui si imbuti essent spiritu illo munifico, non esset tanta in animis opinionum ac doctrinæ dissensio. Cæterũ nemo hæc parerga esse existimet, atque ab instituto aliena, nec in illud Horatii impingat;

Tuscul. 3. — Rom. 10. — Zelus absque iudicio.

— *Amphora cœpit* — In arte Poet.
Institui, currente rota cur vrceus exit?

Quum spiritus cælestis mentis innouator, dux sit ac moderator spirituum humani corporis, qui sedatiores existunt ac magis placidi, vbi hoc ductore reguntur, atque in officio continentur. Si enim tumultuari pergant, ac seditionem in corpore concitare,

Ille regit dictis animos, ac pectora mulcet. — Æneid. lib. 1.

De corporis humani elementis, primisq; qualitatibus, ac generationis principiis, ex quibus homo constat, ac conflatus est.

CAP. IIII.

AB elementorum, non humorum facultatibus omnis temperamenti ratio deducitur, illisque vni-

uersam corporis structuram atque opificium acceptam ferre par est. Elementa statuuntur quatuor; Ignis, Terra, Aër, Aqua; quibus totidem subsunt qualitates; Calida, Frigida, Humida, Sicca, quæ ex circumfuso nobis aëre, atque alimentis vel commoda, vel detrimenta concipiunt; illorum enim excessu defectuque vitiantur qualitates, ac corruptela aliqua deprauatæ, innumeris morbis præbent seminaria. Cæterum quę corpus nostrum afficiunt, ea teste Galeno, sunt genere duplicia; altera nobis congenita, & quæ euitare nequeas, ex ipsis generationis principiis velut radice orta; altera, quæ & declinare posses, & aliena sunt a corporibus nostris, non insita, sed aduentitia atq. externa, quæ tamen non minus, quam insita, corpus nostrum conficere atq. infestare sunt idonea, Cibus scilicet & Potus, quibus restituimus quicquid siccioris vel humidioris substantiæ effluxit; quæ tamen si immodica sint, aut vitiosa, excrementorum copiam ac morbos pariunt. His proxime accedit aër nos ambiens; qui vbi impense calidus est, vel siccus, aut immodice humidus vel frigidus, manifestò habitum corporis immutat. Cæterum vt propius, magisque apposite rem ipsam designem, humanæ naturæ primordia, ac generationis principia sanguis maternus, semenque genitale existunt: ille ceu materies quædam apta concinnaque, & opifici, vt argilla vda, ceraque fluxa ac tractabilis, ad quiduis effingendum sequax: semen opificis rationem obtinet. Constat horum vtrumq. ex iisdem genere elementis, ac qualitates iam memoratas in se complectitur; dissident tamen inter se temperamenti ratione ac mensura. Siquidem in semine plus est igneæ substantiæ atq. aëreæ, hoc est, ætherei spiritus est particeps: in sanguine plus aqueæ & terreæ: quamquam in postremo hoc calidum præpolleat frigido, humidum sicco Neque enim sanguis siccus statui

Elementa quatuor.

Tuend. vale. lib. 1.

Cibus & aer æque necessari⁹.

Primordia hominis.

Seminis & sanguinis naturæ.

...itui poteſt, vt oſſa, ſed humidus: at ſemen ſangui-...quidem ſiccius eſt; cæterum ipſum quoque hu-...dum fluidumq. ac fluxile. Itaq. vtrimq. ex humi-... ſubſtantia genituræ origo producitur, ſic tamen ...ex eo reliquæ corporis partes ſiccæ, nerui, venæ, ...teriæ, oſſa, cartilagines, elaborentur. Quod enim ... vtero ex illis principiis conceptum ac congloba-...m eſt, ſiccius redditum, veluti rudimenta ac linea-...enta cuiuſque membri capeſſit, poſt modum exa-...tam ſpeciem conſequutum, incrementa concipit, ...que ad iuſtam decentemq. magnitudinem proue-...tur: vbi vero ad ſummum deuentum eſt, oſſibus ...b alimenti penuriam non vltra ſequacibus, incre-...entum augmentumq. ſiſti contingit, nec progre-...i, aut amplius in longum latumq. proferri. Ex co-...ioſo enim calore & humore ſpiritu vndiq. perfuſo ...orpus decoram longitudinem aſſequitur. Quod ſi ...ui vel ingraueſcente ætate, vel etiam adoleſcenti-...us ex morbo aut affectione aliqua frigidus ſiccuſq. ...abitus obtigerit, corpus iis macilentum fit, rugo-...um, gracile, ſquallidum, ſtrigoſum, membraq. in-...alida atque incurua. Simile enim quiddam iis eue-...it quod iumentis, quibus pabulum ſubducitur, at-...que arboribus herbiſq. virentibus, quibus terræ ſuc-...cus ſubtrahitur, ac prohibetur irrigatio. Quo mihi ...mprobe atque inhumaniter facere videntur ludi-...magiſtri quidam, & quotquot erudiendis alendiſq. ...adoleſcentibus operam impendunt, qui inita qui-...dem, ac conſtituta non exiguæ pecuniæ pactione, in-...ſalubri, tenuiq. victu conuictores domi alunt, ac non ...ſolum ſordide tractant, ſed carne ſubrancida, piſci-...bus olidis, pane mucido tenuiter paſtos, ad ſubeun-...dos ſtudiorum labores minaciter inſtigant: quo effi-...citur vt color eius defloreſcat, corporis ſpecies, o-...mniſq. decor & venuſtas aboleatur, nulla ſit alacri-...tas, nullus vigor, mētiſq. erectio, ſpiritus deiectus, vix-

Ab oſſium natura longitudo.

Lōgitudinis cauſa.

Simile a ſatis.

Pueri non domandi inedia.

Vitiosus cibus naturam deprauat.

tus minus viuida, indoles omnisque vis animi qu vel naturæ beneficio, vel parentum industria, aut de nique diuino munere insita, erant prorsus extincta adeo vt non facile ad præclara iis incalescat animus nec emergant ad quæ erant destinati, aut natura ap positi. Quod ad externum vero habitum attinet corpus plerumque circumferunt fœda scabie defor matum, atque ob vitiosos humores pustulis vndiq exhulceratum. Quo fit vt raro ad legitimam matu ritatem, ac iustam magnitudinem, ad vires inge nuas, membrorum robur ac firmitatem, ad decen tem partium compositionem ac staturam deueniāt quod in ætate tenera ac pubescenti fame atque ine dia domitis humori, natiuo qui continenter fouer postulat, alimenta subtracta sint: quo fit vt exhausto succo vitali, præmature senescant, ac properat morte confici contingat. Vocatur autem hæc affe ctio quę frigidum siccumque corporis statum indu cit Senium, quod omnibus quum animantibus tum stirpibus corruptelæ interitusque causa existit. Est enim mors non alius, quam naturæ, hoc est calori genuini, insitique humoris, in quibus vita consistit extinctio: ad quam nonnulli properantius deue niunt, vel ex alimenti inopia ac defectu, vel ex in temperantia vitæ, immodica Venere, intempestiua vigilia, mœrore animi, tum plerisque aliis quæ præ ter ætatis rationem ac naturæ cursum, festinatam senectutem, mortemque inopinatam accelerant Quam multos autem videre est seniculos corpore vegeto ac succulento, membris validis, ingressu fir mo, cruda prorsus viridique senecta, non ob aliud quam quod vitæ suæ optime moderati sint, nec ad olescentiam intemperanter aut libidinose transe gerint: quum iuuenum plerique conspiciantur ef fœti, elumbes, eneruati, corpore arido, colore pal lido atque exangui, quod tota pubertas, ac iuuenilis

Staturæ breuitas vnde.

Senium.

Mors quid.

Cruda senecta vnde.

[illegible]tus immoderato vitæ Venerisque vsu & consue-
[illegible]ine sit exhausta, ac flos ætatis attritus. Vt enim
[illegible]res Martii, quibus ineunte vere nihil spectatius,
[illegible]uilonio vrentique vento decussi, marcescunt; sic
[illegible]nis iuuentus & florescens ætas accepto incom-
[illegible]do, intempestiue atque ante maturitatem ære-
[illegible]. Quocirca vt quis noxia euitare possit, ac vitam
[illegible]am maxime longam efficere, tum senectutem
[illegible]sequi minus grauem atque onerosam, ineunda
[illegible]io, qua valetudo firma perfici possit, ac stabilis;
[illegible] si inclinata sit, qua erigi possit atque instaurari.
[illegible]nt autem non parum multa, quæ illam labefa-
[illegible]nt ac subruunt, quæque ingenitum nobis tempe-
[illegible]nentum conuellunt, variant, alterant, corrum-
[illegible]nt. Siquidem ex alimentorum facultatibus, vi-
[illegible]sque ratione humores diuersas qualitates asci-
[illegible]nt; quibus accedunt balnea, æstus, exercitatio, fri-
[illegible]s, lassitudo, sitis, inedia, somnus, quies, aëris status,
[illegible]ectusque animi, quę corporis nostri habitum mul-
[illegible]ariam immutant, ac magna ex parte in deteriorē
[illegible]piunt. Sic corpus quod calidum humidumq. exti-
[illegible], in frigidum ac siccum, vel etiam aliam qualita-
[illegible]m sensim delabitur: ætatis quoque accessu, tempo-
[illegible] decursu, rebus secundis vel aduersis, fortunæ suc-
[illegible]ssu vel inclinatione multa homini obueniunt, quę
[illegible]letudinem labefactant. Quo mihi apposite dixisse
[illegible]sus est Horatius;

Multa ferunt anni venientes commoda secum,
Multa recedentes adimunt ——

Cui consentanea est illa Iobi sententia, qua na-
[illegible]ræ humanæ conditionem fragilem, fugacem, ina-
[illegible]em, momentaneam, multisque incommodis, peri-
[illegible]lis, mutationibus obnoxiam graphice expressit;
[illegible]mo natus e muliere, breuis æui est, ac plenus miseriæ, qui
[illegible]asi flos spectatissimus, exoritur, sed conteritur, atque eua-
[illegible]scit velut vmbra, nec vnquam in eodem statu persistit.

A floribus simile.

Iuuentus vnde effœta.

Quæ valetudini efficiunt.

In arte Poetica.

Cap. 14.

Singulis enim ætatibus, hoc eſt, certis annorum in-
teruallis ac ſpaciis mutationes incidunt. Eſt autem

Quid ætas. Ætas vitæ curriculum ac decurſus, vel ab infantia ad
ſenectutē progreſſus, in quo conſtitutio corporis hu-

Ætatum mutatio. mani immutatur, atque aliud ex alio temperamen-
tum acquirit, quod ipſum poſtremo ad interitum
deuergit calore natiuo extincto. Sic Infantia, quæ

Infantia. omnium humidiſſima eſt, plurimum caloris inna-
continet, quarto anno aut ſeptimo mutationem
ſuſtinet, ac plerumque iis annis periclitamur. Huic
proxime ſuccedit Pueritia, quæ ad annum plus mi-

Pueritia. nus decimum quintum producitur, ac non paru[m]
multis incommodis diuexatur: Pubertas vero qu[æ]

Pubertas. & ipſa plurimis malis expoſita eſt, anno decimo o-
ctauo perficitur: Adoleſcentia autem præceps ac lu-

Adoleſcentia. brica, anni quinti & vigeſimi termino includitur,
quę ætas partes quatuor complexa; primam ætatem
conficit, quarum nullam non varias mutationum
vices ſubire quotidiana experimenta commonſtrant.

Iuuentus. Porro Iuuentus, ſeu ætas florida, in qua corpus an[i]-
muſque viget ac floreſcit, ad annum quintum & tri-
ceſimum profertur, in ea quæ ætate affatim inuale-
ſcit ſanguis, atque humor nonnihil abſumitur; qu[o]
fit vt id temperamentum progreſſu temporis cali-
dum ſiccumq. cenſeri incipiat, quum adoleſcentia
humore ac calore abunde fuerit perfuſa. Conſtans

Virilis ætas. vero & virilis ætas ad quinquageſimum annum, au[t]
paulo vltra progreditur; quo tempore tempeſtiu[a]
maturitas ſe profert, ac mens conuerſis ſtudiis, o-
mnia conſiderate, prouide, prudenter agit: corpu[s]
vero æquabiliter, atque in eodem tenore conſiſten[s]
non magnam mutationem percipit ad annum vſq[ue]

Senecta. ſexageſimum tertium aut quintum: tunc enim la-
benti atque inclinatæ ætati iam iamque ingraue-
ſcenti frigidus & ſiccus ſtatus inducitur, qui primu[s]
eſt ſenii ingreſſus ac veſtibulum; proximus autem

decrepitam ætatem, ad mortem aditus, quæ vt non exoptanda temere, ita non pertimescenda viris Christianis, quum mens concepta fiducia suauioris vitæ, ac resurrectionis spe fulta, alacriter hinc emigrandum sibi persuadeat. Interim quisq. efficere potest in huius æui decursu, vt superioris ætatis temperantia, ac vitæ moderatione nonnihil præsidii sibi paret; aliquid pristini roboris conseruet, quo senectutem minus effœtam ac laboriosam experiatur: quum enim omni ætati certus præscriptus terminus, tum huic nullus constituitur, nisi vitæ exitus mortisque expectatio. Cæterum Pythagoras non inscite quadripartitas anni varietates ac temporum vicissitudines, hoc est, Veris, Æstatis, Autumni, & Hiemis discriminata tempora duobus æquinoctiis, ac totidem solstitiis comprehensa quatuor hominum ætatibus accommodat, cuius sententiam hac verborum serie complexus est Ouidius;

Vt mors non sit formidabilis.

Temporũ anni & ætatũ comparatio.

Meta. li. 15.

Quid? non in species secedere quattuor annum
Aspicis, ætatis peragentem imitamina nostræ?
Nam tener & lactens, puerią; simillimus æuo
Vere nouo est, tunc herba virens & roboris expers
Transit in Æstatem; post Ver robustior annus,
Fitą; valens iuuenis, neą; enim robustior ætas
Vlla, nec vberior, nec quæ magis ardeat, vlla est.
Excipit Autumnus posito feruore iuuentæ
Maturus, mitią; inter iuuenemą; senemą;
Temperie medius, sparsus quoą; tempora canis.
Inde senilis Hiems tremulo venit horrida passu
Aut spoliata suos, aut quos habet alba capillos.

Quæ rerum vicissitudo, ac naturæ potius conuersio, mutabilitas, inconstantia, atque ex vno in aliud inclinatio, commonstrat omnia esse momentanea, caduca, fragilia, ruinosa, fluxa, & quæ non firmis

Omnia caduca.

radicibus defixa, vt flosculi, cito decidant. Quum itaq. corpus continenter defluat, ac detrimenta patiatur, multaque intus & foris vires nostras depopulentur, non oscitanter huius conseruationi incumbendum, quo habilis illa ac quam maxime longa effici possit. Nihil necesse est exemplis, rationibus, experimentis commonstrare (quum nulli non sit exploratum) quam grauate, animoque iniquo ac repugnāte ab hac vitæ suauitate, diuelli se quisq. patiatur; quanta cura, studio, industria vindicare se a morbis contendat, qui non solum doloribus nos conficiunt, contundunt ac dilacerant, sed mortis speciem oculis obiiciunt, ne his addam mentem inquietam ac turbulentam, animumq. affectibus oppressum. Cui cedo in tantis calamitatibus, ærumnis, miseriis tantaq. æui huius molestia, ac breuitate, non parandum aliquod dolorum lenimen, non conquirenda aliqua laborum solamina atque allenamenta? quæ si consectari velis atque assequi, numquam in animum induxeris hæc præstare res momentaneas, opes, honores, latifundia, operosa ædificia, vestes sumptuosas atq. artificiose elaboratas; sed mentem quietam ac sedatam omnibusque perturbationibus liberam, proxime corpus salubre, nullisque morbis implicitum, quibus diuino munere nihil homini obtingere potest melius aut optabilius.

Natura abhorret ab interitu.

Vnde petēda tranquillitas.

Eccles. 30.

Quid Crasis seu temperamentum, in quo cuiusq. habitus, ac corporis constitutio consistit.

CAP. V.

Crasis seu temperamentum, (nam operis instituti ratio exigit, vt id definitione explicetur) est primarum qualitatum atque elementorum inter se conuenientia; vel qualitatum ex elementis æqualis mistura ac proportio omnis vitiosi excessus expers.

Temperamentum quid.

Intem-

emperies vero quæ diſparibus elementorum ac litatum viribus continetur, atque a moderatione iſcit. Vt autem in fidibus concentus quidam cipitur, ac concors harmonia, ſic vt nihil diſſo- n aut diſcrepans aures teneras feriat, offendat- :: ita in temperato corporis habitu exiſtit ele- ntorum ac qualitatum apta concinnaque tem- atio; adeo vt monſtrari nequeat vlla per ſe quali- , ſed conſtans, abſoluta, perfectaq. elementorum qualitatum coagmentatio. Quemadmodum im quum ex variis herbis condimenta aut phar- aca conficimus, fit vna concretio, ac ſingula ita co- ſcunt, vt nihil eorum quæ compoſitio complecti- r, appareat, aut diſcerni poſſit, aut percipi: ita in e- mẽtorum qualitatibus euenit, ex quarum miſtura imaria naſcendi origo ducitur, quæ nouem tem- ramentorum conſtituit differentias; vnam tem- eratam, omnibuſq. ſuis numeris abſolutam, in qua hil deſideratur, nec vlla qualitatum elementarium iam ſuperat, ſic vt æquali parique menſura inter ſe mnia conſiſtant, nullo vitio, nullaque intemperie nbuta. Intemperatæ octo, ſimplices quatuor, & otidem compoſitæ ſeu iugatæ. Calida tantum, in ua calor frigori antecellit, humoris vero & ſiccita- is eſt æqualitas: Frigida, in qua frigus dominatur: Humida, quod illa primas potioreſque partes obti- neat. Sicca, vbi humore ſuperior eſt ſiccitas, reliquis partibus; hoc eſt, calida & frigida temperatis: Com- poſitæ vero temperaturæ, quæ ex duabus qualitati- bus implicatæ ſunt, numerantur, Calida & humida, Calida & ſicca, Frigida & humida, Frigida & ſicca, a quibus corporis conſtitutio quam κρᾶσιν Græci, vulgares *complexionem* vocant; appellationem apud Medicos, ac nomenclaturam adepta eſt ab eo ſcili- cet, quod in mixtura pollet, apud quos id corpus

Intemperies quid.

A fidibus simile.

Simile ab herbarum miſtura.

Nouem temperamenta.

calidum dicitur, in quo vberior est caliditatis portio. Siccum in quo siccitas potior; pari modo ratiocinando de reliquis. Sic medicamentorum compositio, in qua multa congeri ac coaceruari solent, ab vno eorum quod præcipuum est, nomen sortitur, vt Dianucum, Diacapper, Hiera picra, Diaphœnicum, oleum vulpinum, &c. Quo autem omnia exacte percipi queant (est enim id non modo Medicis, sed omnibus, quibus secunda valetudo curæ est, salubre cum primis ac frugiferum) singulorum rationes ac modos quam possum accurate explicabo; ac primum temperatæ naturę conditionem exequar, aut saltem eius speciem atq. imaginem mente primum conceptam, oculis exhibeo: non quod talis in natura rerum existat, aut in aliquo commonstrari possit, (nisi quis forte diuiniorem aliquam superne originem sit nactus) sed quod huc referri debeant reliquæ hominum naturæ, atque ad hanc amussim exigi, quo cuique pateat, quid vel superet vel deficiat. Neque enim expedite quisquam animaduerterit in calido corporis habitu præponderare humido calidum, ac frigidum præualere sicco, nisi ad exactam hanc temperiem sit intentus, in eamque, tanquam scopum, defigat oculos.

A maiore denominatio.

De temperato exactoque corporis habitu ac constitutione.

CAP. VI.

DE temperato, atque omnibus numeris absoluto corporis statu dicendum accuratius, quod in hunc mentem animumq. dirigi velim, ac tanquam ad normam seu perpendiculum reliquos habitus accommodari; quo quisque obseruet, quantum a temperamenti integritate deflexerit, quid moliri debeat, vt in pristinum statum, quo ad eius fieri possit.

ossit, reducatur. Quanto enim quis ab hoc remo-
or, tanto valetudo deterior, atque ad corporis
norbos, animique ægritudines lapsus grauior. Cor-
us hoc omnibus suis partibus consummatum, a-
tissime Polycleti regula dici meretur. Id enim
rouerbium iis rebus accommodari solet, quæ ad
nguem facta sunt, & in quibus nihil desideratur;
deo vt ad hanc, tanquam ad lapidem Lydium
eliqua debeant explorari. Desumpta est metapho-
a a Polycleto statuario, cuius artificium ac de-
or, teste Fabio, laudem meruit supra mortales o-
mnes: hic tanta arte statuas expressit, suisque nu-
meris ita absoluit, vt cæteri cælatores ac statuarii
in formandis effigiandisque simulacris, hunc tan-
quam archetypum sibi proponerent. Vsus est pro-
uerbiali hoc schemate De tuenda valetudine Gale-
nus, qui statuit optimum corporis habitum, tan-
quam Polycleti regulam, hoc est, tam concinne
ac decenter expressum, vt nihil in eo culpari pos-
sit; sed mirifice afficiat congruens symmetria, nul-
laque sui parte claudicans commensuratio. Quo-
circa quæ de statu corporis optimo conscribuntur,
merito ad rem absolutissimam referri debent. Ta-
lem itaque corporis habitum exhibemus, qualem
Oratorem Cicero, ac Fabius imitandum proponit,
qualem Ecclesiastem seu concionatorem instituit
Chrysostomus atque Erasmus, quo ad horum ex-
emplum se componant, qui eloquentiæ parandæ,
aut erudiendis rudibus sunt destinati. Et quamuis
non penitus quæ animo conceperit, assequatur; ali-
quem tamen progressum facere par est; nec com-
mittendum quantumuis ardua sunt quæ conse-
ctamur, vt spes infringatur, aut languescat indu-
stria. *Nonnulli enim*, vt Cicero testatur, *desperatio-
ne debilitati, experiri id metuunt quod se assequi posse diffi-
dant.* Nam neque illud ipsum, quod est optimum,

Polycleti regula.

Lib. 20. cap. 10.

Lib. 2.

Ad summa enitendum.

De Sacer.

De ratione concionandi.

De Oratore.

desperandum; & in præstantibus rebus, magna sun ea, quæ optimis proxima. Quocirca optimum corporis habitum constituere, atque adumbrare visum est, quo illis species animo insideat, in eamq. oculi ac mente defixus talem imitari quisque, atq. exprimere curet, aut quam proxime ad illam accedere. Huic itaq. cuius specimen exhibendum suscepimus omnes sensus vigent, atq. insitæ facultates functiones suas ac munia citra vllum incommodum obeunt. Memoria illi stabilis ac firma, quod cerebrum nec ad immodicam humiditatem, nec siccitatem declinet; animus acer & industrius, quique solerter ac prouide omnia aggrediatur; mores integri atque incorrupti, & qui in nulla actione a decoro deflectant; ingenium singulare atque eximium; mens placida ac sedata, nullisque affectibus vitiosis exposita, vt quæ exclusa temeritate iudicium delectumq, adhibeat; indoles generosa, multis magnisque dotibus affatim exculta; insignis ac spectata vitæ probitas, adeo vt eo expressum sit illustre virtutis exemplar, hoc est, absoluta, atque ad summum perducta naturæ perfectio. Siquidem in eo se cumulate proferunt humanitas, mansuetudo, frugalitas, æquitas, modestia, & continens cupiditatum moderatio: in aggrediendis conficiendisque negotiis nec præceps, nec cunctator, aut qui procrastinãdo tardius omnia perficiat; sed consilium in prouidendo, in peragendo maturitatem adhibeat: in casibus humanis, euentisque fortuitis quæ inopinatu ingruunt, non temere concutitur aut expauescit; eoque fit vt non insolescat rebus prosperis, nec deiiciatur succumbatque aduersis; sed omnia vitæ incommoda alacri atque infracto animo perfert, nec a constantia susceptoque consilio abduci se patitur. Quo spectat illud Horatii, quod illi congruit;

Notæ temperati corporis.

Lib. 3. Ode 3.

Iustum, & tenacem propositi virum
Non ciuium ardor praua iubentium,
Non vultus instantis tyranni
Mente quatit solida.
Si fractus illabatur orbis,
Impauidum ferient ruinæ.

Ad quem habitum se composuit Diuus Paulus, ac similem affectum in iis qui Christo initiati sunt, ac deuoti, exigit; vt quod illi persuasum erat, quisque pro certo ac fixo habeat, nulla re quantumuis sæua ac formidabili diuelli posse ab eo, cui sumus addicti. Is itaque cuius speciem ac formam adumbramus, ita animo ac mente constitutus est, vt neutram in partem moueatur, aut hinc inde fluctuet, sed stabiliter atque inconcusse constantiam tueatur. Insiti sunt quidem illi affectus sed naturales, ac minime improbandi; vt amor ac propensio erga suos, quibus vt non nimis indulget, ita in illos non acerbus est, non seuerus, amarulentus, præfractus; sic vt in congressu familiari comitas seria grauitate sit condita; cui nulla subest dicacitas, nulli dentati sales, non indecora parumque vrbana festiuitas, aut obscœnæ facetiæ; & quemadmodum a scurrili ioco ac scenico gestu longissime abest; ita a Censoria seueritate, ac Stoica indolentia remotissimus. Quis enim non illos ab omni humanitate, ac cultiore vita alienos censeat?

Roman. 8.

Naturales affectus.

Quos non vlla magis sermonum gratia mollit,
Quam si dura silex, aut stet Marpesia cautes.

Æneid. lib. 4.

Similiter & moribus & vitæ instituto Democrito atq. Heraclito prorsus dissimilis, quorum vterq. Satyrica dicacitate exagitatur. Siquidem,

—— perpetuo risu pulmonem agitare solebat
Democritus, quoties a limine mouerat vnum
Protuleratq. pedem: fleuit contrarius alter.

Iuuenal. Sat. 10.

Nec solum in animo elucent, atque expressisse se

Democriti & Heracliti natura.

proferunt hæc ornamenta, ac naturæ munera; sed insigne quoque decus enitet, atque amplitudo in externa corporis specie se profert. Siquidem in vultu, qui imago est animi; in oculis, qui mentis indices; colore, lineamentis, totoque corporis habitu heroica quædam dignitas, ac spectabilis forma se exhibet nulli non amabilis ac gratiosa, sic vt conspectu ipse quemque alliciat, ac sympathia quadam, hoc est tacito naturæ consensu, nulla emolumenti spe, in amorem sui rapiat. Corpus decenter & concinne compositum est, omniumque partium absoluta constructio. Caput non obliquum aut angulosum, sed in globi figuram rotundum, quod capillorum honesti spadices, qui color castanearum proprius est, exornant: frons serena, nullisque rugis deformata, quam superciliorum decor commendat, atque oculorum eminentium amabilis aspectus cohonestat. Color floridus ac suauis; buccæ ac genæ roseo rubentique, ac natiuo pigmento perfusæ, præsertim vbi adolescit ætas. Status corporis erectus, incessus decenter compositus, non affectatus, vt personatis quibusdam histrionibus, qui ementito quodam atque exotico ingressu se plebi ostentant, quo maior accedat autoritas ac veneratio. Lingua expedita ac prompta, quæ articulate & significanter verba enunciet. Accedunt præter hæc non parum multa, quæ ex necessitate, atque humanæ naturæ conditione consequuntur. Siquidem edit bibitque moderate, atque adhibita salubri exercitatione, quæ vel viua intentaque voce, vel ambulatione perficitur; alimenta probe concoquit, atque in habitum corporis digerit; quo fit vt perexigua coaceruetur excrementorum redundantia; ac somnus succedat placidus, nullisque absurdis aut tumultuosis insomniis interruptus; & siqua species aut simulacra antelucano peractaque concoctione atque elaboratis cibis, men-

Spadix color qui.

Fastitius incessus.

ti se

se ingerunt, aliqua subest diuinatio, hoc est, rerum futurarum non vanum, nec inane præsagium. Cæterum in hac fragili vita ac caduca, tantoque naturæ ipsu atque inclinatione, non video cui ista aptius accommodari debeant, quam Christo, de quo vaticinatus Dauid; *Speciosus*, inquit, *forma præ filiis hominum*, suauitate ac gratia verborum vndique perfusus est, nec est vllus hominum, qui illi conferri possit. Is siquidem supra reliquos mortales omni virtutum genere cumulatus, integritate vitæ, morum probitate, excellentia doctrinæ, miraculorum prodigiis, diuinitate inaudita, maximam orbis partem in sui admirationem, atque amorem pertraxit: sic nihil ei defuit eorum quæ aut excogitari possunt, aut mente concipi. Cui corpus etiam obtigisse spectabile ac visenda specie, quis posset ambire? Et quamquam in illo spectanda potius diuinitas, & in quem vsum nobis exhibitus est, nihil tamen vetat eam formam ac corporis speciem animo complecti, quæ digna fuit illius maiestate atque amplitudine. Erat enim externus habitus ac statura heroica apposita ad dignitatem, ac diuinitati omnibusque internis animi dotibus, quas opulentè in nos effudit, consentanea. Quocirca vnus hic statui debet, in quem exacta hominis constitutio sit referenda, seu corpus, seu animum spectes. *In eo siquidem*, vt Paulus ait, *omnes thesauri scientiæ ac sapientiæ reconditi sunt*, atque inhabitat omnis plenitudo Diuinitatis corporaliter. Et quamquam ab illo humani nihil alienum esset; *Nulla tamen labes, nihil vitii illi inhæsit, nec morbo, aut peccato fuit obnoxius*. Nam quod subinde incanduisse legitur, ac vitia insectatus acerbius, tum lacrymis perfusus indoluisse, ac fremitu testatus facti alicuius indignitatē, summę humanitatis, atq. ex animo bene cupiētis argumentū erat: cum enim salutis humanę vnice esset auidus, indignabatur cōplures, quos emēdatos,

Psal. 44.

Christus exemplar perfectionis.

Iohan. 1.

Coloss. 2.

Hebr. 4.

Iohan. 11.

Christus a vitiosis affectibus alienus.

non extinctos voluit, tam pertinaciter in errore persistere, ac tam opportune oblatam resipiscendi occasionem aspernari ac respuere. Hæc de corporis humani absoluto habitu dicta sufficiant; cui florescens ætas atque adulta confinis ac finitima, præsertim vbi a primis annis laudabiliter instituta est, & liberalis accesserit educatio, quæ tamen continenter labitur, ac progressu ætatis deficit. Vt enim in rebus aliis, ita in humana natura, omnia orta occidunt, & aucta senescunt, atque ab initio ad finem progressa decurso vitæ spatio dilabuntur, ac vergunt ad interitum. Quæ mutabilitas atque inconstantia quemque nostrum commonefacit, vt neglectis rebus caducis ac breui interituris, ad ea quæ æterna sunt animum mentemq. erigamus. Quod ipsum Paulus nobis inculcat, quum inquit; *Si consurrexistis vnà cum Christo, superna quærite, vbi Christus Deo dexter assidet; superna curate, non terrestria. Neque enim habemus hic manentem ciuitatem*, hoc est, sedes fixas ac stabiles, aut diuturnitate confirmatas, *sed futuram inquirimus*, cuius opifex & conditor Deus; qui vt Petrus ait, *vocauit nos e tenebris in admirabilem suam lucem, atque æternitati nos destinauit.*

Salubris admonitio.

Coloss. 3.

Hebr. 13.

Hebr. 11.

1. Cap. 2.

De Calido corporis statu.

CAP. VII.

Calidus habitus.

INter hos qui a modo delapsi sunt, atque a temperie deflexerunt, calidus corporis habitus primus statuitur. Hic enim vt ordine prior, ita in conseruandæ sanitatis ratione cæteris potior. Censetur autem is potissime calidi nomine, in quo reliquis moderate constitutis, hoc est, humido & sicco temperatis, qualitas illa exuperat. Cuius si conditionem explorare libeat, eiusq. notas ac signa obseruare, deprehendes huiusmodi constitutionis hominem, statura decenti, ac specie formaq. ad dignitatem virilem apposita;

posita; corpore non obeso, nec abdomine, multoque adipe; sed mediocri carne, eaque solida, constipata: nam calore pinguia quæque liquescunt, ac defluunt: colore vero rubicundo, aut si sanguis plus satis ferescit, vt iis assolet qui loca æstuosa incolunt ac torrida, fusco vel rufo. Sunt enim in quolibet corpore pro aëris ac regionis conditione complures caliditatis gradus ac varii, quum huius qualitatis, tum aliarũ modi ac rationes. Sic Indi, Æthiopes, Mauri, Asiani, Ægyptii, Palæstini, Arabes, Græci, Itali, Hispani, Sarmatæ, Germani, Galli, Belgę diuersos sortiuntur corporis habitus, atq. in suo quiq. genere aut per singulas species, varias caliditatis differentias consequuntur. Vt enim ignita quæq alia aliis sunt magis vrentia, ac pro subiecto fomite, vel ex carbonib. aut glebis bituminosis, naphtha, oleo, pice, resina; vel deniq. ex lignis, e quercu, robore, larice, betula, vlmo, populo, salice accensus ignis, focus incalescit modo ardẽtius, modo mitius: sic in quolibet corpore pro loci natura, ac victus vitæq. ratione vel augescit calor, vel imminuitur, eoq. fit vt colores hominibus existant varii, ac capilli diuersi. In omni siquidem corporis statu calido, cui moderatus humor subest, cutis pilis vndique densis obsita est, ac barba decora, sed crines paulo erumpunt diuersius, atq. alios sibi colores, pro caliditatis ratione adsciscunt. Quum autem pili generantur ex fuliginoso crassoq. excremẽto tertiæ concoctionis, nigri hi euadunt, siquando deusto vi caloris vapore, excrementum in exactam fuliginem mutatur. Crispi vero efficiuntur atque intorti, propter temperamenti siccitatem, quam calor immodicus infert; vel meatuum in quibus radices figunt, angustiam atque exilitatem; ægre enim eluctari possunt, aut rectam viam sibi moliri; quo fit vt inflecti contingat, atque in obliquum ferri, præsertim quibus id natiuum, non ascititium est, vt mulierculis quæ se

Signa calidi corporis.

Gradus caliditatis in homine.

Simile ab ignitis.

Vnde barba & capilli.

Pilorum origo.

Vnde nigri pili.

Crispi capilli vnde.

comunt ac poliunt, tum tortis crinibus crispantiqu capillo gratiosæ videri affectant. Omnes itaque qu calidas siccasque regiones incolunt, nigros atque ex igui incrementi crines obtinent, tum crispos ac fra giles: vt sunt Ægyptii, Hispani, Æthiopes, Mauritani & quotquot natura aut conditione iis affines exi stunt. Siquidem in singulis regionibus etiam qu ad septentrionem ac polum arcticum vergunt, complures spectamus qui inter exteros potius, quam inquilinos videntur referendi, si crines ac colorem totiusque corporis habitum obserues. Sic inter Belgas maritimos plurimi sunt nigro crispantiq. capillo, ac cute fusca, præsertim qui æstiuis mensibus Solis ardorē perferunt, ac laboribus subeundis sunt assueti; quamquam hæc corporum varietas in multas causas referri possit, nempe vel regionis naturam, vel alimentorum vires ac facultatem, vel denique in mulieris latentes tacitasque imaginationes; quarum vis tanta est, tamque efficax, vt quæ sub ipso conceptus momento animo mentique obuersantur, in fœtum elaborentur. Quum enim is sexus lasciuus sit ac ludibundus, atque oculos in obuia quęque continenter defigat; fit, vt naturalis facultas quæ operi formando perficiendoque insistit, eo cogitationes mentisque conceptus dirigat, atque ascititiam formam infanti inducat, a parentum natura ac conditione prorsus alienam. Sic obseruatum est nostra & auorum memoria, quum Imperator Carolus eius nominis Quintus, ex Hispaniis in Belgicam instructissima classe esset delatus, ac numerosa clientela, amploq. procerum ac stipatorum apparatu has oras impleuisset, mulieres quæ passim gestabant vterū, ex crebro Hispanorum contuitu, exactis nouem mensibus, decursoque anni dodrante, infantes edidisse superciliis capillisque nigris ac crispis, tum colore illi nationi vndique assimili; non quidem triobolares ac

Vnde corporum varietas.

Imaginationis vis.

Mulierum intemperantia.

Vnde Belga Hispanis similes.

Rei gesta narratio.

ac meritorias, quas genti feruidæ ac salaci se sub-
isse credi par est, sed spectatæ probitatis atque in-
rruptæ pudicitiæ matronas huiusmodi affectus in
suosque concepisse. Simili ratione, quum Belgis
peraret Maximilianus Cęsar ex Pannoniis, hoc est,
ustriaca gente oriundus, fœminæ ob Germano-
m consuetudinem ac conspectum, flauis rutilis-
ue crinibus infantes ediderunt, ac Germanis pror-
s affines. Hi siquidem, & quotquot frigidam hu-
idamque regionem occupant, graciles ac rectos
fosque pilos obtinent, ac flauentes comas, barbas-
ue æneas, a metalli colore sortiuntur; quod pili
ec a Solis calore, nec etiam interno adurantur;
uippe quum humiditas copiosa sit, & transitus per
eatus facilis, excrementorum abundantia quibus
luntur, efficit vt densa sit cæsaries, ac deustio qua
olor niger perficitur, imbecillis. Niger itaque pilus
t, quum deusto vi caloris vapore, excrementum
n exactam fuliginem elaboratur. Flauus vero, quũ
apor minus torrescit, quippe quod tum est impa-
tum cuti, ac erupturum sit, flauæ bilis, non nigræ
æculentum excrementum est. Albus vero pilus ex
ituita humoreque frigido & humido enascitur.
Rufus, sicut coloris flaui, albique est medius, sic eius
generatio ex pituitosæ biliosæque fæcis media qua-
dam natura prouenit. Qui vero inter hos tempera-
tum tractum colunt, hi crines plurimi incrementi
& robustos, modice nigros, mediocriter crassos, tum
nec prorsus crassos, nec omnino rectos edunt. Quas
differentias Galenus singulis ætatibus accommo-
dat. Asscribit enim infantium capillos, quod ad
colorem spectat, Germanis; florentium ætate,
Hispanis aut Mauritanis; eorum vero qui pubescunt
atque in ephebis consistunt, iis qui temperatum
locum inhabitant. In corporum quoque naturis ad
ætatum ac regionum differentiam, pilorum ratio

Pannonia Austria.

Ænobandi.

Coloris pilorum causa & differentia.

Lib. 2. De Temper.

Cur pueri imberbes. ac discrimen se habet. Tenella enim ac puerilis æta nuda pilis est, aut tenui tantum lanugine, quod au nullus existat in cute meatus, per quem erumpen exhalatio possit, in pilorum augmentum, ac desi effluxus seu excrementum fuliginosum, ex quo ela borari ac deduci pilorũ stamina soleant. Quum ve ro pubescere incipiũt, paruos atque imbecillos pro ferunt. At quæ florescit, ac viret ætas, valentior efficitur capillo, tum numeroso ac nigricante, quo iam meatus ac spiracula patescere incipiant ac dila tari; denique fumida exhalatio in his partibus re dundat, & generandis, producendisque pilis sun accommodæ, vt sunt caput, mentum, alæ, pudenda nam tametsi thorax, brachia, fœmora hirta conspi ciantur in his qui impense calent, & fuliginosus va por redundet; minus tamen copiose aut affluente pili erumpunt, nec in vllam longitudinem porri guntur, quod in locis quibusdam aridis ac musculo sis, nempe superciliis & palpebris liquido perspici potest. *Unde ca pillorum copia.* Copia itaque ac densitas capillorum ex hu morum redundantia atque influxu; color vero a ca liditate intensiore prouenit. Omnes itaque illæ par tes in corpore humano maxime hirsutę sunt ac seto sæ, quibus calor inest vberior: nam is vaporosos ha litus qui ex humoribus emanant, allicit, atque in pilosam naturam effingit: eoque fit vt adolescen tium plerique nullo sint barbæ apparatu, nec vllæ *Quid cri nes eliciat.* partes pilorum segete siluescant. Quocirca qui me adeunt, ac consilium captant, quo pubescant, venu staque lanugine mentum decoretur, meatus laxos efficio adhibitis iis quæ calorem in his partibus ex citant, humoresque eliciunt, atque in vsum pilorum immutant ac concoquunt. Tale enim linimen tum a me confici solet, quod recipit radicis arundi *Arundo Riet.* nis, quæ Theophrasto *Donax* dicitur, Latine *aquatica canna*, radicis bryoniæ, betæ, raphani, iridis, cepæ, singulo-

ngulorum partes æquales, seu trientem, hoc est, vn-is quatuor, ficus pingues minutatim incisas sex, a-anthi, quę vulgo capillus veneris dicitur, abrotani, nethi, singulorum fasciculum manualem, hoc est, uantum manu complecti possis, coquantur in vino dorifero, deinde effuso expressoque liquore, pistil-subacta per cribrum adigantur; adde butyri recen-s non saliti, mellis electi singulorum sextantem, u vncias duas, olei amygdalini dulcis & amari, o-i sesamini vnciam plus minus vnam, oxymel. scyl-tici semunciam, farinæ seminis lini, melanthii, vul-o nigillæ, fœnugræci cribro pollinario accurate ex-ussi, pugillum vnum, ladani vnciam vnam; hæc igni dmota tantisper bacillo aut rudicula agitentur, dum n linimenti formam coalescant. Elicit enim crines uicumq. etiam corpori adhibetur, ac mento malisq. labris, si eo delibutã esse contingat, decoram bar-am conciliat. Relaxat siquidem cutem densam, tque humoribus, ex quibus calor emoliri solet pi-orum germina, facilem transitum perficit, ac vias atefacit. Quod non ætatis aut senectutis ratione, ed vel ex morbo, aut vitiosis humoribus, vt corpo-ibus morbidis, ac lue Venerea contaminatis asso-et, caluitium contractum est, quibus vndique omni-que ex parte, etiam abditissima, crines defluunt, vt rboribus folia, vbi salsugine, aut venenato aliquo iquore radix perfusa est, præsentaneum etiam re-nedium adfert, modo corpus a contaminatis fœdis-que humoribus primum vindicetur, atque adhibitis urgationibus sordes internæ eluantur. Cæterum, t incepta persequar, mulieres eadem qua impube-es ratione toto corpore glabræ sunt, ac læuore per-politæ, præter caput ac verticem in quo capilli affa-tim erumpunt ac cumulantur, quod vapores in sub-lime affluenter assiliant. In cæteris vero partibus pi-lis nudata cutis est, quod humor calorem superet.

Ad producendam barbã remedium.

Simile a salsugine consp.

Mulier capite capillato, non cute.

Mulier crinita salax.

Quæ vero inter has prurire incipiunt ac tentigin[e] affici, in abditis partibus, ipsisque faucibus ac ve[sti]bulo quo viri illas ineunt, copiose frondescunt [&] densa pilorum segete luxuriant: eoque fit vt q[uo] densius fruticentur pili, eo sint congressus virilis a[vi]diores, magisque fœcundæ. Quod autem nonnu[llæ] non concipiunt, licèt excremento genitali abu[n]dent, caloris penuria efficit. Vt enim in solo pa[lu]stri ac vliginoso, terraque plus satis humida suffoca[n]tur sata, nec in stirpem emergunt; ita in vtero lub[ri]co conceptus non perficitur. Simili ratione iuuen[es] quidam inito primum coniugio, infœcundi sunt, [&] quamlibet se concubitu fatigent, a generandi spe[s] excidunt, ac speratæ prolis desiderio frustrant[ur] quod virili robore destituti sint ac genitura frig[e]scat, ipsaque sit, quam par est, dilutior. Caloris it[a]que ratione hirsuti sunt viri, & magis, quam sex[us] muliebris, audaces. Quod si supra mediocritatem [ca]lor in virili corpore augescat, atque accensæ bili sa[n]guis inflammetur, in desperatam feritatem ac rab[iem] nonnumquam deuergit. Quo fit vt pleriq. irritati, [&] vel publicis vel priuatis odiis lacessiti, crudeliter [in] hostē sæuiant, atq. immani furore grassentur. Qu[o] circa quo quisq. plus satis calescit, atq. vltra temper[a]menti moderationem excurrit, eo corpore mag[is] hispido est, animoque ferociore. Quod Iuuenal[is] scite expressit,

Simile a terra & semine.

Vnde sterilitas, & generandi impotētia.

Calor audaciam parit.

Sat. 2.

Hispida barba quidem, & dura per brachia setæ
Promittunt atrocem animum. ——

Intensus siquidem calor animosos homines eff[i]cit, feroces, iracundos, callidos, versipelles, industrio[s] solertes, quibus non solum in extimo corpore, se[d] internis etiam partibus pilos innasci proditum es[t]. Quod de Aristomene Missenio refert Plinius; *q[ui] strategemate ac astu militari integras cohortes solus profligass[e] memoratur.* Est autem id quū calliditatis atq. asturia[e]

Lib 11. cap. 37.

tum

m eximiæ admirandæq. fortitudinis argumentū·
ium enim vir is ter centum Lacedamonios confecisset, atq,
illis semel atq, iterum captus esset, per cauernam elapsus est,
custos vulpium ac mustelarum aditus sequutus. Rursus de-
henſus, sopitis sepultisq, somno ac vino custodibus, ad ignem
uolutus, lora quibus deuinctus erat, cum corpore excussit.
rtium capto Lacedæmonii pectus dissecuerunt, vidēdi causa,
sutumq, cor repertum est. Ex his coniicito, quantum
ilis caloris ac roboris Sampsoni inerat; qui mandi-
la asini mille viros confecit, qui auulsis postibus ac repagulis,
bis portas in mōtis cacumen extulit; qui ruptis funibus ac lo-
, quibus vinctus erat, se insidiatoribus intrepide opposuit, qui
ulsis columnis quibus tricliniū fultum erat, numerosam ho-
num multitudinē oppressit. Nec minus spectabilis aut
mirāda Dauidis virtus extitit, qui impetu facto in leo-
m & vrsum, quū pecori inhiarent, vtrumq, prostrauit; deie-
q, formidabili hoste, opima spolia, amplaq, trophæa ac victo-
insignia in vrbem retulit. Quo nomine etiam apud
ebræos Sangar Anathi filius nobilitatus est, qui
centos Palæstinos vomere (vel vt alii verterūt) fuste, quo
ues stimulantur, confecisse memoratur. Et quamquam
uiusmodi conditionis homine magnas ex par-
excelsi inuictique animi magnitudine ac robore
tistant, plerique tamen eorum præcipites ac te-
erarii improba quadam cupiditate ad patranda
cinora impelluntur; qui cum virtute duce ad res
æclaras eniti possent, nec his consectandis desint
lminicula, ad vitia deflectunt, atque insidiis, dolis,
audulentiis, rapinis, cęde, sanguine, ad opes, ad im
eria, ad potentiam, sibi aditum patefaciunt, qui a
agnanimitate ac fortitudine alimenti, audaciæ
otius ac crudelitatis, quam fortitudinis nomen,
erentur: præbent quidem se animosos in adeun
s periculis, atque audaces in obeundis rebus ar-
uis, sed cupiditate priuata ac crudelitate inhu-
ana, sic vt omnes suos conatus ac molimina non

Aristomenis astutia.

Sampsonis virtus. Iudic. 16.

1. Reg. 17. Dauidis robor. Iud. 3.

Ingenia proba improborum commertio deprauari.

Temeraria audacia.

ad vtilitatem communem, aut Reip. commoda, s[...]
ad suas cupiditates, priuatasque libidines refera[...]
maximo ciuium ac populorum detrimento. S[...]
plerunque obseruamus summæ expectationis max[...]
mæ spei adolescentes, in quibus elucet genero[...]
mentis indoles, improborum commercio ac co[...]
suetudine degenerare, atque a morum integrita[...]
desciscere; qui cum virtute possint innotescere [...]
celebres effici, malis artibus potius id tentare pe[...]
gunt, in quibus non minus se præbent industrios [...]
solertes, quam vbi ad res præclaras aditum sibi pat[...]
faciunt. Et quemadmodum homines ignaui me[...]
tisque inertis ac somniculosæ in neutram partem [...]
memorabile aliquid moliri solēt, nec sublime qui[...]
dam vel aggredi, vel meditari: sic isti ad quæuis su[...]
appositi, seu vitia, seu virtutes spectes, nec quicqua[...]
in conspectandis perficiendísque rebus illis aut op[...]
rosum est, aut difficile; adeo vt quacumque via gra[...]
sari velint, qua ratione ac modo se illustres præstar[...]
id facile assequantur ac perficiant. Quo mihi rect[...]
Plato iudicasse visus est; *Nefanda scelera ac perditam pr[...] fligatamq; nequitiam non ex ignauo stupidoq; ingenio, sed g[...] neroso potius educatione corrupto procedere.* Sunt autem [...]
huiusmodi conditionis homines calido corporis ha[...]
bitu, qui illis ad obeunda facinora est incitament[...]
Nam frigidi, quod meticulosi existant ac timidi, numquam
vt habet Prouerbium, *trophæum statuunt, nec quicqua[...] egregii aggredi, aut experiri audent.* Quibus itaq. corpu[...]
qualitate calida imbutū est, ii ingenio sunt vario a[...]
versatili, viuido, alacri, erecto; lingua fluxa ac fle[...]
xanima, quæ articulate ac significanter verba profe[...]
rat, sonitu vocis non exili: nam robustam vocē effi[...]
cit partim pectoris ac vocalis arteriæ amplitudo[...]
partim insitus calor, vnde emergit impetus anim[...]
mentisque ardor & concitatio. Quod si proba de[...]
educatio, nec animo cultus adhibeatur, versipelle[...]

Virtutibus vitia permixta.

Lib. 6. de Rep.

Prouerbiū in ignauos.

Quid vocē robustam efficiat.

rumque euadunt, veteratores, ſubdoli, aſtuti, in mpilandis rebus mire dextri, animo inquieto ac multuoſo; ingenio vero vafro, verſatili, ventoſo, obili, infido, rerum nouarum auido,

—— cui triſtia bella,
Iraq;, inſidiaq;, & noxia crimina cordi.

Æneid. lib. I.

Et quoniam calor lumbos incitat, ſunt hi magna parte impendio ſalaces, atque in Venerem proni, nneſque corporis voluptates profuſiſſimi. Cui vi- o ſi impotentius ſuccumbunt, ac ſupra mediocri- tem ſunt dediti, ob immodicam humoris profu- onem, præmature calueſcunt; atque in anteriori pitis parte quæ ſynciput dicitur, efficiuntur glabri; olor quoque iis deſtoreſcit; oculi caligant ac lippi- dine vitiantur; tempora collabuntur; tibiæ clu- eſque gracileſcunt atque extenuantur; labaſcit vi- or; facies macie deformatur, omniſq. corporis de- or ac venuſtas obſoleſcit ac deperit, multiſque aliis ncommodis ſunt expoſiti. Primum καχεξία oc eſt, ſquallido maloque habitu, febri hectica, quę ntimis partibus infixa, atque oſſibus medulliſque enitus inhærens, corpus tabe conficit. Quod ſi e- uſmodi conſtitutionis homines tuendæ conſeruan- læque ſanitatis rationem habeant, ac corpori men- ique vllam curam adhibere pergant, præ cæteris va- etudine fruuntur inculpata, nec facile morbis eos entari contingit, aut aliquos humorum aceruos ongeri, qui corpori putrefactionem aut corrupte- lam inferant: ab iis enim moderata caloris innati ſubſtantia illos liberos præſtat atq. immunes. Quo- circa optima inſtituenda victus vitæque ratio, & prę- ter hæc quæ corpus humanum conſtituunt, ſex illæ res quæ nos conſeruare poſſunt, modo iis commo- de vtamur (nam id noſtræ electionis & arbitrii, na- turæ parens eſſe voluit) accurate obſeruandæ: vo- cantur autem Galeno *cauſæ conſeruatrices, quod corporis*

Veneris moderatio.

Res non naturales.

Artis medicæ 85. *Causæ conseruatrices.*

nostri constitutionem conseruare idonea sunt, modo iis commo- atq; opportune vtamur. Recentiores medici res nõ natu- rales vocant; non quod præter naturam existant, se- quoniam extra nos constitutæ sunt, nec nobis insit- tum quod vsu effectuq. suo, ac qualitatis aut mensu- ræ ratione naturam, eiusq. facultates vel lædant ve- vitient si sinistre ac parum apte adhibeantur. Cuiu- generis sunt aër qui nos ambit, alimenta, motus & quies, somnus & vigilia, excretio & retentio, affectu- animi, quæ calor natiuus ad sui conseruationem a- tutelam exigit. Primum enim aër subinde tacite a-

Aeris vis.

latenter, subinde manifeste in corpus se ingerit, a- spiritus cum fœdo halitu, tum salubri afflatu vel vi- tiat vel reficit. Plus autem detrimenti infert aër in-

Aura pestilens.

salubris, auraq. contagiosa & pestilens, quam vene- nosæ qualitatis cibus; iste enim vomitu excuti po- test, quum aër ac liquida queq., si quando vitalia cor-

Aer vitiosus cibo nocentior.

ripiunt ac venas subeunt, ita inhærescant, vt ægre ex- pugnari queant: quum itaq. circumfusus aër corpo- ra nostra varie afficiat, (nam præter exhalationes pe- stiferas, quæ se pulmonum fibris inferunt, vel plus iusto calefacit, exiccat, frigefacit, humectat) sedulo sibi quisque prospiciat, ne quid noxæ aut incommo- di ex illo contrahat: nam quum temperatis corpori- bus saluberrimus aër accommodus, qui nulla extra- nea aut vitiosa qualitate infestus est, aut temperiẽ vitiat, ita a temperamento delapsus is aër inducen-

Contraria contrariis expugnari.

dus in quo cõtrariæ qualitates exuperant: sic calido æstuantique corpori frigidus, sicco humidus accom- modatus, quod etiam arte moliendum est, vbi ille desit, aut alius obtineri nequeat. Quocirca in mor- bis calidis ac siccis, aut statu cæli æstuoso,

Æneid. 10

—— quum Sirius ardor
Ille sitim morbosq; ferens mortalibus ægris
Nascitur, ac læuo contristat lumine cælum.

Canicula

Quo ardores abigi arcerique possint atque æstus

mitigari

tigari, irriganda pauimenta scaturientibus aquis, rnendi carices, ac frondibus virentique gramine t pampinis adornanda cænacula; quod quum Bel- factitare soleant, tum nulli, quam Britanni, quos iglos modo vocant, decentius, aut apparatu or- tuque magis spectabili ac visendo: quum enim æ te superiore eo me contulissem, partim vt Insu- n opibus virisque heroicis cum primis illustrem ectarem, partim vt Guilielmi Lemnii, cui, vt æ- uum est pari, vnice afficior, consuetudine fruerer, ulta mihi in ipso aditu (nam ad Cantium promon- rium delatus partim equo, partim nauigio ondinum deuectus sum) conspecta sunt & obser- ata, quæ quemuis ad collustrandam hanc regio- em possent allicere. Siquidem quum D. Le- nius qui ob singularem medendi artem, quam lici successu, magnoque procerum ac popularium plausu exercet, huic genti charus acceptusque est, coetum ac clarissimorum virorum consessum me eduxisset, coepit ilico ex optimatibus quisque erga ominem exterum, & qui numquam illas oras at- igisset, humanitatis officia exercere, ac prehensa extra in amplexus ruere, atque effuse aduentum ratulari. Sunt enim in prouectioris ætatis homi- es, & quibus est aliqua doctrinæ existimatio, mire ropensi; quod non facile persuaderi posset iis qui- us sunt suspecti nationis huius mores & conditio. taque vt ingenue fatear, amabilis mihi visa est in- redibilis gentis huius comitas, affabilitasque sermo- is; oblectabat me elegans & exquisita dignaq. spe- ctari rerum domesticarum mundicies, recreabant triclinia virgultis herbisq. redolentibus passim con- strata, nec non fasciculi manuales ac olfactoriola ex flosculis versicoloribus concinne congesta, quæ culcitris thorisque inspersa suaui halitu conclaue

Anglia laus.

Angli docti & senibus afficiuntur.

Anglorũ vita conditio.

vndique complebant. Quo effici credo, quum alimenti tum aëris saluberrimi ratione, vt indigenę colore florido existant, oculis, facie, vultuque, atque oris specie, quæ honestatem ac decus præ se ferunt; voce blanda quidem, sed moderatione temperata nullisque lenociniis indecoris, aut verborum illecebris corrupta. Et quum in accubatione epularum, ac symposiis sumptuosi existant, tum potu se minus onerant, nec quemquam immodice vrgent, sed patiuntur pro suo quemque arbitratu, sapidissimo quo fere vtuntur, liquore madescere atque irrigari. Quod vero ad vrbium frequentiam, soli vbertatem, fontium scatebras, fluminum rapidissimos decursus, armentorum ac pecudum greges, texendi artificium, iaculandi peritiam attinet, superuacaneum est referre quidquam: quum negotiatores qui apud hos mercaturam exercent ac nundinantur, aut legationes obeunt, abunde testari poterunt nihil earum rerum quæ in hominum vsum ac commoditatem expeti possint, deesse illis, aut desiderari. Cæterum vt argumentum incœpti operis prosequar, quemadmodum de aëris, ita alimenti quoque ratione statuendum, ac cibi potusque similis habenda consideratio. Quocirca vt corpus non facile morbis tentetur, vllisque febribus sit expositum, optimis quisque cibis assuescat, qui nihil succi vitiosi, aut humoris praui pariant, eosque assumat quum tempestiue atq ordine, tum quantitate moderata: *Quemadmodum enim,* Columella teste, *imbecilliorem agrum esse decet, quam colonum vel agricolam; quoniam quum sit colluctandum cum eo, si fundus praualeat, allidi dominum:* ita cibum infra naturæ vires esse conuenit, quo minimum negotii ventriculo facessat alimentorum redundantia, ac maturius concoctio digestioque perficiatur: quod ipsum ægre obtineri potest, vbi immoderatius cibos ingeri contingit, illique vel vitiosi

Cur Angli florido colore.

Cibi & potus facultas.

Lib. 1. c. 3. Simile a cultura agri.

sunt,

nt, vt repugnantium inter se qualitatum; denique
ec obseruata temporis, consuetudinis, horæ, ætatis,
ensuræ, ordinis ratione ac modo. Quod in exer-
enda Venere iis quoque pręscribendum censeo, qui
ito primum matrimonio frequenti concubitu
omari posse nuptas credunt, quum illæ non satien-
ur, ac viros funditus exhauriri contingat. In victu
utem instituendo hoc cum primis obseruandum,
ræsertim vbi corpus temperamenti limites non ex-
edit, nec a moderatione delapsum est, vt similia ac
aturæ quam maxime consentanea exhibeantur;
am contraria dedisse, cum primis noxium est ac
pernitiosum: quod sane in omni ætate, tempore,
regione, cõsuetudine quæ ascititiam naturam gignit
summopere spectãdum. Sic pueri humidum victum
exigunt, illisque impense calida & exiccanda præ-
scribi non debent, quod incremento officiant, ac
corpora prohibeant adolescere. Quocirca Plato &
Galenus illi ætati vinum interdicunt, ac ne gustare
quidem permittunt; quippe quod haustum, corpus
calefaciat, & caput halitu impleat damnumq. men-
ti inferat; adeo vt etiam adultis parce id exhiben-
dum censeant, quod ad iram ac libidinem præcipites
faciat, ac partem animi rationalem, hebetem turbi-
damque efficiat. Qui vero pubescunt, quoniam in
optimo temperamento consistunt, victum salubrem
ac temperie medium exposcunt, qualis est vitulina
caro, ouilla, suilla, gallinacea, hædina, oua gallina-
cea, panis primarius ex laudatissimo tritico confe-
ctus: iuuenilis autem virilisque ætas quoniam ad ca-
liditatem ac nonnullam siccitatem deuergit, illisque
æstiuis potissimum mensibus feruescit sanguis, mo-
derate humidus calor diluendus est; cuius generis
sunt buglossus, atriplex, malua, aut lapathi id genus
quod a spinoso semine Spinachium dicitur, hippola-
pathum, & hydrolapathum, cuius naturæ nobis vo-

Pueri victum humidum exigunt.

Lib. 2 De Legibus.

Lib. 1. De tuenda valetud.

Vinum pueris noxium.

Quæ sanguinis feruorē temperant.

vocata est patientia, lactuca, portulaca, melones, cucumeres, ceraſa, corna; quorum nonnulla, ne ſtomachum offendant, ac ventriculo nocumentum inferant, elixari poſſunt; aut vbi iis crudis in acetariis vtimur, erucam, naſturtium, mentham, ſiſambrium, & quo nunc paſſim horti niteſcunt, drococellam admiſcere. Sic enim obtinebimus, ne calor plus ſatis inualeſcat, atque humiditatem natiuam depopuletur. Vbi itaque in calido aut alterius qualitatis ſtatu ad intemperiem lapſus eſt, alterare naturam ad contraria expedit; nam ſimilibus morbos acciri, atq. intemperie foueri contingit. Siquando igitur habitum corporis mutare conſultum erit, ac morbos demoliri, contrariam victus vitæq. rationem imperabis; ſic tamen vt pedetētim natura ad diuerſam conſuetudinē transferatur. *Vt enim ſapientis eſt*, Cicerone teſte, *amicitias quæ minus delectant, minusq; probantur, ſenſim potius diſſuere, quam repente præcidere*: ita inveterata inolitaq. conſuetudo lente certaq. ratione mutanda eſt. Subita enim ac repentina innouatio non abſque inſigni valetudinis iactura inducitur, præſertim in corpore: nam in animo ab improbis moribus ac flagitioſa vitæ conſuetudine confeſtim reſiliendum. Porro quum in iuuenibus omnia ſunt ad temperamenti amuſſim reducenda, ac nihil non agendum, quo errores emendari, habituſq. corporis ad iuſtam ſymmetriam ſeu conuenientiam reduci poſſit; tum in ſenili corpore nihil temere moliendum, vt cui vtilius eſt rebus conſuetis inhærere, etiamſi modice noxiæ ſint, quam in victu vitæque genere quidquam innouare: contra iuuenibus ea mutare quæ nocent, tentandū, etiam ſi a puero iis maxime aſſueuerint: poſſunt enim eorum vires moderatam mutationē perferre; & quoniam multum vitæ ſupereſſe poſſet, ſperandum eſt aliquem eos fructum ex aſcita meliore conſuetudine ac viuendi inſtituto conſequuturos.

Draconitis hortenſis, vulgo Dragon.

Lib. 1. Officior.

Simile ab hominum moribus.

Mutatio ſubita quando vtilis.

Mala conſuetudo ſenſim mutanda.

turos. At senex siquid tentare pergat, ac longo vsu familiarem ac domesticam vitæ rationem vel excutere, vel immutare velit, prorsus operam luserit: siquidem tametsi aliquem progressum fecerit, & nonnihil obtinuisse visus est, deficiet tempus, ac per exiguum vitæ spacium restabit, quo optatis bonis perfrui possit. Simile enim quiddam is animo concipit, vt qui exacta ætate, decursoque æui spatio, ac metæ proximus, quo Catoni nihil visum magis absurdum, eo plus viatici parare sibi pergat, quo minus vitæ peragendum restat. Frustra enim is operam insumit non aliter, vt apposite Galenus, quam si quis iam deuexa atque inclinata ætate artem quampiam addiscere velit, quum properandum sibi, ac non multo post sarcinas sibi colligendas meminerit atque emigrandum. Quum itaque senilis ætas nullam ex permutata victus vitæque ratione commoditatem sit perceptura, præstat quocunque modo illam fulcire, atque appositis alimentis corpus frigidum siccumque calefacere atque humectare, quam ambigua dubiaque via insistere, ac præter ætatis rationem quidquam aggredi: quum senectus inualida sit, parumque firmis viribus, nec leuissimum errorem perferat, in quem si labi contingat, ægre admodum poterit eluctari. Cæterum quum motu seu exercitatione vbi ea moderata existit, calor natiuus augescat, ac virile robur concipiat; corpus vero animusq. humanus occupatione molesta, ac negotiosa cura defessus, quiete se atque otio reficit, pusillumque laxamenti sibi constituit: horum vt in quouis habitu (nam singulis hæc pro naturæ suæ conditione accommodari possunt) ita in calido corporis statu, quo valetudo firma consistat ac stabilis, habenda ratio. Nihil enim agitatione corporis, motuque decenti ac composito salubrius. Siquidem reuiuiscit eo vigor animi, ac spiritus sopitus lan

Periculosa mutatio in senibus.

Cicero in Senectute.

Lib. 5. De tuenda valetud.

Exacta via viaticum quærere.

Exercitij commoda.

Exercitationis commoda.

guidusque excitatur, exhilarescit mens, omnesque partes corporis ac sensus quum interni, tum externi agiles efficiuntur, alacres, erecti, atque ad obeundas actiones expediti, color efflorescit, appetentia acuitur, recluduntur meatus, ac venarum conceptacula dilatari incipiunt, humoresque liberius vltro citroque commeant, excrementa commode expurgantur, concoctio maturius perficitur, ac succi elaborati in habitum corporis distribuuntur; postremo quum mens sit sedatior, somnus accedit placidus, nullisque nocturnis imaginibus interruptus, modo omnia opportune ac legitimo tempore adhibeantur, hoc est, concocto cibo atque excrementis accurate expurgatis, quæ intensiore motu in habitum corporis rapiuntur, ac meatus exiles angustosque obturant. Quum autem exercitationem aggredi visum erit, præparandum corpus flexuosis gestibus, neruosæque partes quæ ob intermissum forte exercendi vsum ad motum obriguerunt, agiles præstandæ: sic enim nulla molestia, nullaque lassitudine illam obire poterit, ac tantisper agitationi corporis insistere, dum membra intumescant, ac color floridus se proferat, rubentique specie, cutis sudore madefacta appareat; quæ quum spectari incipiunt, sisti ilico ac cohiberi exercitatio debet: si enim vltra progreditur, nec conquiescat, confestim color euanescit, ac corpus aridum fit ac strigosum. Et quemadmodum si calidæ conditionis homines citatiore vtantur motu, atque in agitandis exercendisque membris incalescant, ac plus satis sint feruidi, corpore efficiuntur gracili, atque absumpto humore naturali ad siccitatem inclinantur: ita, si otiosam vitam agant, ac veterno torpescant, aut denique luxu, vitæque intemperantia, languore, ignauia, deliciis, socordia, segnicie, desidia, inertia eneruati, ab exercitatione desistant, humoribus vndique turgescunt,

Exercendi modus.

Desidia noxia.

atque

itque opimi obesique euadunt. Hæc fortasse videor fastidioso lectori disseruisse verbosius; verum eo intelligat spectare consilii nostri rationem, vt quum omnes, tum maxime philomusos virosq. patricios, & qui literis continenter sunt addicti, commonitos velim, ne laboriosas validasque motiones subeant, præsertim ieiuni, vel statim a sumpto cibo; nec intempestiuis lucubrationibus sint dediti, vitaq. vmbratili implicati, spiritus annales, omnesque naturales facultates attenuent: vtrobique enim deesse illis modum obseruo; qua de re vberius in sicco temperamento tractare institui. Porro quum sint varia exercitationum genera, nec quæuis omni ætati vel apta est', vel decora; seipsum quisque exploret, ad quam natura maxime sit appositus,

Quid studiosis faciendum.

Quid valeant humeri, rursus quid ferre recusent.

In arte Poet.

Nam & luctari, disco vel pila ludere, globos torquere, decertare cæstibus, immensa pondera librare, atque in sublime efferre, iaculari, equitare, cursu, saltu, ballistis, aut natandi peritia cum æqualibus contendere; in equestri certamine vibrare hastam, ac commilitones in pugnam lacessere, inter robustorum hominum exercitationes referuntur; quamquam earum nonnullæ, quoniam violenter ac valide obiri solent, aliquando ex plausibili spectaculo luctuosum funestumque exitum consequuntur, vt superiori anno in Galliarum rege Henrico, eius nominis secundo, excelsi inuictique animi viro contigit; qui multa quæ perficere destinarat, meditatus, dum in pompa nuptiali incitato equo congreditur, soluta casside, ac galeæ ligulis, lanceæ fragmentum capiti impactum est, ac lætale vulnus inflixit; siquidem post dies aliquot oborta febri, vt in huiusmodi calamitate assolet, ex plaga sublatus est. Sunt autem alia minus operosa, minusque molesta exercendi corporis genera, nempe vectiones quæ

Varia genera exercitationis.

Henrici 2. Galliæ regis mors, anni 1559.

Mitiora exercitia.

vel vehiculo vel nauigio perficiuntur; frictionum complures differentiæ; ambulatio quę vel lento, vel citatiore ingressu peragitur; cantilenæ ac musici concentus qui viua voce, vel instrumentis modulate resonantibus aures animumq. suauitate permulcent, ac discussis nebulis, spiritus sopitos excitant, mentemque depressam erigunt. Quod si certis interuallis accedat clara lectio, ac vocalis sonique intensioris canora declamatio, vt Comici nostri factitant, qui Rhetoricam rhythmis metiũtur, dici vix queat, quãtum pectori eiusque musculis commodi attuleris: nec minorem fructum perceperis in dilatandis pulmonum fistulis, ac discutienda fuligine quæ iis partibus inhæret, si cohibito parumper anhelitu ac labris excitato popismate, sonituq. bomboso spiritum explodas; verum id ex Galeni sententia moderandũ in iuuenibus vsque ad ætatem consistentem, ac prima luce seu antelucano, vbi corpori nulla subest repletio, nec nocturni labores, qui in concubitu amplexuque mutuo obeundi sunt, hominem afflixerunt. Hæc quoq. exercitatio his potissime conuenit, qui vel vitio naturæ, vel nutricum incuria gibbo sunt deformati: nam quũ thoracis musculi pulmonumq. folles retracti ac curuati in dorsum delitescant, hac respirandi ac dilatandi pectoris ratione leuamẽtum percipiunt, minusque efficiuntur anheli. Quin & equi vbi incitati calcaribus gressum glomerare incipiunt ac cursu incalescere; quod homines ore inflatisque buccis moliuntur, id illi spirante sonitu ac narium flabris perficiunt exploratissimo generosæ indolis argumento: sic hippopolæ, hoc est, qui equos venales exponunt, quo sonitum eliciant, nares vellicant; quem si ineunctanter proferant, nihil subesse latentis occultique vitii persuasum est: nam in cursu minus agilem esse ac calcitrosum, pedibusque rigidis; aut visu caligante, oculorum iudicium exigunt,

Musica mentem exhilarat.

Rhetorica popularis.

De valet. lib. 5.

Gibbosis apta exercitatio.

Generosi equi naribus sonitũ excutiunt.

Vt generosi equi explorandi.

unt, aut aliis argumentis explorari debent. Possem quidem plura oblectandi genera referre, vt quæ re-onante fritillo, quæ tesseris, vt quæ in pyrgum mis-s, quæ saliente alea, aut enumerandis chartis non-ullos recreant. Sed quoniam ea sunt otiosorum ominum auocamenta, qui statariam potius aut se-entariam, quam motoriam fabulam exoptant, e his nihil inserendum putaui. Siquidem spectatæ robitatis viri ea potius oblectamenta, has a rebus eriis vacationes requirunt ac consectantur, quæ ab onestatis actionibus non sunt aliena, vt sunt ruris mœnitates, atque agriculturæ occupatio; quæ non olum voluptatem, sed emolumentum etiam, quæ-tumque præbet vberrimum nullo tædio aut laboris nolestia: nihil enim necesse est hero fundique do-nino agris desertis culturam adhibere, noualia se-nenti præparare, occationi, subigendisque glebis nsistere, agrum repastinare, ablaqueare arbores, quum herus leuioribus occupatus, colonis villicis-que ea demandare poterit, atque ad pensum diur-nosque labores illos instigare, ac quid effici velit, vo-e, manu, nutibus præscribere atq. indicare. Quod llud Terentii edocet;

Oblectatio minus honesta.

Rusticatio laudata.

Quod in opere faciundo, opera consumis tua,
Si sumas in illu exercendu, plus agas.

Heaut. scena 1. Actus 1.

Fertilissimus enim in agro oculus domini; cuius etiam ve-stigio saginantur iumenta ac pinguescunt. Iam vero vbi ab exercitatione desistimus, atq ad cibum potumq., quo vires instauramus, deuentum est, summa cura e-uitanda satietas ac redundantia: quum enim sæpe v-tilis nimia inedia, tum numquam vtilis nimia satie-tas, ea siquidem ventriculum distendit ac crudelita-te afficit, quæ parit oppilationem atq humorum pu-tredinem, vnde pullulant febrium omniumq morborũ examina. In constituenda autẽ valetudine fir-ma ac stabili, omnia ordine, ratione ac modo, adhibi-

Prouerbium rusticum.

Satietas vitanda.

Ordo in sanitate tuenda.

Epidim. 6. Aphor. 5.

toque delectu ac iudicio peragenda, sic vt ex Hippo-cratis sententia; *Labor seu exercitatio, cibus, potus, somnus, Venus omnia mediocria sunto, suoq; ordine incedant ac perfi-ciantur:* quocirca sanitatis tutelam ab agitatione mo-tuque corporis auspicandam censet, quem subsequ-debet cibus & potio, deinde somnus, mox Venus: in his, vt Galenus ait, quibus ea ex vsu est, minusqu-incommoda, vt iuuentuti floridæ; nam prouectæ æ-tati ac senili, tum siccis corporibus cum primis noxi-ac perniciosa. Nec vero calidis temperaturis satis tu-ta est, præsertim si intempestiue vel immodice, tum statu cæli calido illi assuescant. Vernis autem mensi-bus salubrior, vbi moderato cibo potuque concale-factum atque irrigatum corpus, antequam somnus obrepat, Venerem exerceat. Sic enim lassitudo quæ ex concubitu contrahi potuit, obdormiscenti statim remittitur ac relaxatur.

Veneris incommoda.

Inanitio & repletio.

Hæc quoque moderatio etiam in aliis rebus ob-seruanda; si quando corpus cibo potuque refici vel humoribus oppletum inaniri postulat ac euacuari, exploratis viribus & quid natura perferre posset, tum quo prodire ac progredi liceat; quod etiam in venæ sectione, prouocando sudore, deiectione alui, pro-luendisque intestinis, in ciendo vomitu spectari de-bet, obseruata temporis, ætatis, consuetudinis, na-turæ, regionis ratione ac modo. Nec quisquam vlli horum assuescere debet, aut temere quidquam in se moliri, nisi res vrgeat, aut aliqua subsit humoris re-dundantia, quæ vel purgationem vel euacuationem exigat. Sunt enim in omnibus fere regionibus qui singulis anni partibus vel venam secari, vel cucurbi-tulas scarificata cute sibi admoueri patiantur, maxi-mo valetudinis detrimento; siquidem vna cum san-guine vitæ thesauro non minima spiritus vitalis por-tio emanat atque excernitur; quo fit vt tota moles

Vena non temere incidenda.

Sanguis & spiritus vitæ thesaurus.

corporis

›rpotis ad frigiditatem deuergat, naturæque opera
: functiones perficiantur deterius. Sic alii nullo
ledicorum consilio catapotia, quas pilulas vocant,
ibinde deuorant, ac medicatas potiones ebibunt,
ıibus vires sibi deiiciunt, ac præmaturam senectam
celerant. Quod ipsum nonnullis in vomitu iden-
dem prouocando vsu venit, qui persuasum sibi ha-
ent, semel aut bis in mense salubre esse sentinam
·haurire: quum sanis non expediat, aut consultum
t, in belluinam illam consuetudinem deuenire,
ıt tale quiddam præscribenti acquiescere. Nam
uod plerique Hippocratis autoritate id stabilire
ergant, non videntur mihi viri illis mentem satis
xcussisse. Quum enim inter illos versaretur, ac me-
icinam factitaret, qui pergræcari solent, hoc est, Ge-
ialem vitam agere, atque affluentius cibo potuq.
erfundi, non præscripsit illis vomendi leges: sed si
rauari illos contingat, ac crapula distendi, consul-
us censet, vt is qui singulis mensibus vomere con-
ıeuit, biduo id continuet potius, quo secundus dies
rioris reliquias excutiat, quam vt interpositis quin-
ecim diebus illud tentare pergat. Sic enim contra-
:am ex ingluuie atque intemperantia, humorum
lenitudinem, euacuabit, ac corpus a morbis tutum
eddet. Ita is senex neminem ad vomitum horta-
ur salubritatis ratione; sed huiusmodi excretiones
lis vsui censet, qui ex crapula, ingestoque immo-
erate cibo grauari ventriculum sentiunt; vel ex cru-
itate, ac cibi corruptione acidos vel nidorosos ru-
tus percipiunt; quorum illud in frigido; istud in ca-
do ventriculo fieri consueuit. Sic sapiens Hebræus
uum ad frugalitatem nusquam non hortetur, tum
largius quam valetudo exposcit, cænatum sit, at-
ue ex accubitu vis a conbibonibus illata est, ad vo-
ıitum excitat. Quod si, inquit, ad Intemperantiam
ıeris coactus, teipsum subducito, ac vome, ne cor-

Sani ne medicamentis assuescant.

Vomitus raro prouocandus.

De ratione victus li. 1.

Pergræcari.

Quando vomendū.

Nidorosi & acidi ructus.

Eccles. 31.

pus tuum morbis exponas; ſed non vult vt illi [illegible]quis aſſueſcat, aut in illam conſuetudinem deu[illegible]niat: quiſquis enim velit ad maturam ſenectam pe[illegible]duci, ne ſæpius id iterare pergat, præſertim ſi long[illegible]teretique collo ſit; ſi corpore vel nimis gracili v[illegible]obeſo, vel aſtricto pectore, thoraceque anguſto: qu[illegible]cunque autem temperanter vitam inſtituit, nih[illegible]neceſſe illi erit aliqua ex vomitu valetudinis præ[illegible]dia comparare.

Vomitus quibus noxius.

Somnus & vigilia.

Par eſt ſomni ac vigiliæ ratio; quæ ſi modera[illegible]ſint, atque intra mediocritatis limites conſiſtan[illegible]plurimum commoditatis conferunt. Eſt autem S[illegible]mnus animalis facultatis quies, atque a diurnis a[illegible]ctionibus reſpiratio, qua virtutes languidæ, ac vir[illegible]reſolutæ inſtaurantur, defeſſaque corporis membr[illegible]ac ſenſus eriguntur. Siquidem vegeta erectaque [illegible]naturali, calor natiuus intro collectus vires concipi[illegible]ac validè concoctioni incumbit, quam non ſolum i[illegible]ventriculo, ſed per totius etiam corporis habitum [illegible]perficit, cuius vapore, ſuauique halitu madeſcit ce[illegible]rebrum, ac vapore roſido irrigata ſenſuum inſtru[illegible]menta in ſomnum reſoluuntur. Quocirca nihil co[illegible]pori humano poſt alimēta moderate abſumta tem[illegible]peſtiuo ſomno ſalubrius: nam vires delaſſatas reficit[illegible]ſpiritus ſopitos excitat; animum recreat, ac mœro[illegible]rem diluit; mentemq. placidam reddit & quietam[illegible] Nec ſane vlla ſui parte conſtare poſſit, tueriq. ſanita[illegible]abſque ſomni & vigiliæ, amabili grataq. viciſſitudi[illegible]ne: qua nobis nunc a rebus ſeriis laxamentum queri[illegible]mus, ac ſtatis horis ſomno dediti, erigendis viribu[illegible]fomenta paramus: nunc vero excuſſo ſomno ad oc[illegible]cupationes, ad corporis animique intentiones de[illegible]nuo nos conferimus. Qui enim ſubſiſtere poſſet hu[illegible]manæ mentis vigor, ſi deſint harum vices, iſta vita[illegible]varietas, atque a diurnis actionibus, quæ ſomno per[illegible]ficitur,

Quid Somnus.

Somni cōmoditates.

Grata viciſſitudo.

ficitur, otiosa cessatio? Hæc enim efficiunt ne hominis conditio molesta sit atq. onerosa, nec vitæ tædium nos capiat aut sacietas. Siquidem vt apposite Ouidius;

Heroidum epist. 4.

Quod caret alterna requie, durabile non est,
Hac reparat vires, fessaq; membra nouat.

Nam emerso Sole, luceq. nobis rursus exhibita, confestim se proferunt varia oblectamẽta, innumera mundi ac naturæ spectacula, quæ nobis molestias excutiũt, curasq. edaces anxiis ac solicitis animis eximunt. Quod autem interdiu occupationes, id noctu somnus nobis præstat. Vt enim dies vigiliis exercendisq. negotiis, atq. obeũdis laboribus dicatus, corpus exercet, ac spe somni omnia leuiora efficit; ita nox quieti omnia destinata, diurnarũ obliuionem adfert, ac laboriosis molestiis finẽ imponit. Quocirca harũ rerum non oscitanter habenda ratio; ac ne ordo desit atq. inuertatur, suum cuiq. tempus, suus modus assignãdus; sic vt somnus nocti attributus, certis horarum spatiis, nẽpe plus minus octo absoluatur, vel vbi liberalius cænatũ est, paulo sit productior; quamquam in nonnullis illum metiri soleã non tam horarum numero, quam profunditate, vt sunt baiuli, nautæ, pugiles, vectores; hi siquidem & quibus cerebrũ affluenter humore perfunditur, in vtramq. aurem, vt dicitur, dormiunt; somnoq. altissimo oppressi ægre excitari possunt; quod nimia exercitatione resoluta naturæ virtus somno refici postulet, atq humiditate quæ a cerebro defluxit, instaurari; quo fit vt sopita facultate animali, atq. occupatis deuinctisque sensuum instrumentis arctissime somnus illos complectatur: quod autem in his qui se exercent aut immodicis conficiunt laboribus, efficit lassitudo ac defatigatio; id in ebriis ac pueris adfert humiditas ac refrigeratio: vtrobiq. enim retracto calore ad cor vitalis facultatis fontẽ, impletoq. vapore capite, somn⁹

Dies labori, nox quieti dicata.

Somnus octo horarum.

Qui ægre excitẽtur.

Qui profunde dormiant.

Pueri & ebrii qua[r] somnolẽti.

Qui cito excitetur. obrepit. Qui vero tenui humore imbutos haben cerebri ſinus ac cauernas, hi vel leuiter vellicati expergiſcuntur, atque euigilant; quod vapor rarus halituſque tenuis ac minime denſus qui capiti incumbit, cito euaneſcat ac diſſipetur. Noui ſiquidem multos quum ſtudio immodico, tum febri ac Venere extenuatos, qui aſſidentium voces inter dormiendum plane intelligerent; ſic vt minimo ſtrepitu experrecti, complura eorum referrent, quæ ab iis eſſent enarrata; non equidem eorum more ac conſuetudine qui in conuiuiis ebrios ſomnolentoſq. ſe eſſe ſimulant: illi enim (quod facile ab oculatis, emunctæq. naris hominibus obſeruari poteſt) quaſi ſomno vinoq. ſepulti, ac prorſus ſopiti inſidioſe odorantur atq obſeruant quæ in conuiuiis prolixioribus, incaleſcente vino animo, agitari, atq. incautius effutiri ſolent; vt quadruplatores atq. excurſores emiſſarii factitant, qui omnia paſſim explorant, atque in aliorum vitam moreſque inquirunt non contemnendo ſane quæſtu ac præmio: nam ex delatione atq. accuſatorio munere ac artificio quarta bonorum pars illis decernitur: quæ res illos admodum ſagaces reddit, atq. in conſectandis inſequendiſq. iis, ex quibus emolumentum ſperant, atq. opibus inhiant, eorum acuit induſtriam. Hunc morem etiam vſitatũ fuiſſe lenonibus, & qui tacite proſtituebant vxores ſuas mercedis ſpe; vel quum nonnullos haberent ſuſpectos, indicat Iuuenalis optimus vitiorum caſtigator: quo enim mœchi licentius perfrui poſſent contactu coniugum ſuarum, concubituq. potiri, tanquam aliis rebus intenti, menteq. atque oculis alio conuerſis, quaſi ſpiritus atq. animales facultates in alias cogitationes eſſent defixę contemplati ſunt laquearia, aut graphice expreſſas in cænaculis imagines. Sic enim, vt ex vno coniicias cæteros, quendam carmine Satyricus illuſtrat,

Simulatores in conuiuiis.

Quadruplator.

Delator.

Iuuenalis locus explicatus.

—— doctus spectare lacunar,
Doctus & ad calicem vigilanti stertere naso. — *Sat. 1.*

Quod ipsum quoque designat Ouidius, sed capta alia occasione;

Si bene compositus somno vinoq; iacebit,
Consilium nobis resq; locus dabunt. — *Lib. 1. Amor.*

Cæterum, vt ab excursu ad institutum regrediar, nihil æque corporis animiq. vires fulcit, instaurat, erigit, ac somnus nocturnus, qui sesquihora plus minus a peracta cæna, quo subsidat cibus, dextri primum lateris incubitu perficitur; quamquam & in ventrem inclinatio, prono nonnihil corpore, concoctioni non sit inutilis, præsertim vbi immoderato cibo turgescit ventriculus. Quod si protuberante laxoque ventre ac sinuoso, non omnino extento constituatur corpus; dici vix queat quantum commodi in conficiendo cibo, in mitiganda stomachi inflatione ac dolore, in sopiendis intestinorum torminibus perceperis. Supinus autem decubitus, atque in dorsum deuolutus, nocentissimus: nam quotquot ad eum modum se componunt, hiante ore, patulisque oculis, atque inconuenientibus palpebris stertunt, nec placide suauiterque dormiunt, aut somno reficiuntur ob contractos pectoris ac ceruicis musculos; quibus hoc etiam accedit incommodi, quod plerumque incubo, ac comitiali morbo opprimantur, tum paralysi, spasmo, apoplexiæ reddantur obnoxii; qui morbi hos quoque comitari solent qui meridianis horis lecto affixi, diem somno transigũt. Quocirca nemo assiduitate quotidiana diurno somno assuescat, nisi lassitudo ex æstu ac labore contracta vires afflixerit; aut nox pridiana intempestis vigiliis, atq. intempestiuis symposiis peracta sit. Tũc enim citra incommodum admitti potest meridiatio. Et quemadmodum somnus nisi opportune adhibeatur, siue is diurnus sit, siue nocturnus, ac modus

Decubitus in somno forma.

Supinus decubitus nocentissimus.

Diurnus somnus noxius.

Meridiari i. capere somnũ diurnum.

desit, stupidos homines efficit, obliuiosos, languidos, inertes, grauedinosos, nullo ingenio, nullaque memoria: ita vigilia, nisi intra mediocritatem consistat, cerebro siccitatem adfert; sensus afficit; memoriam labefactat; oculis caliginem offundit; spiritus depopulatur; humorem natiuum exhaurit; concoctioni officit, omnem corporis speciem ac venustatem abolet.

Vigilia moderationẽ exigit.

Perturbationes affectusq́; animi.

Affectus vitiosi homini noxii.

Quid detrimenti, quantamque iacturam menti inferant perturbationes, atque enormes impetus, odium, ira, indignatio, inuidia, timor, tristitia, gestiens atque effusa lætitia, angores, solicitudines, curæ, anxietates, multique alii turbidi animorum motus rationi non obsequentes, nemo non vel in se est expertus, vel in aliis obseruauit: quis est enim in tanta humanæ naturæ imbecilli ac lapsu, qui horum aliquo non vrgetur vel afficitur? Et quamquam alius alio melius affectibus vel obsistere nôrit, vel mederi, nullus tamen est mortalium, quin iis sit expositus. Quam vero sint affectus in nonnullis qui his impotentius indulgent, violenti ac feroces, tum quam grauiter non modo mentem, sed corpus quoque conuellant ac deiiciant, quotidiana exempla commonstrant Nam multis furor, iracundia, pudor, effrenata lætitia præsens exitium attulit; quod cor sanguine ac spiritu vitali destitutum labascat ac dissoluatur: quod ipsum etiam, sed diuersa ratione in metu, pauore, mœstitia, repentino subitoq. terrore euenit, oppresso corde copia atque affluentia sanguinis, spirituque vitali suffocato: Ira vero, qua nihil furori, nihil insanię magis affine, ac proximum, quid efficiat, quantumque habitum corporis, atque externam speciem immutet, indicant inprimis vultus, color, aspectus horridus, oculi truces ac scintillantes, spirantes ac corrugatæ nares, os rabidum, artus

Omnes affectibus expositi.

Affectus quas noxas inferant.

Iræ vis.

Irati habitus.

tus tremuli ac vacillantes, incessus instabilis, vox titubans ac tremebunda; quæ animi affectio vel perturbatio potius, vbi excusso rationis imperio, ingrauescere incipit atque efferari, quum aliis sit infesta, tum proprium corpus vel in mortem, vel periculosas ancipitesq́ ægritudines conicit. Quocirca moderanda ratione ac temperantia mens est, ne affectibus cedat, parandaque optata illa animi securitas, & quæ Cicerone teste, *caput est ad beate viuendum tranquillitas*: qua frui certe non potest humanus animus, nisi domitas habeat cupiditates, ac vitiorum tyrannidem excusserit; quod non aliis viribus efficere poterit, quam firma in Deum fiducia, stabili eius verbo, cælestique spiritu fulta; qua consequetur vt omnium cupiditatũ moderatrix Temperantia, a libidine, ab insolentia, gaudio immodico, effusa lætitia, odio, iracundia, vindictæ cupiditate, auaritia qua inflammata mens auiditate instabili ad conquirendas opes impellitur, aliisque affectibus vitiosis auocet atque abducat. Sic enim vtraq. hominis pars, nempe corpus & anima, quæ sympathia, hoc est, mutuo consensu ac conspiratione inter se cohærent, incolumes subsistent, nec vllis morbis, vlla ægritudine vexabuntur.

Tuscul. 5.

Tranquillitas.

Temperantia quid efficiat.

Doctrina cælestis affectus sedat.

De frigido corporis habitu.

CAP. VIII.

QVoniam Calidæ constitutioni frigida ex diametro opponitur, nec est vlla deterior, atque ab optimo statu remotior; de hac proxime disserendum, quo aliò reuocari possit, & si fieri queat, in meliorem reduci. Siquidem quum vita in calidi humidique temperie consistat, qua augescunt corpora ac virile robur capesiunt, decentemque magnitudinem consequuntur, merito hæc deterrima censeri debet, atque inter postrema referri, quod

nulla sui parte ea quæ ad fouendas vires, tuendam valetudinem spectant, promouere possit, aut iis a incrementum aliquid adiumenti adferre. Quum nim illi desit calor, omnique vi ac facultate natura sit destituta, non potest alimentum humidum all cere atque elaborare, vtque assimiletur corpori membris coalescit, perficere, instrumentis inualidi atque ob imbecillitatem torpescentibus, collapsis organis. Vt itaque calor natiuus omnium faculta tum corporis nostri vehiculum & instrumentum a perficiendas functiones efficacissimus; ita frigidita illi contraria, nulli functioni idonea, præsertim si a ctiones naturæ circa nutrimenti alterationem spe ctes. Nihil enim vtilitatis aut commodi ad corpori conseruationem ac tutelam confert, seu cōcoquen di digerendique munus obserues, seu reliquas na turæ virtutes ac potentias proferas. Huic tamen qualitati, quamlibet ab integritate ac temperie de lapsa sit, semper aliquis subest calor, sed languidus, & qui frigore rigescit, atque obtunditur. Si enim ill deesset calor, aut is penitus esset extinctus, nullaque inhæreret huius qualitatis portio, nō posset vita sub sistere, atq. ab interitu se ipsam vindicare. Itaq. non penitus absumptus est in hoc corpore calor, sed eum superat frigiditas quæ in mixtura cæterarum qualitatum intensior est ac potior; eoque fit vt ab ea nomen atque appellationem sortiatur. Quocirca dum aliquid vitæ superest, ac nonnulla vitalis caloris portio corpori inhæret, omnibus modis excitanda fouendaque natiua caliditas appositis alimentis atque exercitatione, ne a frigiditate opprimatur: nihil enim ignauia vitaque otiosa ac cibis frigidis iis nocentius, vt paulo post indicabimus. Mirum autem nonnullis videri existimo, quî possint subsistere, vitamque tueri huiusmodi constitutionis homines, quum frigescente sanguine animalis spirabilisque vis concidat

Vitā quid fulciat.

Calore vita subsistit.

Frigus vitæ pernicies.

Frigida viuuntur calore.

Frigidis corporibus non deest calor.

dat atque emoriatur. Verum hoc quiſque obſer-
:t, multa animantia frigidiſſimæ eſſe naturæ, vt
nt Salamandra, pyranſta vermiculus, torpedo ma-
na, ac nonnulli piſces; quorum pleraque, quoniam
nt algidiſſima, ignem contactu extinguunt, vt gla-
es; nonnulla ſtuporem torporemque membris in-
runt. Nullum eſt autem piſcium genus, quod ob-
ruaſſe me teſtari poſſum, cui calidus ſanguis ineſt,
æter balenas, focas, vituloſque marinos, quos no-
rates *canes* vocant, piloſo tegmine, deniq thynnos
delphinos, & quotquot vel pilo veſtiuntur, vel co-
eacea cute exiſtunt, vt ſunt inter amphibia, hoc eſt,
quatica ſimul & terreſtria, fiber ſeu caſtor & lutra,
uibus feruefcit ſanguis, quum reliquis gelidus exi-
it; eoque fit vt belluæ marinæ aquis exemptæ diu
iuant ob inſitum calorem, ac feruidi ſanguinis co-
iam; alterius vero generis piſces quum marini, tum
uuiatiles aquis deſtituti, eueſtigio moriantur, aut
littus delati, paululum modo ſpirantes animam
fflent, firmiſſimo argumento illis plurimum frigo-
is ac concreti humoris, caloris vero minimum in-
ſſe; quo fit vt non diu aſſeruari poſſint, ſed cito pu-
reſcant, niſi confeſtim, nullaque interiecta mora
ale obruantur. Ex his coniicito, qua ſint valetudi-
e, quo corporis habitu, qui continenter piſcibus
ictitant, atque a commercio ac conſuetudine ho-
ninum alieni, ſolitudini ac ſilentio ſe addixerunt;
nterdictoque eſu carnium, quem naturæ parens o-
nnibus indulſit, ſalſamentis plerumque putridis ve-
cuntur; quibus ego ſuadere ſoleo, nam multos an-
ios huiuſmodi inſtituti homines me vſi ſunt medi-
o, vt meraco vino illa perfunderent, excuſſoque o-
io atque ignauia exercitationi inſiſterent. Ob-
eruaui enim ex his complures qui lethargum, apo-
plexiam, ſpaſmum, paralyſim, oris torturam con-
traxerint ex craſſa tenaciq. ac glutinoſa pituita. Nec

Animantia tactu frigida.

Piſcibus ſanguis friget.

Vituli marini, Seehunden.

Fiber, Beber.

Lutra, Otter.

Qui piſces diu viuant mari exempti.

Piſcium eſus ſolitariis noxius.

Geneſ. 1. Actor. 10. 1. Tim. 4.

Solitarii apoplexiæ obnoxii. est ex eorum sodalitio quisquam, qui nõ phlegmate scateat, atque excrementis pituitosis obruatur; quæ efficiunt vt somnolenti existant, obliuiosi, corpore animoque tardi, colore exangui, atque albescente, nisi aliquando amicorum aduentu vino incalescant, mentemque exhilarari contingat. Sic enim efflorescit color, atque animo veternus excutitur. Itaque si frigidæ constitutionis homines describi tibi velis, huiusmodi conditionis homines ob oculos constitue, qui ex instituto vitæ ac victus consuetudine in talem habitum deueniunt, etiamsi ab hac prius fuerint alieni: viuunt illi quidem, sed vt cochleæ, vt *Cochlea vitam viuere.* limaces, ac testudines; quæ quum ex liquore concreto, coactaque humiditate consistant, tum in illam liquescunt ac soluuntur; quod obseruari potest, vbi iis animalculis salem aut nitrum, aut alumen inspersēris; confestim in tabem resoluuntur. Cæterum vt homines atque animantes, sic stirpes nonnullæ & frutices hac qualitate imbuti sunt, quæ deleteria frigiditate animantibus perniciem adferunt, *Venenatæ herbæ.* vt hyoscyamus, mandragora, napellus, solanum mortiferum, aconitum, papaueris nigri succus seu opium; quæ licet temperamenti atque elementaris qualitatis ratione frigida existant, abscessu quarto, graduque extremo, calore tamen vitali qui se a cælestibus rebus in hęc inferiora diffundit, viuunt ac virescunt. Insidet autem quum omni, tum præcipue *Frigida quomodo subsistunt.* humanæ naturæ vis quædam cælestis ac diuina, præter eam quæ ex semine maternoque sanguine constituitur. Siquidem spiritus calorificus, quem pau- *Rerum natura spiritu diuino perfusa.* lo ante toti mundo, eiusque partibus infusum ostendimus, elementis incumbit, cunctaque animat, ac vita imbuit; deniq. eam virtutem atque efficaciam confert, qua propagationi insistunt, ac similem speciem emoliuntur, eiusdemq. naturæ animal conformant. Quum enim prima animantium procreatio

ex

elementari concretione, ac progenitorum semi-
,quod purioris excoctique sanguinis pars est,pro-
catur, tum natura cuius solertiam nulla ars,nulla
anus, nec vllus opifex consequi imitando potest,
perne originem sortita, operi insistit, omniaque
rficit, ac facultates animales, vitales spiritus,vires-
ue efficaces in subiectam materiam deuehit; quo-
m ministerio artus omnes cõsummat, lineamen-
membris inducit, eamque speciem atq. effigiem
bus animatis confert, qualem quotidie oculis no-
ris conspiciendam exhibet. Hæc admirabilis na-
ræ vis, quam aliàs testati sumus ab vberrimo Di-
initatis fonte promanare, vndique diffusa, corpo-
is molem agitat, mentem atque animum regit ac
noderatur, variisque actionibus instruit: cuius mu-
ere etiam quæ frigore torpescunt, viuunt ac subsi-
tunt, licèt calor subsit languidus; qui ne prorsus
laccescat ac sopiatur, nec frigida qualitas, cui sicca
ffinis, plus satis ingrauescat, calidis fomentis exci-
andus est. Siquidem exhausta humiditate natiua,
tque insito calore extincto, mors imminet, totaq.
noles spectat ad interitum. Fit enim quod eleganti
c concinna similitudine indicat Solomon, *vt soluta
corporis compage, eneruatisq; viribus reuertatur homo in ter
ram, vnde desumptus est, ac spiritus demigret in æternam
suam sedem, atq; ad Deum a quo originem est consequutus,
regrediatur.* Cæterum vt cuiq. innotescat huius cõsti-
tutionis natura ac conditio, eius notas atque indicia,
quibus deprehendi possit, obiter cõmonstrabo. Fri-
gida autem qualitas, si calidæ conferatur, omnia cõ-
traria obtinet. Vt enim calor vndiq. diffusus, humo-
res sua qualitate imbuit, ac corpus eiusq. partes rubi-
cundo colore illustrat; ita frigus suã qualitatẽ mem-
bris atq. humoribus impertit, tum pallidum minusq.
suauem colorem inducit. Atqui si singulatim omnes
notas obseruare libeat, nihil non in frigido corpo-
ris habitu a calido diuersum deprehendes; siqui-

Lib. 1. De natura miraculis cap. 1.

Eccles. 12. Simile a contignatione aduã.

Frigidi habitus signa.

dem corpus glabrum est, nullisque pilis obsitum; c
pillus laxus ac mollis, rufi albique coloris partice
& qui cito euanescat. Cutis tactu frigida, cui nonn
la adipis portio subest: quum enim calor in corpo
humano languidus fit atque hebescit, adeps ac pi
guedo innascitur; quod quum muliebri sexui, tum
plerisque aliis vsu venire solet, qui vitam desidem
gunt, atque otiosam, quorum cuti, internisq. mem
branis adeps subnascitur; eoque fit vt moderata co
poris frigiditate pinguescat corpus, atque adiposu
efficiatur; calore vero immodico, quod eo pingu
liquescat, macilentum fiat atque aridum. Sunt au
tem quam plurima non natura, primaque ab orig
ne hominibus insita, sed aduentitia, atque aliund
ascita, nempe vel ab immutata vitæ consuetudine, a
victus ratione, vel ab æstu, labore, desidia, solitudi
ne, ignauia, metu, mœrore animi, ac plerisque alii
quæ multifariam statum corporis immutare sunt i
donea; eumque nunc gracilem efficere, ac macilen
tum, nunc pinguem atque obesum; quæ etiam in
colore conciliando non minus momenti obtinent
quæcunque enim calorem natiuum excitant, vt ri
sus, lætitia, exercitatio, vinum, colore florido faciem
perfundunt; quæ vero refrigerant ac calorem oppri
munt, vt aër frigidus, auraque plus satis gelida, im
modicus aquæ potus, somnus immoderatus, frigi
dorum ciborum nimius vsus, timor, tristitia, solici
tudo, pauor, albo colore corpus imbuunt. Sic qui
frigido corporis habitu constant, albescunt, ac can
dore perfusi sunt, nisi hæc qualitas ingrauescat, aut
intendatur. Sic enim ad liuidum accedit, ac plum
beum, qualem fere obseruamus hibernis mensibus
flante Aquilone in hominibus, quorum genæ, na
res, labia, digiti, aures liuescunt, ac frigore rigent,
fœdoque squalore deformantur; hoc tamen illis
præstat frigus, vt cibi sint auidissimi, ac non facile sa-
tiari

Otium & desidia obesum corpus reddit & frigidū

Vnde color bonus vel malus.

Calor colorem excitat.

Frigus colorem depopulatur.

Color quis frigidus.

Liuidus color.

i queant, licet illum minus concoquant: quod si ntriculi tunicæ vna cum frigiditate acido humo- int imbutæ, insatiabili torquentur edendi cupi- ate, ac nunquam finiendo ciborum desiderio: affectus Canina appetentia dicitur, quem sedat i meracissimi potus. A cui autem frigiditate ap- endi vim, declarant acetaria, tum alia quædam ndimenta subacida, quibus æstiuis mensibus ap- itum excitamus. Cæterum quum calor insitus les atque actuosos homines efficiat, tum frigus sides, oscitantes, inertes, ignauos, somniculosos, que ad subeundos labores vllasque actiones perfi- ndas ineptos; quod iis desint instrumenta quibus quas functiones aut munia obire possint. Est e- n huius constitutionis hominibus lingua inexer- ata, parumque expedita, vox mollis ac muliebris, cultates naturæ inualidæ, memoria minus firma, genium obtusum, mens stupida, animus ob calo- penuriam, ac spiritus vitalis exilitatem, pauidus meticulosus, quique ad leuissimum strepitum ex- uescat. Hæc autem, & si quæ alia se proferant turæ vitia, pro virili corrigenda, adhibita salubri eta, atque exquisita victus viuendique ratione, æ consistit in calidi humidique temperamento. primis autem in hoc corpore excitare ac fouere situm calorem expedit cum exercitatione ac vino eraco; tum alimentis calorificis, cuius generis sunt tes quæ se volatu exercent, passerculi, miliariæ, fri- lli, vulgo *Fincken*, columbæ, perdices, phasiani, me- læ, turdi, ficedulæ; atque inter cicures, capi ac gal- gallinacei: nam anates, olores, anseres, fulicæ, ergi, ardeolæ, aliæque aquaticæ volucres valen m ventriculum exigunt. Quæ vero quadrupedum neri adnumerantur huic naturę accommoda, sunt tuli, verueces, porcelli, cuniculi. Inter arboreos ro fœtus, & quæ ex terra cultu atque industria ho-

Canina appetentia.

Frigida appetitum excitant.

Frigidi minus agiles.

Medela frigidi corporis.

Alites concoctu difficiles.

Cibi apti frigidis. minum proueniunt, amygdalæ dulces & amaræ, nuclei persicorum, dactyli seu palmulæ, ficus aridæ, vuæ passæ, exemptis vinaceis, passulæ Corinthiacæ, nuclei pinei. Et quoniam hortorum prouentus multa nobis in hunc vsum suppeditat, ea quoque referre visum est, quod passim obuia sint, ac minime sumptuosa, aut vllius pretii: cuiusmodi sunt apium hortense, quod petroselinum vocant; pastinacæ aliquot species, eringium, sisarum, carduus, cinara, & arcoccus dicitur, napi, raphanus, seu vulgaris radicula, cicer, nasturcium, eruca, mentha, absinthium Ponticum, & quæ brumali tempore in condimenti vsum veniunt, cæpe, allium, porrum, aqua macerata, quo graueolentiam deponant; aut si quis horum grauitatem ferre nequeat, exotica aromata, quæ passim Germani ac Britanni factitant, vt sunt zingiber, crocus, piper, cardamomum, casia, quæ veterum cinnamomum creditur, nux myristica; aut si tenuioris fortunæ homines sumptum ferre nequeat, quæ illis facultate ac viribus respondent, ex domestico fundo decerpant, nempe rosmarinum, ocymum vulgo basilicum, cunilam seu satureiam, origanum, amaracum, vulgo maioranam, anethum, saluiam, melissophyllon: his enim ac plerisque aliis expugnari possunt naturæ vitia, ac corpus sensim ad securiorem habitum reduci. Si enim huic qualitati accedat siccitas, non potest vita quæ in calido humidoque sita est, diu subsistere; sed necesse est illam euestigio morte terminari; qua de re sequenti capite fusius disserere institui.

Prouentus hortensis.

Cõdimenta calida.

De sicco aridoq; corporis habitu.

CAP. IX.

Qvum sicca corporis habitudo frigidæ affinis sit & cognata, illique proxime assistat; quid de hac statui debeat, & qua ratione expugnari possit obit

biter indicabo. Sunt autem duæ qualitates pa- propemodum interuallo ab optima temperie remotæ, in quamcumque etiam ætatem inciderint, cèt in senectute sicca intemperies ægrius expugnari possit, quam in adolescentia, vbi ex morbo is habitus contractus est, aut ex incontinentia, vitæque intemperantia huc deuentum est. Vt enim senes ætatis ratione, atque annorum decursu, effœto, arido atque exhausto corpore efficiuntur; ita iuuenes ex deprauata vitæ institutione, ex intempestiua vigilia, immoderata Venere in frigidam, siccamque intemperiem incidunt, atque absumpto vitali humore non secus, quam senes, licèt properantius, atque ætate immatura, naturali morte vitam finiunt; quæ ea ratione naturalis dicitur, quod omnibus immineat, ac declinari euitarique nequeat. Neque enim senium aut hominis interitus naturalis statui debet, vt auctio & nutritio, quæ naturæ opera existunt, & quibus se facultas naturalis propagat ac tuetur: sed quod necessario, ac naturæ cursu atque ordine consequatur. Ille siquidem est naturæ ordo ac series, rerumque existentium fatalis quædam continuatio, vt omnia orta occidant, & cuncta senescant; alioqui impropriè parumque apposite mors naturalis diceretur, quum præter naturam potius sit, vitæq. nostræ aduersetur. Si enim morbus, quem mortis instar deputo, est habitus contra naturam, qui actionem eius vel vitiat vel impedit; quanto magis mors, quæ vitam abolet, ac despoliat, censeri debet naturæ contraria? Nihil enim naturæ legibus repugnantius, quam extingui, luceque suauissima ac spiritu priuari. Quod in se quisque experiri potest, si quando subit animum eius rei cogitatio, quæ eam trepidationem, terrorē, formidinem incutit, vt nisi mentē alterius vitæ certissima spes & expectatio fulciat, nisi foret humana

Senectus præmatura.

Mors naturalis qua ratione.

Mors contra naturam.

Si morbi formidabiles, ergo & mors.

Mors quibus formidabilis. vita calamitoſius, nihil afflictius. Siquidem quid n[...] bis metum, anxietatem, deſperationem, diffide[...] tiam eximeret, ni concepta in Deum fiducia, in [...] ternas ſedes mens eſſet defixa? Mortem autem n[...] inuexit natura, communis rerum parens, ſummiq[...] opificis inſtrumentum; ſed vitiorum corruptela [...] pſaque a prima mundi origine peccati labes ha[...] cladem, hoc mortiferum vulnus, hanc letalem pl[...] gam inflixit. Itaque mors non naturæ, ſed conſ[...] quentiæ ratione naturalis dicitur, quod *omnibus* [...] *æquo impendeat, illiusq; finibus omnia concludantur.* Qu[...] autem duo conſtituantur mortis diſcrimina, alt[...] rum violentum, naturale alterum; ea mortis ſpeci[...] philoſophis ac medicis naturalis dicitur, quæ citra v[...] lum doloris ſenſum ſenibus, & quotquot in ſenile[...] affectionem, hoc eſt, frigidum & ſiccum habitum d[...] uenerunt, obuenire ſoleat: in his enim corpus m[...] ribundum animam, non anima corpus deſerit, qu[...] vt ſenſim placideque ſopiantur, & quodammod[...] obdormiſcant; quum alii qui caſu, ruina, igni, ferr[...] angina, pleuritide, peripneumonia, aliiſque morb[...] qui in humorum plenitudine conſiſtunt, opprimun[...] tur, violenta morte intereant, atque acerbe cum il[...] la colluctentur; ſic vt anima corpus derelinquer[...] cogatur, vti hoſpes ædes ruinoſas, vi tempeſtatum [...] conquaſſatas ac conuulſas. Hinc appoſite Cicero [...] adoleſcentes, quique in ætate florida conſtituti, ſuc[...] culento corpore exiſtunt, ac vegeto, ſic obrui ſta[...] tuit, vt quum affluentiore aqua flamma opprimitur[...] ſenes vero vt ignis, qui ſua ſponte, nullaque adhibi[...] ta vi extinguitur. Quantum autem fumi ac fuligi[...] nis, quas fauillas in aëra diffundi videmus? quos ed[...] ſtrépitus ac ſtridores? quæ ex concurſu ſcintillarum [...] crepitacula? vbi luculentum ignem, aut incenſos li[...] gnorum aceruos effuſa aqua reſtinguere tentamus. [...] Ex quibus coniecturam facere licet, quanta ſit in iu[...] uenili [...]

Peccatum morbos ac mortem inuexit.

Sapien. 2.

Galen. De marcore.

Plato in Phædon.

Duo mortis genera hominum pendent.

A ruinoſis ædibus ſimile.

De Senectute.

Elegans comparatio.

nili corpore luctatio, quam acris pugna, qui tu-
ıltus, quæ concertatio; cum violentia morbi, vel
o fati genere inexhaustus naturæ vigor, calor fer-
lus, ſpiritus alacres ac viuidi ſuffocantur: quo ſpe-
t ſcita illa ac concinna Ciceronis comparatio;
ıemadmodum poma ex arboribus ſi cruda ſunt, vi
elluntur, matura ac cocta, ſponte vel leui attactu
cidunt; ſic vitam adoleſcentibus vis aufert, ſeni-
s maturitas. Hæc quoniam ab inſtituto non ſunt
ena, præfari viſum eſt, atque inculcare ſtudioſe,
o quiſque ab ineunte ætate, primiſque annis de-
net quæ corpori infeſta ſunt, ac minus cõmodam
letudinem conſtituunt, ſeu extrinſecus incidant,
u ex internis cauſis proueniant. Quiſquis itaque
æmaturam ſenectam euitare velit, ac vitam pro-
rre longius, eamque quam maxime diuturnam
ficere, quum multis quæ vitæ noſtræ inſidiantur,
m potiſſime ſiccæ corporis habitudini obſiſtere
ret, ab eaque eſſe remotiſſimus; quod qua ratione
btineri poſſit, poſt deſcriptas huius ſtatus conditio-
es ac notas, quam poſſum dilucide explicabo, com-
onſtrata proxima ac compendiaria via, qua id per-
i queat: id enim futurum eſt philomuſis, viriſque
liticis ſalubre cumprimis ac frugiferum. Quibus
aque corporis habitus vel natura, vel progenitorũ
igine, vel aſcita aliqua vitæ conſuetudine, nempe
edia, ſolicitudine, vigilia, mœrore animi, labore
nmodico inductus eſt, corpore fere conſpici ſolent
racili atque extenuato, cute vbi ſiccitas augeſcit,
abra, ſqualida, ſtrigoſa, vt equis aſſolet, quibus nul-
ſaginandi cura adhibetur; colore deformi, lurido
: giluo; vbi ad extremum deuentum eſt, aſpectu
orrido, vultu tetrico, facie cadaueroſa, illuuie ob-
ta ac macie confecta; obiter tali prorſus ſpecie, qua-
m expreſſit Ouidius in deſcribenda Inuidiæ larua;
quidem,

Vt corpus diu ſubſiſtat.

Nota ſicci habitus.

Simile ab equis macilentis.

Lib. I. Metam.

Pallor in ore sedet, macies in corpore toto.
Nusquam recta acies: liuent rubigine dentes,
Risus abest, nisi quem visi mouere dolores:
Nec fruitur somno vigilantibus; excita curis,
Sed videt ingratos, intabescitq; videndo;
Successus hominum capitq;, ac carpitur vnà.

Caluitium ex humoris penuria.

Et quoniam siccitas humorem omnem depa[…] ac depopulatur, capillo sunt raro, & qui cito defl[…] vnguibus aduncis atque incuruis; voce obtusa at[…] exili quæque aliquando stridore quodam prod[…] siccitate exasperante vocalem arteriam; pulsu l[…] guido; ingressu tardo; oculis reconditis atque ex[…] uatis; labris pallidis; collapsis temporibus; genis p[…] dulis, frigidis contractisque auribus; statura mi[…] procera: somno vero, qui est omnium laborum […] solicitudinum suauissimum perfugium, ob cere[…] squalorem tenui ac modico. Quod si cerebrum […] nitus arescat, ac si torridum, nulla fere memoria e[…] stunt, sed obliuiosi, ac mente ignaua, minusque e[…] cta: quum enim spiritus desint; qui, vt vapor lu[…] dus & syncerus, ex sanguine puriore caloris mune[…] emanant, vim conferant in exercendis actionibu[…] fieri nequit vt facultates naturales illorum virib[…] destitutæ suas functiones obeant. Sin vero non[…] hil vigeat animalis virtus ac potentia, nec cerebru[…] caliditate prorsus sit destitutum, memoria stabil[…] est ac firma. Quum enim humiditas immodica obl[…] uioni causam præbet ac desipientiæ, vt infantes […] temulenti demonstrant, tum moderata siccitas m[…] moriam fidam animique prudentiam parit modic[…] calore adiuta. Splendor siquidem siccus mente[…] prudentissimam statuit; quantum autem humor[…] accesserit, tantum prudentiæ adimitur; quod etia[…] in cælo minus sereno perspicimus: non enim coll[…] cent astra aut splendescunt, nubibus aut nebulo[…] caligine offusa. Quod autem nonnulli senectut[…]

Cerebrum aridū quid efficiat.

Memoria stabilis vnde.

Ab astris simile.

meta[…]

etas ingressi delirent ac sint obliuiosi, quum hæc
as maxime sicca prædicetur, non ob siccitatem
euenit, sed frigiditatem, quæ omnibus palam mu-
is animi officit atque aduersatur: ex illa enim a-
entia, alienatio mentis, stupor, deliratio, ac sen-
um inopia proueniunt, quibus naturæ virtutes ita
ruuntur, vt vel languidæ, vel nihil omnino fun-
iones suas obire possint. Quum itaque memoria
riit, vel affecta est, frigida subest intemperies, quę
pugnari debet moderate calidis; nam humectare
t arefacere consultum non est: sed si frigiditas
midditati copuletur, exiccare; si ariditati, made-
cere atque irrigare. Cæterum si non prorsus fir-
ata sit ac radices egerit ista qualitas, hæc iam me-
orata signa atque indicia non exacte, nec ad amus-
n descriptioni respondent: verum inualescente
nsim intemperie, indies magis magisque se osten-
nt ac proferunt; quod iis potissimum vsu venit,
ibus hic habitus non naturalis, sed aduentitius est,
t fortuito atque ex accidente, vel morbosa aliqua
fectione atque animi ægritudine aduenerit; nam
mperamenta multiplices variasque mutationes
stinent: plerisque enim calor dum humorem ab-
mit, siccam intemperiem adfert, nonnumquam
mia humiditas calorem extinguit; multis intensa
giditas siccitatẽ inducit: quæ intemperies naturę
uersissima, vt quæ intempestiuo senio ac præma-
ra morte hominem conficiat. *Corpus autem cuiusque
trinsecus siccum efficitur, quum nec attrahere in venas ali-
enta valeat; nec iis sufficienter frui:* quo fit vt præcipuæ
rtes ac viscera concoquendis cibis destinata are
ant; reliqua vero excrementis purgandis accom-
odata humoribus pituitosis redundent: quæ res
onnullis imposuit, qui senes humido esse corpo-
habitu sunt suspicati, quum solidæ partes, arte-
æ, panniculi, membranæ, nerui, musculi non

Quomodo memoria instauranda.

Habitus corporis mutationibus obnoxius.

Galen. li. 5. De tuend. valet.

humeſcant: ſed ipſę capacitates ac ſinus, tum me
tus qui corpori ſubſunt, ac homini ad excernend
humores ſuperuacuos inſeruiunt, humiditate alie
implentur, eoque fit vt corpus ob calorem imbec
lem atque inualidum nutriri deſinat; denique in e
tremam ſiccitatem deuoluatur. Quare non iniu
Galenus hunc corporis habitum deterrimum ce
ſet; ſiquidem quod temporis ſpacio ſeneſcentib
accidit, id adoleſcentibus nonnullis ſtatim ab init
contingit: quocirca illos humectare ac caleface
oportet exercitatione moderata, nutrimento h
mectante & calido, præſertim vino calorifico ac ſu
dulci: auſtera enim & acerba (quale eſt noſtrum I
ctonicum) quum huic conſtitutioni, tum maxim
ſenibus inimica, niſi zaccharo aut melle dulceſcan
quod etiam in lacte exhibendo obſeruari debet: c
ius vſus illis commodus, vbi huiuſmodi condime
ta adhibentur. Sic enim nulla ex his incidit obſtr
ctio, nec vllus futurus eſt in renibus calculi metu
quibus nequando obnoxius eſſe contingat, quod
craſſo lentoque humore, ac cibo concoctu difficili
uenit, quæ oppilationes expediunt, ac lotium m
liuntur præſcribenda, vt ſunt apium hortenſe, aſp
ragus, veſicaria, gingidium, cuius naturæ noſtru
chærephyllon, ſaxifragia, crithmon, vulgo *Criſ
marina*, quæ in Galliis copioſe prouenit, betonic
adianthos, roſmarini floſculi; & ſi aluus ſit aſtrictio
mercurialis, fumaria, cnicus, vulgo carthamus cu
ptiſana, braſſica marina, ex carnium elixarum liqu
mine, malua, atriplex, blitus, lapathi genera, vrtic
lupi ſalictarii, ac ſambuci turiones ſeu cacumina, ve
nis præſertim menſibus; aut ſi quæ alia æſtate atq
autumno vigent, vt ſunt ceraſia, pruna, ficus, mor
primis menſis illata: nam quod Horatius docto qu
dem ac eleganti carmine mora commendauit, ea
poſtremo peractoque prandio edenda conſului
no

Lib. 6. tuẽ. valetud.

Vinum minus generoſum.

Lactis vſus.

Vrinã prouocantia.

Quæ aluũ ſoluunt.

Mora quo modo edenda.

n ex artis medicæ, aut salubritatis ratione id fecit, l ex communi vsu ac vulgata consuetudine, quum quit,

—— ille salubres
Æstates peraget, qui nigris prandia moris
Finiet, ante grauem quæ legerit arbore solem.

Lib. 2. Sat. 4.

Hæc siquidem, vt vuæ, persica, corna, & quæcunue æstate diu asseruari nequeunt, cibos præire de-ent; nam præpostere assumpta putrescunt, ac corori corruptelam inferunt, ventremq. flatibus dis-endunt. Brumali quoque tempore multa obuia nt, quæ aluum laxam efficiunt, quæque intestina roluunt, vt est mustum, caricæ, hoc est ficus aridæ, tque vuæ passæ, quæ in fiscellis reconditæ ex Hispaiis in has oras deferuntur, pruna Damascena, eaque el elixa, aut liquore aliquo macerata, cui pluscultũ acchari aut mellis admixtum sit; quibus accedunt uæ exiguam medicamenti vim obtinent, Sena, poypodium, mel aëreum, vulgo manna, epithymus, assia fistularis, ac cylindracea, rhabar. atque hebeni, oc est, ligni Indici dilutum, myrobalani, thamar eu dactyli Indi, eaque omnia vel ex sero lactis, vel ure gallinaceo. Et quoniam non solum senibus, sed omnibus qui morbosę alicui affectioni obnoxii sunt, nihil resina terebinthina in sanitate tuenda, profligandisque morbis salubrius, hæc quoque prædictis annumeranda. Siquidem non solum aluum citra noxam soluit, sed viscera omnia, internasque partes, iecur, splenem, renes, pulmonem expurgat, modo perlucida sit, non adulterina, nempe ex latice pinea vel abiete lecta. Sum enim efficacissimam hanc expertus in eliciendo suppresso lotio, in comminuendis calculis, in stranguria, atque vrinæ stillicidio, hulceroso ac fœdo, quem Belgæ vocant, *Den druyper*; in podagra ac chiragra, in pudendorum atque obscœnarum partium affectibus etiam a contage Venerea

Terebinthina efficacia.

contractis; in expugnandis internis doloribus, quos idem morbus inuexit, quorum nonnulli oſſibus videntur infixi, quod membranæ, nerui, muſculi, tendones qui oſſibus adhærent, humorum ſæuitia contundi ac dilaniari contingat. Quum autem Galenus nucis Ponticæ, vel auellanæ magnitudine, nonnumquam duarum aut trium hanc exhibere ſoleat, tum ego quo commodius dimanare in venas parteſque corporis vniuerſas ſubire poſſit, in potionis formam conficio, ac liquore aliquo ſtillaticio, aut vino diluto: abſque igni enim liqueſcit, candoremq. eximium agitatione continua aſciſcit, quod in hunc modum perfici ſolet: Terebinthinæ Piſticæ, hoc eſt, probatæ, & cui tuto citra vllam fraudis ſuſpicionem poſſis fidere, vnciam aut ſextantem in mortario piſtillo diſſoluo, adiecto lutei ſeu vitelli oui puſillo, deinde admiſceo certis vicibus aquæ veſicariæ, vel apii, vel alterius liquoris (vt exigit morbi natura, aut hominis conditio) vncias duas aut tres, hæc tantiſper ſubigo, dum omnia coaleſcant, mixtura tam ſuauiter candore lacteo albeſcit, vt colloſtro, aut Belgis vocato cremori prorſus reddatur aſſimilis, nec aliud eſſe ſibi perſuadent, quibus huiuſmodi potiones ebibendas offero. Soleo quoque eam in orbiculos ac catapotia, quas pilulas vocant, redigere, atque inuolutam pane azymo ex amylo confecto, qui læuore perpolitus Pontificiis canonibus *hoſtia* vocatur, quod hoc ſacra peragantur, deglutienda exhibere; vel denique Cydoniato (carnes Cotoneorum vocant) incruſtare, prius terebinthina aqua roſacea, aut feniculi elota, quo reſinatum ſaporem exuat. Cæterum quum nihil ſit huic conſtitutioni quam deſcribendam ſuſcepimus, ſomno placido ſalubrius, quod eo membra vndique irrigari contingat, ac tepori perfundi, illi in culcitra mollius ſubacta largius ac liberalius indulgendum: eſt enim nocturna quies

Galen. li. 3. Tuē valet. Lib 5 Tuē. valetud.

Terebinthinæ præparatio.

Terebinthina in liquorem redacta, poculenta fit.

Bieſt. Roem.

Somni vtilitas.

corporis

…poris mentiſque laxamentum ac refocillatio,

Pax animi quam cura fugit, quæ corpora duris
Feſſa miniſteriis mulcet, reparatq; labori.

…uod ſi diſcuſſo ſomno, frictioni inſiſtant inter …lem ac durum mediocri, dici vix queat, quan… commodi ex ea ſint percepturi. Siquidem …le robur excitat ac moderate calefacit; deni… efficit vt diſtributio in corpus fiat facilior, ac nu…io promptior, præſertim ſi vncta manu vel ſubu…o panno ac villoſo perficiatur: quis enim non …cipit manus, genas, brachia, collum, aures con…atas rubeſcere, atque effuſo in illas partes ſan…ne calorem concipere? Et quamquam defri…di vngendique vſus apud nos in diſſuetudinem …nit, atque exoleuit, eo tamen veteres in conſta…ienda valetudine, firmandisque viribus crebro … ſunt. Sic Auguſtus Cæſar aliquando conſpica… Pollionem comitem annum centeſimum præ…greſſum, ſciſcitatus eſt, qua ratione obtinuiſ… vires tam validas, tam crudam viridemque ſe…ctam: qui reſpondiſſe dicitur: Intus vino, foris …eo. Neque enim ad luxum atque effœminatas …olleſque delicias vnguentis atque oleo abuſi ſunt …perioris ætatis homines, ſed in ſanitatis tutelam, … quo morbis minus eſſent expoſiti. Vnctiones …im & frictiones certa ratione ac modo adhibitæ …unt enim Galeno teſte complures differentiæ) …rpus vel denſum præſtant, ne aëris ac vento…m impulſu feriatur; vel rarum, ne interna hu…orum fuligine ſtranguletur. Sic dura corpus co…t ac condenſat. Mollis, laxat ac reſoluit: Multa, …xtenuat atque imminuit: Mediocris, augend… im…endique vim obtinet: Aſpera, ad extimas partes e…cit: Lenis, nihil adimit, ſed vim in partibus retinet. …x his frictionum generibus illa quæ in mediocrita…s conſiſtit, ſeniculis ac macilentis ex vſu eſt. Vt enim

Frictionis vſus.

Pollionis ſcita ſententia.

Intus vinum, foris oleum.

Lib. 2. Tuend. valet.

Frictionũ differentiæ ſex.

Simile a rigido corio.

ocreæ duriores ac coria quæ obrigescunt ac situ obducta sunt, macerata oleo mollescunt; sic senum atque aridorum corpora, intus vino, foris oleo perfusa ac mitigata, seueritatem exuunt. Quod autem olim multiplex fuerit vnctionum vsus, præter Euangelicas conciones, præter Solinum & Plinium Strabo quoque testatur, qui Indorum mores conscribens; *Medicina*, inquit, *plurimum apud eos per cibos perficitur, non autem per medicamenta; ex medicamentis maxime vnctiones probari & cataplasmata cætera, vt illi sentiunt maleficii non esse expertia.* Illis enim morbos propulsare solent, æstum mitigare, lassitudines discutere, ac defatigatas vires, sopitosque spiritus erigere, quemadmodum nos odoribus animam fouemus, ac facultates naturæ collapsas instauramus. Nec minus vtilitatis huic corpori adfert aquæ dulcis calidum balneum; humectat enim & calefacit; lassitudinem dissoluit; duras densasque partes emollit; humorum redundantiam quæ cuti subest, per halitum dissipat; flatus resoluit; somnum allicit: quoniam madore suaui, ac rosido vapore cerebrum imbuit. Naturalia vero balnea, seu thermæ quæ ab alumine, ferro, calce, ocra, sulphure, nitro, bitumine, plumbo, ære, cupro vires sortiuntur, non vsque quaque huic naturæ accommodæ, nisi quis consulto fido expertoque medico, corporis sui conditionem illi exponat, atq. explorandam offerat, quo possit dispicere, an tale quiddam aggredi expediat. Venus autem seu concubitus quum siccis omnibus naturis inimicus, tum iis qui præter siccitatem frigidi quoque existunt, nocentissimus; nec minus noxia nimia exercitatio, lassitudo, vigilia, solicitudo, inedia, mœror animi, iracundia, qua raro quidem horum mens exardescit; at vbi incanduit, quæ non facile sedari queat. Et quoniam intempestiua lucubratio studiosos fatigat, ac corpus macie conficit, illi quoq. modus statui debet.

Luc. 7. *Lib. 15.* *Vnctionis vsus vetustus.* *Artificiale balneũ.* *Naturale balneum.* *Quæ præter Venerẽ siccis noxia.* *Nocturnæ lucubrationes noxia.*

Videre

dere siquidem est nonnullos qui literis continen-
r addicti, nullam valetudini, cuius fulturis animus
bsistit, operam impendunt, colore esse exangui,
inusque florido, corpore extenuato, ventriculo
ualido ac languenti, attritis deiectisque viribus:
am quum se nocturnis vigiliis macerant, ac studia
multam noctem producunt, ex intentione im-
odica spiritus animales resoluuntur, atque humi-
tas natiua exarescit. Quocirca adhibenda mode-
atio, ac ne corpus assiduo meditandi labore exhau-
ri contingat, illius incolumitati sedulo insisten-
um; nam vt Plutarchus asserit, *Omnium bonorum quæ
æstat homini cultura animi, nihil excellentius dari potest
rpori, quam vt omni careat impedimento vel ad virtutis co-
nitionem, vel ad vsum vitæ necessarium.* Siquando enim
orbus incidit, aut capitis vertigo oboritur, confe-
im mens corporis adminiculo destituta languescit;
ec se alacrem ac vegetam præstare potest in exer-
endis animi muniis, sed vna cum collega, omnium-
ue laborum socio ac comite afficitur, parique in-
ommodo inuoluitur. Quo recte monuisse Plato-
em accepimus, vt neq. corpus quis exerceat absq. a-
imo, nec animum sine corpore; sed veluti coniugii
uiusque æquilibrium conseruet, ac consensum v-
riusque, æqualitate maritali conspirantem. Quum
aque insitus calor exercitatione motuque corporis
ugescit ac vires concipit, animusque fit erectior, ac
euiuiscit; danda cum primis opera, vt studiosi qui-
ue, & quotquot valetudine vacillanti sunt ac du-
ia, huic assuescant, præsertim illi exercitationis ge-
eri, quod nullam adfert lassitudinem, atque intra
nediocritatem consistat; qualis est concinna vocis
nodulatio, ac clara, sonique intensioris lectio vel de-
lamatio; dici enim vix queat, quantopere illa spiri-
us excitent, ac fuliginem densasque nebulas cordi
ffusas discutiant. Interim hoc accurate obseruari

Cura corporis non negligenda.

De Tuend. valetud.

Corpus & animus mutuo afficiuntur.

Simile a consensu cõnubiali.

Salubris exercitatio studiosis.

debet, ne quis vuidus, ac vino immodice perfusus, ciboque distentus, incondite vociferetur. Siquidem inæqualis spiritus, ac violentus clamitandi impetus vocalem arteriam exasperat, ac nonnumquam vel inflammationem gutturis, vel ruptis venarum fibris, cruentum sputum inducit. Non desunt autem alia oblectamenta, quibus huiusmodi conditionis homines se reficere possint, remissisq. studiis atque occupationibus, animum relaxare moderatis conuiuiis, atque inter hæc festiuis lepidisque sodalibus qui seueritatem rebus seriis, iocosis leporem adhibere norint, ac sermones, dicendiq. peritiam tempori, ætati, personæ, vitæq. vtilitati accommodare; sic vt ea proferant quæ tam sint vsui auditori, quam oblectamento; in quo pleriq. a decoro deflectunt, nec magnam apud conuiuatores gratiam fauoremque ineunt, quod eos sermones mensis inferant, qui nec tempori deseruiant, nec vtilitate ac venustate auditores afficiant. Quum enim de rebus anxiis ac tortuosis disserant, difficilesq. atque arduas quæstiones agitent, assidentibus graues sunt ac molesti. Sic pleriq. in vehiculis, pistrinis, compitis, nauigiis, imo inter spumantes pateras, de rebus diuinis controuersias mouent, ac de religione disceptant, sed vt saturi de frugalitate, quod genus hominum iure optimo perstrinxit olim Persius in re minus seria, quum inquit;

Moderata conuiuia non improbanda.

Relaxatio animi.

Decorum in sermone conuiuiali.

Satyr. 1.

—— ecce inter pocula quærunt
Romulidæ saturi, quid dia poemata narret,

Quin potius Horatio sic admonenti acquiescant;

Lib. Ser. 2. Satyr. 2.

Discite non inter lances, mensasq. nitentes.
Quum stupet insanis acies fulgoribus, & quum
Acclinis falsis animus, meliora recusat;
Sed verum impransi semper disquirite; cur hoc?
Dicam si potero: Malè verum examinat omnis
Corruptus iudex.

Hinc

Hinc enim eſt, quod multi qui verſantur in ſum- rerum diuinarum ignoratione, affectibus impo- tius indulgeant; quod ſcopum in quem defigen- mens, non attingant; quod ſcrupulis ſe torqueãt; od de rebus manifeſtis ambigant, ac dubitatio- m mente concipiant; quod animus doctrina pa- m ſyncera imbutus, ac ſuperſtitione cõtaminatus cillet ac fluctuet, nec in tutum portum, fidamque tionem, ſed in humanarum opinionum atque er- rum ſcopulos deferatur. Quoniam itaque mens minis varie intra ſe tumultuatur, nec in opinio- bus, dictis ac factis, omnique vitæ ratione ſatis fir- ter conſtantiam tuetur, nulli non perſuaſum pio, ſi pacatus eſſe velit, vitamque ſuauiter agere optet, vt omnes ſuas actiones, conſilia, mentiſque nceptus ac cogitata, quæ vel aggredi vel perficere editatur, in certa ac diſcriminata tempora partia- t ac diſtribuat, ſuaſque vices cuique functioni aſ- net, nec alterum alteri admiſceat aut inuoluat; æ etiam Eccleſiaſtæ mens eſt, ac ſententia, qui um tempora ex ordine vitæ diuidens cuilibet eo- m quę geruntur, officium attribuit, ſicut nox quie- deſtinata, excuſſis quę obrepunt phantaſiis, ſomno anſigatur, nec patiatur quidquam diurnorum ne- tiorum menti inhærere. Edendi vero tempus, ficiendi corpus, viribuſque inſtaurandis aſſigna- m, ita obſeruet, vt auerſa a rebus aliis cogitatio- , excuſſiſque moleſtiis, in patinas oculos habeat fixos, nec ſinat ſe interpellari, aut a ſuauioribus rculis ac ſalubri victu abduci. Sic in delibandis con- onibus, in perficienda precatione, in obſeruandis eundiſque ſacris, ſingula quæ tale quiddam me- tanti officere poſſunt, excludi debent, atque abi- , quo mens ſola in Deum erecta, non alio quam maieſtatem numinis rapiatur. Hoc quoq. in pu- icis priuatiſque rebus, in forenſibus ac domeſticis.

Quid a pietate nos abducat.

Ne animus curis diſtrahatur.

Eccleſ. 3.

Actiones quotidianæ ſuo quæq; tempore atque ordine procedant.

in exercenda mercatura ac negotiandi industria, c
biter si tecum quid agas, aut cum aliis contrahas, ob
seruari debet; quod hac instituendæ vitæ ratione
ac stabilitate maxima commoditas, ac fructus vber
rimus, in peragendo huius æui stadio percipiatur.

De Humido corporis habitu.

CAP. X.

QVoniam autem Humidum primigenium nat
Qui caloris fomes existit, vitamque alit ac con
seruat, vt oleum in elychnio flammam, temper
mentum non prorsus pœnitendum constituit. E
enim quum Medicis, tum Philosophis humida tem
peries laudata, nec penitus visa a naturali dispos
tione aliena; quamquam enim in initio ac prim
annis paulo deterior censeri possit, ætatis tamen a
caloris accessu, præstantior euadit. Siquidem hum
ditatis calorem prompte concipit, atque illius actio
nibus obsequitur, vtque argilla vda, subigi se fingi
patitur. Quocirca ad nutritionem mirifice confer
atque ad longitudinem, proceritatem, augmentum
plurimum adminiculatur: tametsi enim humidita
cæteris functionibus officiat, atque perficiendis
ctionibus suapte vi nihil adferat adiumēti, sed pror
sus inefficax sit & inualida, quum nec attrahere ido
nea sit, nec continere, nec expellere; calore tame
perfusa nonnihil efficit, atque in alterandis iis qu
inter se coniuncta sunt, illi qualitati assistit, atqu
auxiliatur. Vt enim aqua, quæ non minus frigid
quam humida percipitur, ignis ardore concalefact
cruda elixat, eaque esculenta efficit: vt denique
leum, subditis sartagini prunis, aut accensis carbon
bus feruet, ac pisces frixos esui efficit idoneos; sic i
sita corpori humano humiditas calore natiuo imbu
ta, multa in corpore perficit, vt Luna in terra Sol
radiis ac splendore illustrata. Quemadmodum enir
hoc sidus menstruo decursu saltus reficit ac nemor
rebusqu

Humidi status conditio.

Simile ab argilla.

Simile a feruenti aqua & oleo.

ebusque terrenis auctus & incrementa confert; æ-
us marinos concitat; sinus, portus, stationes, litto-
a, accessu recessuque reciprocante fluctu nunc im-
let, nunc deserit, vt ostrea, conchylia; sic salutaris
italisque humor membris vndique perfusus corpus
nadidum efficit, atque irrigat: eoque fit vt huius-
nodi naturæ homines longæui efficiantur, atque æ-
atem in multos annos proferant, si accedat mode-
atio, nec humiditas calore destituta plus satis in-
alescat. Vt enim affluentior aqua ignem extin-
guit; ita nimia humiditatis copia calorem natiuum
opprimit. Quod si moderate inter se hæ qualita-
tes consistant, nec humor, quam par est, sit redun-
dantior; nec calor plus satis remissus, aut languidus
qui humiditati incumbit, omnia naturæ munia ex-
actissime perficiuntur. Siquidem cum calor hu-
morem obsequentem habeat, cibum attractum o-
ptime concoquit, atque in roris speciem redu-
ctum, in intimos abditosque corporis recessus
recondit, vtque assimiletur membris ac coalescat,
efficit: itaque humiditas caliditatis munere ad nu-
trimentum conferendum mirificam vim obtinet,
atque vt corpus tum augescat, tum extendatur præ-
sidium adfert, in cæteris functionibus imbecillis at-
que inualida: neque enim vlla attrahendi, conco-
quendi, alterandi, digerendique vi pollet, sed non-
nullam expellendi facultatem obtinet, ob lubricæ
naturæ conditionem. Videre siquidem est illos,
qui obesi sunt ac succulenti, vdoque corporis habitu,
cita fere aluo esse ac profluenti ob retinentem fa-
cultatem parum firmam, & quod meatus laxiores
humoribus transitum patefaciunt. In calidis vero
siccisque corporibus contrarie euenit, vt quibus re-
tinendi virtus robusta sit, expultrix vero ob aridita-
tem, & quod meatus collapsi sint, languida existat;
quo fit vt in deiiciendis excrementis, ac proluendis

Calor humidus.

Soli, humor Lunæ cõparatur.

Lunæ vis in inferiora.

Simile ab aqua.

Calor humorem obsequacem habet.

Sicci astricta, humidi laxa aluo.

intestinis, in tussi, screatu, vomitu, irritos aliquando labores subeant, nihilque promoueant. Humida itaque constitutio siccæ aduersaria, omnia fere cõtraria obtinet, vt pueri & senes. In ętate enim pueri calor innatus sensim augescit, atq. affluenti humiditate perfusus, vsq. dum adoleuerit ætas, ac virile robur cõsequuta est, auctus atq. incremēta concipit. In senili vero paulatim calor deficit, absumtoq. humore in frigidã siccamq. intemperiem, deniq. in mortē homo deuoluitur. Quarum qualitatum conditio cum paulo ante a nobis descripta sit, orationis continuatio ac series exposcit, vt quibus argumentis, quibusq. indiciis humida constitutio deprehendi possit atq. obseruari, demonstrare aggrediar. Constituit autem hæc temperies, corpus contra quã sicca, molle, non scabrum nec asperum, cute candida atq. albescente, tum glabra, venis articulisq. parum expressis, nec satis conspicuis, capillo plano, denso plerumque ac numeroso, quod in sexu muliebri perspici potest: nam & in puellarum vertice, modo sint progressæ paululum ætatis, coma densior est, ac magis quam adolescentibus, longa; hoc tamē huic corpori nonnumquam vsu venit, quod solo palustri atq. vliginoso, in quo ob immodicam humiditatē nulli innascuntur frutices, nulla virescũt gramina, vt nec inarida, terraq. ieiuna ac siticulosa. Siquidē vbi humiditas affluentior existit, quam par est, rari emergunt crines, quod desit calor, aut is sit impotētior, aut minus efficax, quã vt humorem qui cuti subest, in capillamentum possit elaborare, ac laxatis meatibus foras producere; qua ratione etiã efficitur vt crines colore albo existant, vel spiceo, vel flauo, aut deniq. ruffo; qui tamē progressu ætatis, & vbi calor fit auctior, modice incipiunt nigrescere, quibus frons subest læta & serena; oculi fere cęsii ac subglauci, qui color ex viridi & albo contēperatur; prominentes ac vegeti, ob crystal-

Pueri & senes inter se cõtraria.

Humidi corporis signa.

Mulier cur viro magis comata.

Simile ab agris vel humidis vel siccis.

Oculi glauci unde.

ryſtallini humoris puritatē ſplendidi, gratioſa venu-
ate blandi; quæ omnia integritatis, placidi ingenii,
edatæ mētis, animi aperti ac ſimplicis, minimeq. fu-
ati, poſtremo bonæ indolis (quæ humanitatis ſpeci-
nen non dubiū nec fallax exhibet) ſunt indices atq.
rgumēta: nihil enim iis ſubeſt fellis aut amarulētię,
t choleræ aut atræ bili obnoxiis, quibus maligni hu
nores ad turbulentos affectus ſunt incitamento:
am humido temperamento homines minus irrita-
i contingit, nec ira, nec vindictæ cupiditate diuexa-
i. Siquidem quum calor humorem non accendat,
ninus feruescit animus, pauloque mens eſt quam
llis, ſedatior. Quod vero ad corporis decus, ad ſpe-
iem, formamque ac figuram ſpectat; ſunt fere hu
us notæ homines ſtatura mediocri, ampla magis,
quam procera, ventre obeſo ac protenſo; quod non
olum a natura conſequuntur, verumetiam a vitæ
onſuetudine, ab otio, atque exercendi diſſuetudi-
e, a victu humectante, ac prolixiore ſomno, tum
lerisque aliis, quibus corporis moles optima ſit,
tque ingraueſcit. Poſſem equidem reliqua par-
ium humani corporis ſigna, quæ ſe in humido ha-
itu proferunt referre, vt naſum fere ſimum ac
epreſſum, circa extremum atque ima ſui parte,
qua in cartilaginem tractabilem deſinit, obtuſum,
nflatas tumidaſque buccas, mentum rotundum,
um pleraque alia, ſed ea ſingularem partium, non
otius qualitatem ac naturam indicant, ſic vt ex vna
particula non liceat de toto corpore pronunciare:
verū de quoquo membro proprio ſumenda cōſide-
ratio, tametſi magna ex parte membra naturam
uam ac temperamentum ex principe ac præcipuo
iſcere ſortiuntur, nempe corde & hepate. Quod ve
o ad internas notas attinet, Mens huius naturæ ho-
minibus, quemadmodum & lingua eius interpres,
minus agilis & expedita; quod immodicę humiditati

Humidi corpore nō malitioſi.

Humidi ad iracūdiam minus procliues.

Quæ forma ac figura humidis.

Quaque pars ſuum temperamentum obtinet.

Animi conditio in humido corpore.

Cur viri feminis pruden- tiores.

immersa, non facile proferre se aut illucere poss ingenium nec acre nec eximium; animus humilis demissus, qui nihil sublime meditatur, ob imb cillitatem caloris, qui stimulos atque incitame ta ad res præclaras admouet; eoque fit vt viri mag quam fœminæ sagaces sint, solertes, industrii; na mulier omnia deterius perficit, nec ea vtitur dext ritate in negotiis peragendis ac contractibus; qu spectat ac referri potest id Sapientis; *Melior est iniqu tas viri, quam mulier bene faciens*, caloris scilicet rati ne, atque effectu; quo qui sunt destituti, eumqu languidum obtinent, molles plerumque existun effœminati, inertes, somnolenti, ignaui, eneruati, a que ad excitandas proles minus appositi; quonia diluta sit genitura, ac plus satis iusto humida; quo f vt nequeat coalescere cum muliebri semine ac co globari. Quamquam enim Veneris intemperanti vt plurimum ex lubrico vdoq. corporis habitu prof ciscitur, illique hominum generi minus sit noxi cum tamen calor humorem segnius impellit, nec ge nitales partes spiritu turgido impleat, ad concub tum segnes sunt, aut non magnopere illo afficiun tur: atq. hinc est quod mulieres optimæ atq. obes æstate magis sint salaces ac pruriant, quam hieme quod calor æstiuus humorem accendat, ac Veneren stimulet; in viris vero extinguat: nam calore immo dico virile robur resoluitur ac flaccescit. Pari ration thymus, ruta, ac pleraque impense calida & sicca vi ris vim concubandi eripiunt, quod humorem geni tiuum depopulentur; in fœminis vero acuant irri tentque inducta obscœnis abditisque partibus cali ditate; quo fit vt vbi genitalia frigescant, atque hu mor gignitiuus ab insito calore non incitetur, ne incalescat, ea exhiberi debeant quę lumbos incitent ac concitata tentigine humorem genitalem in ex cursum extimulent. Qua autem ratione isti valetu dinem

Ecclef. 42.

Venus æstate viris noxia.

Ruta in fœminis Venerem acuit, in viris extinguit.

Quæ vis lumbos incitet.

em tueri debeant, atque a morbis se præstare im-
nes, obiter indicabo. Principio, quoniam in ca-
humidique temperamento sanitas consistit, con-
ari debet ea constitutio humido victu, hoc est, a-
ento illi familiari ac cognato, cui plusculum ca-
s inest; quale est vinum subdulce, lac, panis siligi-
s, oua subliquida, caro vitulina, ac suilla, porcelli,
ue adultiores agni, aues aquaticæ & palustres, fa-
castaneæ, cicer, palmulæ, vuæ passæ, ficus, amyg-
e, nuclei pini, vuæ pensiles ac dulces, quales sunt
anæ, quæ vulgo *Muscatulæ* dicuntur, pisces mari-
cerebella. Ex oleraceis, lactuca, atriplex, rapa,
cus, pastinaca colore rubenti aut purpureo, quæ
ta vulgo dicitur, melones, cucumeres; quorum
en nimius vsus interdicendus, ne corporis humi-
s plus satis inualescat. Siquidem ex immodica
midi victus ratione pituitam coaceruari contin-
humoresque frigidos ac glutinosos, qui letales
rbos adferunt; nempe apoplexiam, spasmum ex
nitudine ac phlegmatis redundantia, lethargum,
alysim, epilepsiam, stuporem, qui excussa faculta-
nimali, sentiendi mouendiq. vim eripiunt; sic vt
mal derepente, tamquam irati numinis vltione
ngulctur, oppresso spiritu ac facultate animali;
ocirca intra sanitatis ac temperamenti terminos
itesque conseruari debet huius corporis status,
hibita exercitatione, excussoque otio atque igna-
; inprimis autem expurganda sunt corporis ex-
menta, atque exonerata aluo ac vesica, diluculo
risque matutinis obire exercitationes expedit, ac
citatiore motu, vel ambulatione insitum calo-
n excitare. Quod vero ad somni rationem at-
et, moderatus huic corpori is esse debet, nec sex
rarum spatio productior; pręstat enim somno frui
rcius, ac vigilia nonnihil macerari, quam illo im-
dice turgescere ac saginari. Siquidem videre est.

Quem victum exigant humidi.

Victus plus satis humidus noxius.

Moderatus somnus vtilis humidis.

Humidis parce dormiendum.

illos qui ſomno ac ventri liberalius, quam par eſt, in-
dulgent, tam obeſos effici ac corpulentos, vt men
pectori committatur, ac vt ait Perſius,

Pinguis aqualiculus propenſo ſeſquipede extet.

Quo fit vt nonnumquam inopinatis ſubitiſq
morbis opprimantur: nam quum venæ his & arte
exiles ſint, & anguſtæ, tum ſanguine & ſpiritu vacu
cito ipſis vel paruam ob cauſam calor natiuus ſuff
catur; quod Hippocrates deſignat, quum inquit; *Q*
natura admodum craßi ſunt, nec citius intereunt, quam q
graciles; quod iſti laxiores obtineant meatus, ac ſa
guinis conceptacula ampla, ſic vt nõ facile ab exte
nis interniſque cauſis offendantur; qui tametſi
delicatiore victu, vitaq. otioſa, ac ſomno immodi
ad corporis plenitudinem nonnumquam deueni
minus tamen periclitantur oborta ægrotatione a
qua, quam quibus ab ineunte ætate is habitus ob
git: licèt enim pinguedo, caro, adeps, iis adnaſcat
qui primis annis gracili, tenuique corporis contex
extiterunt; venæ tamen & arteriæ, tum meatus r
liqui ampli perſiſtunt ac patentes; quod perſpici p
teſt, ſiquando inclinata valetudo venæ ſectionem
expoſcit: nõ enim in aſcititio habitu, quamlibet o
eſus ſit effectus, venæ deliteſcunt, vt in iis quib
craſſitudo naturalis eſt, ſed ſe proferunt ac comm
de ſecandas exhibent. Quamquam itaque humid
corporis ſtatus, vbi illum calor foueat, laudabilis ſi
quod vitam diuturnam ac longæuam efficiat, qu
ſenectutem remoretur, ac corpus exiccari proh
beat; ſi quando tamen ad ſummum progreſſus e
atque in extremo conſtituerit, periculoſius. Qu
enim oppletis venis corpus nutriri deſinat, natur
que facultates quæ alimenta diſtribuunt, ceſſe
atque ab opere deſiſtant, nec habitus vlterius pr
greditur, neceſſe eſt, vt velut ruina quadam prolab
tur in deterius, ſic vt vel repentina mors imminea

Lib. 2. Aphor. 44.
Obeſi periculo expoſiti.
Humidus habitus quando noxius.

vaſorum venarumque ruptura incidat. Quocir-
nature ſoluere hunc habitum expedit,atque eua-
tione moderata, inedia, vigilia anticipare peri-
um:adhibita præſcriptaque ea victus ratione,qua
pus ad ſecuriorem, minuſque ancipitem ac peri-
ſam conſtitutionem poſſet reduci. Statui enim
et corpus ea ratione debere eſſe humidum, non
xcrementi atque humorum redundantiam, ſed
rtium omnium ac totius humiditate temperata,
qua calor natiuus tamquam fomite vti-
tur, ac vitam maxime lon-
gam efficit.

Habitus periculoſus.

Humor caloris fomes.

Libri primi De habitu corporis finis.

LEVINI LEMN

MEDICI ZIRIZÆI, D

HABITV ET CONSTITV-
tione humani corporis,

LIBER SECVNDVS:

In quo quiſque graphice, atque ad viuum expreſſ
naturæ ſuæ conditionem atq. imaginem, t
quam in ſpeculo, poterit intueri.

SENATVI AMPLISSIMO AC SP
ctatiſſimis Coſſ. Imanno Nicolaidæ reconditæ eruditionis ac
gularis ingenii, exactiq; iudicii viro, Adriano a Liſſa Li
F. viro ſagaci atq; induſtrio, cæteriſq; ciuibus ac
populo Zirizæo, Magiſtratui ad-
dictiſſimo,.

L. LEMNIVS MEDICVS
S. P. D.

QVONIAM a me alias viri ampliſſimi ſ
ptis ac literarum monumentis illuſtratum
ciuitatis huius decus & ornamentum, adeo
exteris quoq; innoteſcat, quo Magiſtratus v
tur conſilio, qua dexteritate ac ſucceſſu, in c
ſtituendo Reip. ſtatu; in conſtabiliendis ſacratiſſimis legibus
ſpectandis fouendiſq; ciuium ac popularium commodis; in
mendandis vitioſis erroribus, qui olim irrepſerunt vel con
uentibus, vel parum oculatis legum conditoribus: ſuperuacu
mihi viſum eſt hac in re plus operæ ac laboris impendere, a
ambitioſe multa congerere; magnoq; atq; operoſo verborum a

para

...us honores ac dignitates vestras amplificare, quum nihil a-...ediiter, quam vt secundum lucubrationum nostrarum ...m vestro ordini atq; amplitudini dedicarem. Neq; enim ...st conditionis vel animi vester LEMNIVS, vt ex vna ..., iuxta prouerbium, duos parietes dealbare velit: quod ...ullos factitare video, qui singulos libros singulis Patronis ...rant dedicantq; vel emolumenti spe, vel insidiosa quadam ...tate & aucupio, vt qui eblandita oratione, ac sermonis cũ ...nio, tum illecebra captent aliquid ac venentur. Quod ...fit alienum a nostris moribus atq; ingenio, superioribus ...editi a me libri abunde testari poterunt. Hoc enim vni-...cto, idq; sedulo eniti non desino, vt viros primarios obsequio ...n demereri, meisq; ciuibus, quorum potissima pars literis ...it, ac doctrinæ studiis affatim exculta, huiusmodi munere ...ficari. Siquidem quum septem continuatis lustris rem ...dicam apud vos exercui, nostramq; operam infimis æque ...mmis præstare studui; hoc in tanto annorum decursu po-...e fuit in votis, vt ars nostra, cui ex professo sum addictus, ...ibus esset exposita, ac me pro virili parte exhiberem iis qui-...um versari soleo, cum fidum Medicum, tum syncerum ...imeq; fucatum amicum. Ita enim edoctos decet esse nos, ea-...persuasione imbutos, vt nulla nõ humanitatis officia prom-...& alacriter, nulloq; habito delectu in singulos exerceamus. ...e res effecit, vt propensa in meos ciues voluntate, ac iuuan-...udio, non dimidiata operis nostri pars, aut semissis, sed to-... opus ex asse (vt Iurisconsulti loquuntur, quum herciscun-...partiendæq; hæreditati insistunt) cederet atque asscribere-... Quamobrem viri integerrimi gratum acceptumq; esse cu-...hoc munus quod vobis offero, vestriq; nominis fauore ac pa-...inio plausibili effici, omnibusq; studiosis commendari. Quod ...um euenturum non vana spe, sed certa prope atq; explorata ...inor, quum operi rudi ac primum inchoato multi inhiarent, atq; auidissime eius gustu explere sese cuperent. Valete,

Calendis Ianuariis, anno redempti orbis, 1561.

Vna fidelia duos parietes dealbare.

Ex Christi ac Pauli documento. Ad Roman. 5.

LIBER SECVNDV[S]

LEVINI LEMNII MEDICI.

De composita humani corporis habitudine ac temperamento.

CAP. I.

COmposita temperamenta ac iugata in quib[us] geminatæ qualitates inter se implicatæ ac co[n]nexæ peculiarem corporis statum constituunt, qu[a]tuor, vti & simplices, differentias complectuntu[r]. Calidam & humidam; Calidam & siccam; Frigida[m] & humidam; Frigidam & siccam; quibus totidem humores subsunt atque inseruiunt, per corpus vnd[i]que diffusi, Sanguis, Pituita, Flaua bilis, & Atra se[u] Melancholia; quæ alimentis vel augescunt vel com[-]minuuntur, ac pro nutrimenti natura alias qualit[a]tes concipiunt, atque alii in alios prompte transeu[nt] ac commutantur. Et quamquam humores ist[i] quorum vis corpus varie ac multifariam afficit, men[-]tique etiam plerumque tetro atque insuaui halit[u] infesta est, vt vitiosum vinum cerebro element[a] censeri nequeant, nec temperamentum constitue[-]re, elementari tamen qualitate ac virtute imbut[i] sunt; vtque tota moles subsistat ac conseruetur no[n] leue adiumentum adferunt. Vt enim ignem fo[-]mite nutriri, atque accensas tædas, faces, funalia, lu[-]cernas. aliaque ignita affuso oleo, aut resinata pin[-]guiq materia ali videmus; sic elementares qualita[-]tes omnisq naturæ vis & facultas ex vitali progeni[-]torum semine in nos deriuata, nutrimentis indigēt: nisi enim alimenta corpus fulciant, atq. humoribus

Humores alimentis augescunt vel diminuuntur.

Humorum fuligo mēti infesta est, vt vini vapor.

Simile a rebus ignitis.

quibu[s]

bus singula membra irrigantur, vires ac fomenta nistrēt, cōcidat necesse est, ac dissoluatur humani poris compago & concretio; omnisq. naturæ vi- r effluat, atq. in suum quodq. simile ex quo cōfla- m est, aut cuius naturam in se continet, euanescat, i ignis, aëris, terræ, aquæ sit particeps, aut vlli horū gnatum ac familiare. Omnia vero a se mutuo de- ndent, atq. alterum alterius subsidio fultum, stabi- atem consequitur. Nec est vlla pars in corpore hu- ano tam minuta, tam vilis & abiecta, quin ad deco- m ac conseruationem totius spectet, suoq. mune- atq officio non perfungatur; quod non solum de embrorum ac singularum partium vsu atq. vtilita- accipi velim, sed de humoribus qui corporis tem- eramentum alimentorum præsidio fulciunt, omni- usq. membri caloris natiui facultate ac viribus au- tus & incrementa conferunt. Quocirca Hippocra- es & Galenus non absurde quatuor humores natu- ales, quum nihil iis vitii subest, nec sunt deprauati, nimantium sanguine præditorum elementa sta- uunt; ex his enim secundaria procreationis nostræ rigo producitur. Siquidem materiam elaborandi œtus conferunt vberem quidem & copiosam, si cor- us optimis cibis saginetur, ac subinde vino incale- cat: absq. illo enim languescit Venus, quod indicasse visus est Terentianus adolescens Chremes, qui so- brius odisse cœperat scortum; at vuidus affici eo cœ- pit, nec prorsus a contactu abhorrere, quo prouerbia- li sententia profitetur,

Concentus & harmonia in corpore.

De natura humana. 2. De semine.

Humores aliquo modo elementa hominis.

> *Verbum hercle hoc verum est,*
> *Sine Cerere & Bacch. friget Venus.*

Eunucho Act. 4. scen. 5.

Nam testes partesq genitales ex præcipuis mem- bris humores inquisite elaboratas, in conficiendi se- minis vsum alliciunt, quod efficaci atq. affluenti vn- dique spiritu perfusum, caloris, omniumq. faculta- tum est opifex, ac præcipua propagandę sobolis parēs

Seminis efficacia.

effectorque existit. In eo enim consistit diuinit infusa conformandi figurandique fœtus vis admi bilis, sic vt speciosum producat opificium, ac spect bile, omnibus suis numeris absolutum, modo ex s lubri corpore profluat: monstrosum vero ac defo me, si ex morbido ac purulento dimanat ac deriu tur.

Ex sanis sana produci.

Quocirca vt orationis series lectorem magis a ficiat, ipsumque argumentum sit plausibilius, ac m gis populare, dominantium in corpore humorum naturam & conditionem depingam, vt quibus s miles qualitates incumbunt: nam Sanguis calidi humidi; Flaua bilis calidi & sicci; Pituita frigidi & hu midi; Melancholia frigidi & sicci est particeps. Ita

Humores qualitatũ quatuor participes.

temperamentum calidum & humidum sanguine homini accommodari non absurde potest; Calidum & siccum bilioso, obseruata de reliquis eadem ratio ne ac modo; sic tamen vt hominis temperiem no ex aliis, quã ex elemenraribus qualitatibus fateamu conflari: ab illis enim appellationem sortiuntur non ab humoribus. Primum itaque elementa sta

Elementa, qualitates humores quatuor.

tuuntur, Ignis, Aër, Terra, Aqua, rerum conditarum primaria initia; proxime qualitates, hoc est, calidi frigidi, humidi, sicci mixtura, a qua temperamen torum differentiæ emergunt: postremo humores quatuor, quorum vim ac naturam semen in se com plectitur, cui præter qualitates quæ instrumenti nõ opificis vice existunt, formandarum partium, secun dum DEVM, ac diuiniorem superne originem, causa tribuitur. Sunt autem liquores hi salubres, ad conseruationem tutelamque vitæ ac sanitatis cum primis necessarii atque vtiles: nam ex iis solidæ ani malium partes constant, ac nutriuntur; quo fit vt numquam homini, dum superest ac spirat, deesse possint absq. summo valetudinis detrimento ac ia ctura. Qui tamen pro temporis circumacti ratione, annique circuitu ac decursu, pro ambientis aëris quali-

alitate,ac loci conditione,pro ętatū natura,modo gescunt, modo diminuuntur. Siquidem sanguis corum optimus ac calore humoreque præditus re viget, florenti ætati quæ fere sanguineo rubenque colore perfusa est, peculiaris ac propria,tametliis etiam naturis non desit. Phlegma seu Pituita, uæ affinis, frigidæ humentisque naturæ, hieme crementum concipit, suique generis morbos pa. Cholera seu flaua bilis, calida & sicca qualitate buta, igni proxime accedit, atque æstiuis mensis inualescit; quæ tametsi aspectu tactuque humi apparear, vt vinum Creticum,quod Maluaticum lgo vocant, colore fuluo, potestate tamen & efctu calida est vrentisque naturæ. Melancholia ter non dissimilis,frigida & sicca, autumno augescit vires concipit; est autem siccior densiorque pars nguinis, ac fæculenta eluuies. Hæ omnes humom differentiæ secta vena (neque enim syncerus nguis ex hac promanat) omnibus conspici potest. imum enim antequam refrixerit, aëreum spuantemque spiritum qui confestim euanescit,ocu exhibet; deinde defæcatum ac ruboris exuberanissimi liquorem qui purus putusque sanguis est, cui aua bilis innatat; ac nunc glutinosa lentaque pitui, nunc liquida pro hominis conditione ac natura; ostremo si massam inuertas,atro colore Melancho. Ita humor quisque in corpore redundans,suo se olore prodit,sic vt aliquando qui ex venis promaat sanguis,in bilem vel pituitam liquescat,ac dissolatur, aut in melancholicum humorem denscscat, ullumque aut perexiguum sanguinis colorem exibeat. Quod si cui degustare humores libeat,vt corem illorum oculis, ita lingua ac palato saporem iiudicare poterit. Est enim dulcis sanguis, ac tanm non lactis sapore, quod illi affine ac cognatum: mara flaua bilis ex fellis natura: Insipida, atque vt

Sanguinis natura.

Pituitæ conditio.

Choleræ vis.

Melancholiæ qualitas.

Sanguini cæteri humores immixti.

Incisa vena omnes humores conspici.

Humoribus color et sapor inest.

aqua, omnis qualitatis expers pituita, modo ne com-
putruit, aut aliis humoribus permiſcetur; tunc enim
vel ſalſa efficitur, vel aceſcit: Acerba atque acida, me-
lancholia: has omnes ſaporum qualitates nemo non
aliquando percipit, vbi incitato vomitu aliquis ho-
rum eiicitur: quin & in ſudore ac ſaliua ſapores h-
manifeſto deprehendi ſolent; concipiunt enim e-
his humoribus vires & facultates, illorumq. qualita-
tibus ſunt imbutæ.

Saliua & ſudor ex humoribus vires concipiunt.

De Calido & humido corporis ſtatu ac temperamento, obiter d- ſanguinei hominis conditione ac natura.

CAP. II.

POST deſcriptas ſimplices temperies, quæ ex vna
tantum præ cæteris eminente qualitate appella-
tionem conſequuntur, propoſiti ſuſceptique operi-
ratio expoſcit vt compoſitas quoque tractare aggre-
diar. Siquidem in ipſo ſtatim argumenti ingreſſu
primoque aditu, atq. orationis veſtibulo abſolutum
omnibuſq. numeris conſummatum corporis habi-
tum commonſtrare, ac perficere inſtitui; omniaque
amoliri ac propulſare incommoda quæ valetudinem
conuellere atq. ab optimo ſtatu dimouere poſſint
aut vlla ex parte ſanitati officere. Itaque calidum &
humidum temperamentum huic ordini ac loco in-
ſerere viſum eſt, quod optimo ſit affine ac proxime
aſſiſtat: nullus eſt enim corporis ſtatus, ſi ſummũ ac
præcipuum demas, hoc commendatior, magiſque
laudatus, aut qui vitam longius proferat, ac ſenectu-
tem magis remoretur, modo intra temperamenti
hoc eſt, calidi & humidi limites conſiſtat. Quocirca
cum hic habitus inter compoſitos præcipuus cenſea-
tur, accuratius de illo diſſerendum, eoq. magis quod
pleriq. medicorum quatuor tantum diſcrimina ſta-
tuant; quibus non prorſus futili ratione perſuaſum
eſt, fieri non poſſe, quod Galenus etiam teſtatur,

Tuen. val. lib. 6.

temperies vlla, vel intemperies diu sola ac simplex subsi-it. Quandoquidem necessario sibi asciscat alte-rum: nam & calidum, dum humiditatem absumit ac depopulatur, siccitatem parit; frigidum, dum nihil consumit humoris iucremento quodammodo con-uert. Simili modo sicca qualitas per eas ætates qui-bus augescit animal, calidius ipsum efficit; vbi vero decrescit ac deficit, vergitque ad interitum, refrige-rat ac siccat quidem solidas corporis partes; at capa-citates ac humorum conceptacula excrementis im-plet, quod in senibus liquido apparet, qui pituita re-dundant, ac sputo muccoque os ac nares habent oppletas. Quod recentiores ac nostræ ætatis medi-ci etiamnum obseruantes, reiectis simplicibus, quas tamen obsolescere atque obliterari non expedit, quatuor duntaxat nempe compositas temperatu-ras statuunt; quibus non a qualitatibus, sed parum apposite ab humoribus illis famigeratis, ac nulli non cognitis appellationem assignant, nempe Sangui-neam, Cholericam, Phlegmaticam, Melancholi-cam, ad quarum amussim quatuor hasce tempera-menti differentias exigunt; quod vt populariter fa-ciunt ac doctrina plausibili, ita non ex eorum arbi-trio ac censura, qui in vrgendis dogmatibus rigidi sunt. Interim vt controuersæ opinionis medicos, atque in studia partesque distractos conciliem, quod vtinam in componendis religionis dissidiis obti-neri possit, næ tam multi periclitentur: patietur v-traque pars Calidæ & humidæ temperaturæ (tempe-ratissima semper excepta, in quam tamquam in sco-pum defigenda mentis acies, vt suam quisque natu-ram ad hanc exploret) principem locum assignari; quæ vbi in suo vigore persistit, ac qualitates suas tue-tur, sanguineum hominem producit. Sic paruo dis-crimine quodque neutri parti fraudi futurum sit, Calidam & humidam temperiem appellaueris,

De temp. & Temperamenta mutationi obnoxia.

Senes sicci natura, conditione humidi.

Periculosa opinionum dissensio.

aut ſanguineum hominem, qui humoris ſalutari beneficio illas qualitates in ſe ipſe complectitur, quamquam ſanguis ipſe, vt omnia ſuis finibus ſint limitata, non pariat nec producat caliditatẽ & humiditatem, ſed calor & humor ſanguinem. Eſt autem ſanguis ſuccorũ optimus, homini familiare ac cumprimis domeſticum alimentum, vitæque pabulum: ſiquidem per arteriarum venarumq. riuos ac decurſus ſpiritus vitalis impulſu, qui natiui caloris fomes eſt & vehiculum, vndique diffuſus, corpus alit ac vegetat. Et quoniam ſyncerus hic & defæcatus, aſpectuq. amabilis liquor quodque animal conſeruet, in eoque conſiſtat vita ac ſpirabilis omnis naturæ vigor, ob id Hebræorum legiſlator Moſes ex Dei præſcripto *ſanguinis vſum interdixit*, quod ſua cuiuſque animalium anima in ſanguine demerſa ſit, ac vita ſanguine ſubſiſtat, illoq. foueatur, vt ellychnii flamma affuſo oleo; argumento quod immodico ſanguinis profluuio homo vndique frigeſcat, totuſque exanguis, ac tantum non exanimatus animi deliquio periclitetur: noui enim complures exhauſto vnà cũ ſanguine vitali ſpiritu, in ſummum vitæ diſcrimen adductos. Quocirca hic vitæ theſaurus ſolicite conſeruandus eſt, quod nullus ſit humor illo præſtantior aut magis ſalutaris. Cæterum vt arteriæ, quæ ſpiritu vitali affluentius, quam ſanguine turgeſcunt, a corde: ita venæ quæ plus ſanguinis cõtinent, quam aërei ſpiritus, ab hepate oriuntur, ac longe lateque exporrectos ramos ac propagines in vltimos membrorum receſſus diffundunt. Eſt autem Hepar craſſi turbulentique ſanguinis officina, atque architæctor, licèt prima origo cordi aſſcribatur; cuius vi ac facultate ſanguis elaboratur, vitalique ſpiritu imbutus, calorem natiuum ad ſingulas partes deuehit. Viget autem ſanguis ac vitalis ſpiritus vberrime in florida virentique ætate, tametſi nulli ætati deſit,

licèt

Sanguinis vtilitas.

Leuit. 17.

Quur ſanguine abſtinendum præceperit Moſes.

Sanguis non temere detrahendus.

Vnde venæ & arteriæ oriãtur.

Hepar ſanguinis officina.

Cor fons ſanguinis.

cet in effœto corpore frigescat, nec tam calido atque efficaci spiritu perfusus sit, quod vt ex actuosis gestibus, ac crebra corporis eiusque partium agitatione, tum maxime ex colore obseruari potest, qui in adolescente ac iuuenili corpore, vbi optime constitutum est, rubicundus est & floridus: In prouectioribus, aut iis qui ab hoc temperamento sunt remotiores, minus speciosus, vt quibus omnis decor ac venustas defluxit, aut ex prauis humoribus, occultaque labe aliqua, longe quam illis, deterior se proferat. Sic plerique ex splenis, vteri, hepatis, ventriculi, pulmonis vitiosa affectione colore conspiciuntur vel pallido, flauo, luteo, giluo, mustelino, vel alia quauis coloris specie deformati: *Nulla est autem*, Galeno teste, *succi animalis consideratio certior, quam quæ ex colore atq; externo corporis habitu sumitur.* Si enim corpus plus solito albescit, pituitosum abundare succum indicat; si vero pallidum aut flauum sit effectū, restagnante bili, biliosum subesse humorem declarat; rubicundum autem sanguinem efflorescere: quod si ad nigrum vergat, nigram superesse bilem, atque adustam choleram ostendit, maxime vbi nihil forinsecus inciderit, vt ex æstu, labore, lassitudine assolet, aut nullus subsit animi affectus, vel irę, lętitię, mœroris, anxietatis, solicitudinis: istis enim humores in cutem modo irruunt, nonnumquam delitescunt, ac se recondunt: quo fit vt non ex ægrotatione aut vllo vitio, sed humorum motu atque agitatione iracundi calescant, pallescant vero pauidi ac mente perculsi: videre præterea est nonnullos ceu plumbi colorem, oculis spectantium exhibere; alios ex albo liuidoque confusum, aliquando liuorem solum sine albo consistere; nonnumquam varios colores se ostentare; quæ omnia crudos dominari succos declarant; vel ex vitrea, vel alterius generis pituita, aut plurimos in corpore coaceruatos putridos hu-

Color humores indicat.

Tuē. valet. lib. 4.

Affectus colorem immutāt.

Versicolor species quid designet.

mores, qui suis se indiciis in externa specie produn Qui itaque calida & humida constitutione existun ac quibus sanguinis copia suppetit, purpureo ac velu roseo colore suffusi sunt, cute tangeti calida ac mo li: statura decenti ac magnitudinis moderatæ, cor pore carnoso, modice hirsuto, capillo subnigro, bar ba rufa vel rutila, cæsarie comaq. decora, quali cor poris habitu ac specie Dauidem fuisse Scriptura te statur, *qui quum relecto Saule imperio destinatus, a Samue le in regem consecratus est*, rubenti decoraq facie descri bitur, atque aspectu eleganti, vultuque amabili ac gratioso. Quale oris decus ac speciem superiore an no Zirizææ nobis exhibuit inuictissimus Hispaniarũ Rex & Belgarum princeps Philippus, non sine maxi mo mitissimi ingenii ac sedatæ mentis argumento. Accedunt vero huic constitutioni complures notæ atque indicia, quibus tamen non tutò possis fidere, vt quæ ætate & annorum decursu, omniq. fere momento immutari soleant; sic tamen vt certa semper & indubitata optimi quondam status argumenta appareant, atque immutatæ vel collapsæ constitutionis vestigia quædam conspiciantur. Quemadmodum enim magnificæ ædes vbi conuulsæ ac labefactatæ corruerunt, ruinæ demonstrant quanta fuerit ædificii moles, quam operosa structura, qualis architecti atque artificis industria: ita in laudabili corporis statu atque humanæ naturæ opificio, quod delapsum est, & inclinatum, aliquæ eminent reliquiæ, nonnullæ laudati temperamenti notę atque indicia. Quamquam ex grauissimis morbis, vel ingruente calamitate aliqua externa eam cladem nonnumquam humana natura accipit, vt omnis corporis vigor, omnis formæ decor ac venustas conteratur, non secus quam spectabile ædificium tempestate valida conuulsum ac dissipatum, vel incendio funditus deflagratum. Sic metus, consternatio, repentinus ter-

ror,

1. Reg. 16.

Philippi Hisp. regis decus, atq. oris species.

Simile a collapsis ædibus.

Corpus mutationi obnoxium.

A conflagratis ædibus simile.

r, atque inprouisa subitaque periculorum ac mortis intentatæ formido, ita vires & formam depopuntur, vt nonnulli sui prorsus dissimiles appareant. Cuius rei exemplum memorabile nostra memoria edidit iuuenis quidam generosus ac nobilis; *qui quum in aula Caroli Cæsaris versaretur, indecore parumque reuerenter atque inhoneste se gessit; siquidem virginis cuiusdam quam deperibat, pudicitiam expugnauit, quod in cœtu consessuque heroicarum virginum capitale censeri solet, ac morte piandum, tametsi nulla vis illata sit, ac puella tacito quodam consensu, non magnopere repugnare obluctarique videretur: itaque in carcerem coniectus est, postridie plectendus capite: nam id rigide obseruare solent, ne quis impune tale quiddam adtentare, ac decus aulicum stupro fœdaque libidine contaminare audeat. Quum autem ea nocte tædio ac mœrore conficitur, ex angore mentis conceptaque mortis formidine ita immutatus est, vt sequenti die quum pro tribunali consisteret, a nemine eorum quibus cum familiariter vixerat, ne a Cæsare quidem agnosci potuit: adeo illi mortis horror vitæque desperatio paucarum horarum spatio colorem vigoremque corporis ademerat, vt omnis species formæque decor ac venustas defluxisse appareret, sic vt supra quam credi posset, squallida sit effecta facies, color ex florido luridus & cadauerosus, aspectus horridus, indecora canicies, barba situ & pedore fœdaque illuuie deformata. Cæsar quum in illum defigit oculos, suppostitium esse suspicatus, ac fucum sibi factum, explorari iussit, an ipsus is esset, & an ementita aut adulterina canicies, barbaque medicato aliquo liquamine oblita foret ac delibuta: quum autem nihil tale subesse animaduerteret, aspectu viri attonitus atque obstupefactus ex vindicta in commiserationem animum deflexit, itaque satis pœnarum dedisse ratus, culpam illi remisit, ac violatæ ereptæque pudicitiæ crimen condonauit.* Causam autem tam prodigiosæ subitæque mutationis quum nuper a me sciscitaretur in accubatione epulari illustriss. vir D. Nicolaus Micholdius ab Indeuelda, apud summos principes, omnesq. proceres gratiosus, illam in supplicii imminentis intentissimam

Rei gestæ narratio.

Memorabile exēplum de subita canicie.

Vnde subita canicies.

D. Nicolaus Micholdius ab Indeuelda.

cogitationem quæ intimis sensibus penitus inhære-
ret, ferendam pronunciaui: ea siquidem animi af-
fectio tam fuit illi grauis & acerba, vt propemodum
extincto sopitoque vitali calore ac spiritu, singulæ
corporis partes amisso florido ac spectabili colore,
in despicatum habitum deuenirent, adeo vt capillo-
rum radices quæ fumido vapore qui cuti subest, a-
luntur ac frondescunt, vt gramina terræ succo, con-
cepta frigida siccaque qualitate, arescerent ac nati-
uum colorem exuerent. Vt enim arborum folia a-
vitis pampini qui vuam a cæli iniuria defendunt, æ-
stu, grandine, pluuia, Aquilonio ac Boreali flatu, qui
æstiuis aliquando mensibus ingruit, ex viridanti in
luteum flauumque colorem elanguescunt ac demu-
tantur: sic genuinus corporis vigor, sic color, sic ex-
terna species deflorescit, ac crines qui non existunt
corporis partes, sed appendices, sublata oppressaq. vi
qua aluntur, intempestiuam caniciem contrahunt:
quod fere omnibus obuenire videmus qui in labore
militari, in periculis maritimis versantur, aut cum
morbis conflictari solent, in quibus est mortis quod-
dam instar: nihil enim aliud meditantur, nihil ani-
mo magis concipiunt, vbi stat in procinctu acies, ac
res agenda cominus, quam extinctum iri se, nec fa-
cile posse eluctari: nisi forte animus longa assuetu-
dine ad pericula occalluit, ac sit obfirmatus; quod
fere perspicimus in veteranis militibus, atque iis qui
tempestatibus ac mari seruitiæ sunt assueti. Tantæ
est autem efficaciæ profunda ac continuata imagina-
tio, quod aliàs multis argumentis a me commonstra-
tum est, vt mulier infanti notas quasdam ac conspe-
ctarum rerum vestigia imprimat; quod etiam viris
vsu venire ex ardenti fixaq. cogitatione palam est.
Sic erecti in crucem Christi contemplatio Francisci
manibus pedibusq; lituras ac stigmata impressit, si e-
ius instituti affectatoribus qui illi sunt addicti, ha-
bendam

Ratio cur homines subito coloris speciem exuant.

Simile ab arescentibus foliis.

Nautæ & milites cur cito canescant.

Imaginationis quanta vis.

ida fides: nam picturæ ac statuæ eius nomine ex-
ssæ talem in æde sacra exporrectis manibus exhi-
e solent. Quanta vero Seruatorem oppresserit
gustia, quis animum confecerit mœror, quæ tre-
atio, vel id cuique documento esse potest, quod
ns in præsens periculum defixa, ac velut intuita
antem imminentemque mortem, sanguinolen-
n sudorem expresserit adeo effuse promanãtem,
n terram defluxerit, ac solum in quod inclinatus
t, pronusque decubuit, sanguineo madore cru-
aret. Est autem horror mortis, si quando homi
m corripit, aut eius imaginatio mente concipi-
, ipsa morte atrocior: multis enim cum illa vitæ
em imponit, sensus obstupescunt, nec vllum do-
em percipiunt, quod iis accedit qui apoplexia, vel
hargo opprimuntur, vel deliquio animique defe-
i velut conniuentes somno consopiuntur atq. ob
rmiscunt, nullo spectantium oculis exhibito do-
is sensu. Sic in adeũdis terra mariq. periculis quæ
ortis imaginem oculis ac menti obiiciunt, nemo
on contremiscit ac trepidat, metuq. exalbescit, re-
giente ad intimas partes sanguine: quum enim
nnes corporis partes vitali succo destitutæ sint,
illa satis probe suo officio fungitur, sed titubãt va-
llantq. pedes, caligant oculi, labascit vigor, mens
ebescit, animus deiectus est, genæ pendulæ sunt ac
ccescunt, lingua hæsitat, dentes crepitant;

Arrectæq. horrore comæ, vox faucibus hæret.

Adeo nullus est quamlibet constantis robustique
nimi, cui non repentinus aliquis casus sit formida-
ilis, ac mentem concutiat, sic tamen vt confestim
scusso metu, ac concepta diuinitus fiducia intrepi-
us interritusq. subsistat, ac si res poscat, quæque in-
ruunt aduersa, declinari nequeant, alacri atque in-
racto animo se illis opponat. Nulli itaque naturæ
irabili mors non horribilis ac formidolosa, quod

Pauor Christi.

Lucæ 22.

Metus mortis ipsa morte acerbior.

Quibus mors placida.

Unde tremor in periculis.

Lib. 3. Æneid.

Sapiens metu concutitur.

Mentis stupor, doloris sensum priuat.

interitum adferat, nisi quibus mens obstupescit, sensus minus vigent; vt sunt decrepiti, infantes, stolidi, amentes, deliri, quibus non subit vlli rei formandæ cogitatio, nec vt cæteri quibus cerebrum firmum, nec vitiata animalis facultas, dolorem percipiunt, præsertim qui lethargo, apoplexia opprimuntur, vel qui deliquio defectuque animi velut conniuentes somno sensim consopiuntur, nulloq. dolo[ris] sensu placide obdormiscunt. Huc autem spect[at] longius, quam par est, producta narrationis series, quamlibet multa speciose se proferant in corpore humano, variaq eluceant animi ornamenta, innumeris tamen casibus vita humana exposita nusquam non aliquam cladem accipit, ac laceratur, omniq. e parte ea ingruunt, quibus vigor labefactari solet a[c] labascere. Quod si nihil incommodi alicunde irruat, in multos annos subsistere potest, & obdurar[e] inculpata temperies frugalitate vitæ, atq. omnium cupiditatum temperantia stipata, sic vt etiam in senilem deuexamq. ætatem optimi habitus vestigia se proferant, quod in quibusdam obseruari potest qui cruda viridiq. senecta existunt, atque animo iuuenili, ac corpore, quam adolescentes, minus effœto. Cæterum quum ætas adulta, quæ in calidi humidiq[ue] temperamento consistit, omni fere ex parte, præter exactum illud, moderata atque æquabilis est, suasq[ue] actiones inculpate exerceat; tum etiam quod ad somni rationem attinet, nihil magnopere culpari potest: est enim is placidus, ac minime turbulentus, cui nulla subest intemperies, aut inquies nocturna. Siquidem suauis halitus madido rore cerebrum irrigat, reficitq, sic vt animo nihil absurdi obseruetur, sed diurnæ tantum actiones, ac quotidiana vitæ munia, quorum occupatione dies nobis transigitur: hæc enim antelucano, primoque exacto somno qui fere profundior altiorq. esse solet, quam vt quis somnio-

Quis somnus sanguineis.

possit reminisci, menti se ingerunt: quod si alia
dam sit animi ac spiritus agitatio, aut quid oc-
at inter somniandum a negotiis quibus interdiu
licamur, alienum, aut inconsuetum: vitiosos hu-
es redundare in corpore declarat, ex quibus spi-
s turbidi in arcem mentis delati confusas imagi-
ones ac visa quædam vana ac futilia offerunt, ex
ous euentus aliquos ariolari, ac temerarias inter-
ationes comminisci ineptum est, nec minus im-
n, quam superstitiosum, vt Scriptura palam te-
ur. Nonnumquam tamen somniis, sed quæ di-
tus immittuntur, aliqua subest diuinatio ac re-
futurarum non fallax nec inane præsagium.
icat enim subinde sopitas atque oscitantes men-
upremus opifex, ac visiones somniaque obiicit
c læta, nunc luctuosa ac funesta, quæque nobis
salutaria, vel noxia denunciant, quo animos no-
s exploret, an illius monitis ad extremum futuri
us obsequentes, aut ab illius præscriptis defectu-
Multi enim nugis hominum ac commentitia do-
a dementati, a Deo eiusque verbo descifcunt,
elicto vberrimo atque inexhausto aquæ viuæ
te, arentes riuulos consectantur, aut vt Hiere-
s ait, *effodiũt eruuntq́; sibi cisternas dissipatas ac perfluen-
qui nullum salutaris doctrinæ liquorem continent.* Iobus
que exercitatus ille miles queritur se tumultuo-
nsomniis inquietari. Quum enim somnus sit
orum omniumque molestiarum lenimen, atque
urnis occupationibus relaxatio, illas non ademit
nocturna quies; sed auxit ac conduplicauit ani-
egritudines, mentem scilicet somniorum terro-
xagitata: has enim effundit querimonias in ce-
ri illo Dialogo, vel potius Tragicomœdia: Quod
ogito fore, vt meus me lectulus consoletur, ac
orem mitiget, meumque cubile, sopito pauore ac
io, omnia leuiora efficiat, tu autem in somniis

Cur in initio somni, somnia nõ percipiantur.

Leuit. 19. Deut. 13.

Somnia diuinitus immissa.

Cap. 2. Cap. 7.

Somnus im... quẽ ...sum.

perterres me, ac visionibus spectrisque noctur[illegible] horrore concutis, adeo vt malorum omnium fin[illegible] morte terminari cupiam. Cæterum quod ad [illegible]ternas huius corporis notas, atque animi propen[illegible]nes attinet (nam intus & in cute homo exhiberi [illegible]ctariq. debet) calida & humida qualitas quæ sang[illegible]ne insidet, illiusque operam exposcit, varias ho[illegible]num naturas producit, ac pro humorum aliorum [illegible]parciore vel affluentiore mixtura, varios mores c[illegible]stituit. Qui enim mere sanguinei sunt, ac nihil [illegible]perexiguum melancholici vel biliosi humoris ad[illegible]xtum habent, vt qui proxime accedunt ad natur[illegible]sensumque pecudum, stolidi fere sunt, ac stulti[illegible]nota insigniti, aut saltem quibus non admodu[illegible]multum inest prudentiæ. Nam quum Galeno te[illegible]Acrimonia animi ac solertia a bilioso humore pr[illegible]ciscatur, constantia ac firmitas ex melancholico[illegible]tuita vero ad formandos fingendosq. mores inut[illegible]tum simplicitas ac stoliditas ex sanguine emer[illegible]Sic animantes iuniores quibus præ cæteris hum[illegible]bus plurimum sanguinis inest, magna ex parte in[illegible]si sunt, inepti, stolidi: vt hœdi, vituli, ouiculæ, ag[illegible]capreoli, catelli felis ac reliquorum animalium p[illegible]li: inter homines vero, quo quisque propius acce[illegible]ad brutorum naturam, eo magis illorum condit[illegible]nem ac mores exprimit, quod ex oculis & vul[illegible](quorum quodque mentis speculum est, & ani[illegible]index) quiuis in naturæ operibus vel tenuiter ex[illegible]citatus diiudicare poterit. Est enim plerisque c[illegible]cæteris animantibus magna cognatio & affinit[illegible]qui quanto remotius a temperamenti puritate d[illegible]buntur, tanto minus in illis viget ratio, iudicium, [illegible]telligentia, recti voluntas, mentis præstantia, de[illegible]ctus rerum, omniumque eorum quæ belluis co[illegible]munia sunt, efficiuntur participes: Sic nonnulli [illegible]tio ac deprauatione vel educationis, vel naturæ [illegible]

bellu[illegible]

Sanguinis vis in constituenda animi natura.

Pure sanguinei stultitia perfusi.

Comment. 1. de natura humana.

Homo bellius affinis.

Homo lupus.

illuas degenerant, atque in omnibus actionibus quiddam obtinent simile. Siquidem nonnulli ut lupi, sanguini inhiant, ac prædæ auidi sunt. Plerique vt leones, crudeles, feroces, immanitate sæua efferata, qui vt Micheas ait, *sanguini insidiantur, ac fratrem suum ad mortem venantur*. Princeps postulat, & iudex in reddendo est, hoc est, Principis postulatis iudex obsequitur. Similiter Ezechiel; *Ioachimus*, inquit, *factus est leo, didicit prædas rapere, & homines deuorare, viduas facere, ac domos illarum in desertum adducere*. Hic & simiis quidam assimiles sunt, gesticulosi, ridiculi, ad quiduis imitandum apti atque appositi: nonnulli vulpium naturam imitati, subdoli sunt, astuti, insidiosi, in persequendis innocentibus callidi. Sic alii aliorum animantium naturam ac mores referunt, atque ab integritate ac præstantia humana dipsi in feras degenerant, aut illis efficiuntur assimiles. Pueri vero & qui pubescere incipiunt ob meracissimum sanguinem spiritu vndique turgido perfusum, inquieti sunt, agiles, lasciui, immodesti, petulantes, petulci, insolentes, inepti, ludo iocisque immoderatius dediti: nam illos vitulari videmus, hoc est, ore, voce, gestu, nutibus, plausu, cantilenis, alacritati inani, atque effusa lætitia, motu incomposito atque instabili, vagæ ac volubilis naturæ conditionem, atque animi mentisque mobilitatem & inconstantiam testari; idque ebullientis sanguinis effectu, qui non secus in venis, quam mustum in doliis, efferuescit. Hinc Belgis enatæ aliquot adagiorũ formulæ, quibus denotare solent ac perstringere hilariores quam par est, iuuenes; qui alacritate quadam futili, profusaq. lætitia gestientes, ridiculos moriones, ac ioculare spectaculum astantibus se præbent; id quę illos incitat nõ ratio vlla, aut placidus mentis impetus, sed impotentia animi a temperantia, a modestia, a moderatione dissidẽs & auersa, cuius impulsu

Cap. 7.
Homo leo.

Cap. 19.

Homo simiis similis.

Homo vulpinus moribus.

Vnde agilitas in pueritia.

Vitulari quid.

Sanguinis feruor cum musto comparatur.

effuse atque inaniter exultat animus, atq. iactation quadam puerili se effert insolentius. Quin ex capit crebra motione, ac continenti manuum pedumqu mobilitate inconstantiam quandam, ac mentis an mique imbecillitatem præ se ferunt, sic vt nostrat quidam, vesaniæ illos insimulent, mentisq nonn hil imminutæ, aut quæ paululum a sede sua excidi neque enim vlla re seria occupantur, nec in dictis f ctisque vel minima se profert prudentiæ pars, se præter ætatis rationem ac decorum pueriliter iuue nantur ac lasciuiunt, quũ pro exacti temporis ratio ne frugi esse conueniret, vitamque composite ac de center agere. Hinc sumpta est prouerbialis simi litudo a vitulorum natura ac moribus, qui verni mensibus in viridante prato, vbi pabuli copia suppe tit, ridiculis saltibus se exercent, ac nunc dextror sum, nunc sinistrorsum solo insultant, nunc corpu in gyrum flectunt, nunc excussis posterioribus, mo prioribus pedibus in sublime saliunt; quorum mo res quum iuuenculi in quotidiano vitæ vsu & con suetudine exprimunr, *Vitulari* dicuntur : *Nondum excußisse vitulinos dentes: Adhuc prurire vitulantium mandibulas : In illo cœtu peragitur vitulatio·* Liber autem Sapientiæ, qui Solomoni asscribitur; *Spuria,* inquit, *vitulamina non agent altas radices, nec stabile fundamentum collocabunt.* Quibus loquendi formulis designamus crudam illam ætatem atque indomitam, cui deest tempestiua maturitas, ac nondum adolescentia deferbuit, aut iuuenilis animi impetus resedit; quo fit, vt cum necdum ætate corroborata firmataque existant, adhuc *catullire* ac lasciuius insolescere non desinant, nec quidquam serii meditari, aut animo menteq. concipere laborent. Quum itaq. ætas adulta ac iuuenilis tota in calidi & humidi constitutione versetur, ac præ cæteris sanguine scateat, huc præcipue referẽda est. neq. enim vllus corporis habitus aptius illi

Quid denotet capitis crebra motio.

A vitulorum lasciuia prouerbium.

Vitulini dentes prouerbium.

Sapien. 4.

Catullire.

Ætas iuuenilis sanguinea.

possit accommodari; nam omnes huius status conditiones ac notæ illi quadrant; quod Horatium pq. obseruasse video in depingenda iuuenilis ætatis natura & inclinatione;

In arte Poetica.

Imberbis iuuenis tandem custode remoto,
Gaudet equis, canibusq;, & aprici gramine campi;
Cereus in vitium flecti, monitoribus asper;
Vtilium tardus prouisor, prodigus æris;
Sublimis, cupidusq; & amata relinquere pernix.

Consultor improbus.

Cui si accedant improbi consultores, vt fere in ipso tirocinio, atque ætatis lubrico assolet, facile æptum ac mutantem animum in deteriorem partem rapiunt. Quum enim in biuio consistant, atque in virtutis vitiorumque confinio constituti, rerum sint imperiti, ac consilii inopes, multitudinis errore, ac comitum blanditiis dementati, ad pessimum vitæ genus impelluntur.

Per. Sat. 5.

Namq; iter ambiguum, tum vitæ nescius error
Deducit trepidas ramosa in compita mentes.

Consultor salutaris. Prouerbiũ ab artifice & materia.

Quod si fidus aliquis consultor optima commonstret, rectamque ac salutarem educationem adhibeaturet (proba siquidem est materia, atque indoles egregia, si probus accedat artifex) in vberrimam frugem solet adolescere. Est enim sanguinis in corpore humano ea vis ac facultas, præsertim vbi ætatis accessu calorem concipit, ac spiritu vitali in dies magis magisque perfunditur, vt expeditam mentis agitationem, celeresque discursus ac solertiam pariat, quę quotidiano vsu & exercitatione, prudentiam, multarumque rerum cognitionem quæ sapientia stipata est ac munita, consequitur; quo fit vt naturæ pariter atque educationis beneficio, eximiis dotibus exornari illos contingat; & quod facultate dicendi, summisque eloquendi viribus sint instructi, Reip. vsui sint atque ornamento. Et quamquam calidæ atque siccæ naturæ hominibus, nempe Cholericis nõ desit

Sanguis aliis humoribus vtitur ad formandos mores.

eloquendi peritia, dicendique feruor, & linguæ volubilitas; non tamen tanta est istis sententiarum ac verborum grauitas, minusque affectibus suis moderari norunt, quum sint in perorando acres & concitati, quod in huiusmodi hominibus non solum in pronunciandis vocibus, sed etiam in incessu plus satis festinato ac celeri perspici potest. Hoc quoque inter hoc est discriminis, quod quum Cholerici amarulenti sint ac dicaces, salibusque dentatis ac scommate obuios quosque feriant, tum Sanguinei nunquam exercent caninam facũdiam, nec quemquam figuratis dicteriis impetunt aut lacessunt, quibus homines offendi solent tamquam lotio perfusi; sed ingenio sunt lepido ac festiuo, excussoq. scurrili lepore, atque obscenis facetiis, vrbano prorsus ac venusto, quin & foro, vt dicitur norunt ac scenæ seruire, rebusque præsentibus sese accommodare, quo fit vt omnibus sint amabiles ac gratiosi, nullisq. graues ac molesti. Quod si sanguinem aliis humoribus dilui contingat, atque ætatis accessu calescere, flauamque bilem qua incitari humores contingit, illi commisceri, aut alterius humoris effici participem, varii hinc emergunt atque exoriuntur pro mixturę ratione hominum, mores, studia, animi propensiones, vitæ instituta, quibus quisque in deligendo vitæ genere applicare se, atque addicere solet, vehementi quadam ad rem aliquam consequendam auiditate. Sic vbi pars sanguinis dupla existit, seu bessis quæ octo vncias complectitur; bilis vero flaua ac atra æquali portione inter se diuisa, triens seu vnciæ quatuor, quę tertiam assis partem conficit, ex iis tribus ita permistis ea statuitur corporis habitudo, quæ multiplices animi motus, mentisque impetus & inclinationes profert; quæque mentes hominum atque ingenia intus effingit formatq. etiam antequam in verba erumpant, ad quamuis personam quæ vel assumi

Quod discrimen inter Sanguineos & Cholericos.

Cholerici dentati.

Sanguinei non acerbi.

Vti foro.

Unde naturæ propensio.

Sanguis qua mensura dilui debeat aliis humoribus.

nobis ſolet, vel a natura ac publica functione nobis ſignari;

Format enim natura prius nos intus ad omnem,
Fortunarum habitum, iuuat aut impellit ad iram,
Aut humum mœrore graui deducit, & angit;
Post effert animi motus interprete lingua.

Ex arte Poetica.

Quemadmodum autem natura rerum in producendis pingendiſq. floribus inimitabile artificiũ exprimit, ac tot tantaq. herbeſcentis viriditatis diſcrimina profert; quorum alia lacteo dilutoq. virore nitent; alia ſaturato vergentiq. in atrum virore oculos afficiunt; alia ceruleo, cæſio, glauco, herbaceo, incano, porraceo, colore virent, ſuoſq. effectus ac vires obtinent; ita ſanguis alterius qualitatis humoribus permiſtus, alias vires, alium colorem concipit, licèt ſanguineum non prorſus exuat; ſic vt etiam in animi mentiſq. receſſus penetret, atque ad varias actiones ſit incitamento. Et quamquam aſtra in res inferiores efficaciter vires ſuas exerant, humores tamẽ atque elementares qualitates corporis humani habitum conſtituunt, diuerſaq. ingeniorum ac morum diſcrimina pariunt. Sic iſta qua de loquimur, conſtitutio in hoc orbis theatrum Thraſones producit, paraſitos, moriones, philautos qui inſolentius ſibi plaudunt, aulœdos, perditos, ac profuſos nepotes, hoc eſt, qui patrimonium diſſipant atq. abligurriunt, aleatores, Gnathonicos, qui ſcite aſſentari norunt; obiter mimos ſcenicis comiciſq. geſtibus mire inſtructos, circulatores, agyrtas, hoc eſt, qui plebem ad nugas conuocant; quibus accedit ex promiſcua multitudine immenſa hominum colluuies,

Simile a florum & herbarum artificio.

Aſtra minus efficacia humoribus.

Sanguinei hominis varii mores.

Qui numerum complent, fruges conſumere nati,
Sponſi Penelopes, nebulones, Alcinoiq́ʒ,
In cute curanda plus æquo operata iuuentus,
Cui pulchrum fuit in medios dormire dies, &
Ad ſtrepitum citharæ ceſſatum ducere curam.

Horat. li 1. Epist. 2.

Quum enim vitæ ſuæ nulla ratione moderentur, nec laudabili inſtitutioni, ſed malorum conturbernio aſſueſcant, improbis corruptiſque moribus efficiuntur, atque ex ſanguinis feruore ac redundantia in omnes libidines atque effrenatas cupiditates effuſi, ſic vt ſummum bonum non aliis, quam voluptatis finibus metiantur. Cuius generis ſunt omnes Dionyſiaci artifices, ſeu Veneris ac Bacchi affectatores cupediis ac ganearum nidori addicti; quorum omnis induſtria ac vigilandi labor in antelucanis cœnis exprimitur. Siquidem vt prouerbio dicitur, *Muſici ætatem agunt*, ac *Tibicinis vitam viuunt*; hoc eſt, molliter, laute, delicate, otioſe, ac ſumptu fere alieno; qui quum cupiditatibus nullum nec modum nec finem ſtatuant, atque ex immodica ingluuie, intempeſtiua vigilia, concubitu immoderato laſſeſcant ac defatigentur, morbis qui in plenitudine humorum conſiſtunt, efficiuntur expoſiti, vt ſunt angina ac faucium tumores, tonſillarum atque vuulæ inflammationes, condylomata, ac mariſcæ, hæmorrhoides, ſanguinis e naribus profluuia, pleuritis ac laterum dolores, pulmonis inflammatio, multaq. alia quę venæ inſectionem expoſcunt; quibus accedit febris ephemera ſeu diaria, ſic dicta, quod vno die ſiſti ſoleat, licèt aliquando ad quartum producatur, ad quã referri debet ſudor Britannicus, cuius morbi ſymptoma ſeu accidens eſt cardiaca ſyncope, vel animi defectus qui ex ſtomachi morſu contractus non minori affectu hominem conficit, quam ſi cor vitæ fontem halitu contagioſo forinſecus ingruente opprimi contingat: quod obſeruatũ eſt anno 1529. menſe Septembri in peſtilenti ephemera quæ ex aëris contagio exorta totam Belgicam inuaſit magno terrore, animique deliquio ac cordis palpitatione. Cui hoc acceſſit incommodi, quod empirici quidam præter artis rationem, nec obſeruatis naturæ viribus, duode-

Sanguis ad luxum incitat.

Muſice viuere.

Tibicinis vita.

Morbi ex plenitudine.

Diaria febris.

Sudor Anglicus ephemeræ febris ſpecies.

Sudorifer rus morbus in Belgica quando.

Sudoriferi morbi contagium.

Empiricorum error.

uodecim horarum ſpatio in ſudore ægrotos vio-
nter detinerent, ac culcitris etiam puluiniſq. iden-
dem impoſitis opprimerent. Quum autem aër vi-
atus infectuſq. huic malo ſeu ephemeræ febri cau-
m prębeat; ſymptoma vero atq. accidēs quod com-
atur, vt vmbra corpus, cardiacus ſit affectus, atque
nimi deliquium, tum ſudor ipſe criſis ſtatuitur, quo
aturæ robur excuſſa madida olentique fuligine,
orbum diſcutit; quocirca neceſſe eſt moderatus is
t, nec quatuor aut ſex horarum ſpacio productior
ro virium imbecillitate ac robore: immodicus e-
im vires deiicit ac ſpiritus vitales depopulatur.
Quod autem morbus hic Britannicus dicitur, vel ſu-
or Anglicus, hinc enatum ominor; quod in ea re-
ione populares frequentius illo corripiantur, par
m ob operoſas lautaſq. menſas, ac ciborum affluen-
am qua illos diſtendi contingit, vt Germanos ac
elgas potu; partim (vt ſuperiore anno a me obſer-
atum eſt ipſo etiam ſolſtitio æſtiuo) ob aërem tur-
ulentum ac nebuloſum, denſaque caligine paſſim
ffuſum; quo fit vt concepta intus ac foris morbi
uſa atq. origine non ſine ſanguine & ſudore cum
lo colluctentur, quaſi cum valido ac præferoci ho-
e certamen ſit initum, quem ſummis viribus excuſ-
ſſe laborent; hinc corporis animiq. defectus ac de-
quium; hinc ſpiritus languidi, ac collapſæ vires;
inc intercepta voce occluſiſq. ſpirandi fiſtulis, vitæ
ropemodum interitus atque exanimatio. Quum e-
m gens iſta non ſit obdurata laboribus, nec malis
ccalluerit, vtpote molli ac delicatæ vitæ aſſueta, ci-
morbum hunc concipit, ac valide deiicitur, quo-
rca refocillari debēt ac refici odoribus, vinoq. me-
ico foueri. Hinc ſiquidem eſt quod huic nationi
eculiaris ſit ac prope quotidianus vini Cretici, quod
aluaticum vocant ac muſcatum, vſus: illo enim
nguidum ac nimio ferculorum apparatu oneratum

Cardiacus affectus.

Sudandi modus.

Sudor Britannicus vnde nomē adeptus.

Cur Angli ſudorifero morbo obnoxii.

Britanni in morbis flaccidi.

ventriculum erigunt, instaurantque, quod veteres quoq. in medēdis huiusmodi morbis factitasse com perio, qui cordis dolorem ac puncturas, animi deli quium, colicos atque iliacos cruciatus ac tormina ta li vino expugnari solent. Sic auari cuiusdam sordi dam opulentiam atque inhumanitatem Iuuenali perstringit, quod amico defectu animi collapso at que ex immodico sudore periclitanti vinum dene garet;

Angli cur meraco vino vtātur.

Satyr. 5.

> *Ipse capillato diffusum consule potat,*
> *Calcatamq. tenet bellis socialibus vuam,*
> *Cardiaco cyathum non porrecturus amico.*

Inuadunt quoque huius constitutionis homines præter iam memorata incommoda, aliæ febres exi tiales ac perniciosæ; quarum altera ex putrescenti sanguine accenditur, altera nulla existente putredi nis nota in sanguinis inflammatione consistit; v trumque hoc genus febrium *Synochi* nomine com prehendunt Græci, Latini *continui*, quod continen ter affligat, nullis admissis induciis, aut respirand spatio; ingruente enim primo paroxysmo seu insul tu, in multos ille dies absque intermissione porrigi tur. Est vero ætas calida & humida præ cæteris huiu modi febribus obnoxia; promtissime enim ex oppi latione putredinum incipit vernis præsertim mensi bus, quibus humores augeri solent; eoque magis si qua subest intemperantia, atque ab exercitatione dissueta residem vitam agat atq. otiosam: siquidem occlusis meatibus ac spiramentis per quę difflari san guis solet, ac vapores discuti, putrescere illum neces se est, ac vitalia tetro halitu infici. Quemadmodum ædes instructæ ac flatibus ventisque minus exposita vt etiam vestes, culcitræ, puluinaria, lodices, teget culæ situm contrahunt, ac pædorem asciscunt, ni concutias atque auræ subinde exponas: sic corpu humanum putre fit atque olidum, nisi labore atqu agit

Synochus seu continens febris.

Putredini obnoxii calidi & humidi.

Simile ab ædibus & vestimētis situ obductis.

gitationi corporis assuescat: hac enim viuendi ratione excrementa euacuari contingit, atq. emanantes ex iis fuligines dissipari. Quo itaque morbis minus periclitentur, nec febribus reddantur expositi, adhibita moderata victus, somni, vigiliæ, Veneris ratione, excussaque ignauia ac veterno, exercitationi tempestiuæ insistant; denique ineunte vere percussa vena sanguinem sibi adimi, aut admotis cucurbitulis cutem scarificari: quod si ad eum modum iuniri recusent, medicamentis quæ aluum leniunt, expurgandi; vt sunt cassia fistularis, syrupus rosaceus laxatiuus, diaprunum simplex, syrupus de epithymo & fumaria, polypodium, mercurialis, manna seu mel aereum, serum lactis. In exercitatione autem obeunda id studiose obseruandum, ne aut humoribus atque excrementis oppleti, aut cibo potuque distenti illam adeant. Siquidem caput a quo vt in imperio grauissimi morbi diffundi solent, fumo ac vaporibus implet, catarrhos ac distillationes excitat, hepati ponderis sensum atq. oppilationem infert; nam motus violentus cibos inconcoctos in venarum angustias adigit, qui quum humoribus transitum intercipiunt, putredini occasionem præbent: tale quiddam vbi inciderit, protinus occurrendum iis quę in viis eius hærentia atq. impedita expediunt, qualia sunt, Galeno teste, absinthii Pontici in vino macerati dilutum, aut vinum absinthites, seridis species, nempe cichorium, & quæ vulgo *Seariola* dicitur, cassuta, argemone, rhabarbarum, anisi & feniculi semen, nuclei persicorum, amygdalę amarę; vuæ passæ acini exemptis vinaceis, oxymel simplex, quorum quodq. exhiberi debet ante cibum concoctione iam peracta. Eadem quoque in re Venerea adhibenda cautio. nam ex immodico concubitu vires deiici contingit, atque oborta inflammatione dolores articulares excitari; sunt enim horum plerique

Quæ aluũ leniant.

Exercitationis modus.

Caput ab infimis mẽbris noxam concipit.

Iecoris oppilatio vnde.

Tuend. valet. 6.

Absinthiũ hepati confert.

Quæ oppilationem discutiant.

Veneris incommoda.

qui nulla habita concoctionis aut cruditatis ratione, nullo noctis & diei discrimine, neglectaq. illius rei opportunitate, auide (vt est prurigo moræ impatiẽs) hac voluptate perfrui festinant; qui cum nihil non sibi permittunt in obeunda Venere, nec vllas leges moderandæ libidinis sibi præscribunt, totius corporis robur ac neruos elidunt; siquidem coitus illam vim corporis eripit ac depascitur, qua ciborum concoctio perficitur, atq. in sanguinem elaboratur; quo non syncere confecto, plurima redundantiũ humorum excrementa congeri contingit, quæ innumeris morbis initia præbent ac seminaria; quamquam plerisque horum, nisi modus desit, Veneris vsus nihil officit; nam magna pituitæ pars atque aliorum humorum colluuies tempestiuo concubitu illis adimitur, quæ præter rationem cohibita, corpori mentique noxam inferre solet; quod in virgunculis quæ serius coniugio destinantur, aut quibus ex voto castimoniam professis aditus ad connubia interclusus est, obseruari potest: nam præter indomitam tentiginem ac flammas, præter latentes tacitosque ardores quibus vri solent, colore quoque inamabili efficiuntur, ac fœdo, menteque tantum non furiosa ex vapore tetro qui sursum rapitur, ac cerebrum obnubilat. Hinc a concepta concumbendi imaginatione ex virorum contuitu contactuque incubus nocturnus, ac seminis effluxus quo se polluunt; hinc cordis tremor & palpitatio ob densissimos fumos ac fuligines quibus pericardion, hoc est, cordis inuolucrum opprimitur, quasi striges ac nocturni Lemures graui mole corpori incumbant. His autem quibus libera est matrimonii lege concumbendi potestas, aut etiam qui inconcessa Venere, vagoque atque illicito concubitu se contaminant, præcepisse expedit, ne impotentius huic rei succumbant ac postmodum deplorent se eneruatos atque elumbes, exhaustoque

Veneris commoda.

Semẽ corruptum quid noxæ adferat.

Veneris moderatio.

stoque

ctoque vitali succo prorsus effœtos: qua de re extat salubris apud Solomonem exhortatio, qua quemque commonefacit; *Ne addicat decus & honorem suum scorto, nec florentes annos meretrici crudeli dedat*: nam auide ex facultatibus & viribus inhiat, vt quæ nec saturari amplexibus, nec largitionibus expleri possit, ne postremo ingemiscat, ac spirito deploret corpus attenuatum, atque opibus viribusque se esse exutum. Quo circa ne quid detrimenti ex immodico Veneris vsu accedat, tantum interualli ex Galeni præscripto intercedat, vt neque resolutio aliqua sentiatur aut lassitudo, ipseque homo leuior atque erectior, tum exhausta sentina, melius spirare se sentiat. Tempus quoque opportunum captari debet, quum scilicet corpus mediocriter constitutum est, nec supra modum plenum, nec vacuum; qua de re aliàs vberius. Cæterum si quem sanguineum, pietatis amore, celibatus delectat, susceptoque castitatis instituto pudicitiam illęsam tueri cupiat, huic consulo vt vires suas ipse metiatur, & an affectum hunc indomitum ac præferocem coërcere poterit, studiose exploret. Omnibus enim modis in adeunda re tanta prouidendum, ne quid inconsiderate aggrediatur, ne incõsulta temeritas rationis iudicio ac rerum delectu destituta, pœnitentiam adducat, vbi suscepti oneris mole obrui se percipit. Quum enim genitale semen sit excrementum redundans, atque humor superfluus, qui ex vltimo alimento superest, ac sit residuus, ipsumque e vasis testium in quibus exacte elaboratur, in progignendæ sobolis vsum depromitur, naturæ vis ac facultas illam humoris collectionem expurgari cupit, illiusque excretione, intolerandi oneris molestia leuari, non secus quam aliæ partes corporis exonerari cupiunt superuacaneis excrementis ac sordibus; nempe lotio, oletis, sputo, sudore, mucco narium ac faucium pituita. Quocirca

Prouer. 5. Meretrix nec concubitu, nec muneribus satiatur.

Artis medicin. 86.

Sanguinei ad cœlibatum parũ idonei.

Semen quid.

Matth.19. salubris mihi semper visa est ea Christi, cui & Pau[l]
1. Corin. 7. est consentanea, admonitio ac cõsilium; vt qui sun[t]
huius rei capaces, ad eamq. perficiendam idonei, il-
lam adeant, arripiant atque amplectantur; non de[e]
futurum est diuinæ virtutis adminiculum, sine quo
omnis noster conatus inanis est atque irritus, vt præ-
Sapient. 8. ter Paulum Solomon testatur. Nihil autem est am-
bigendum, quin effici possit, vt domitu deuictoque
affectu illo lubrico, tametsi id operosum sit, in eo
statu se posset inculpatum præstare, quæq. animo
conceperit, perficere, modo cælestis doctrinæ ac pie-
Continẽtia voluptatũ diuinitus contingit. tatis studio id propositum susceptum sit. Qui enim
molestissimis curis sunt implicati, excussaq. desidia
atque ignauo otio, vigiliis, inedia, ardenti studio, in-
tentis piisq. precibus, iugi sacrarum literarum medi-
tatione, ac diurnis nocturnisq. concionandi labori-
Matth.17. bus, *quibus hoc genus dæmoniorum eiicitur,* se fatigant ac
macerant, non magnopere illius rei desiderio affi-
ciuntur; siquidem sponte & libera voluntate, non
coacti, nec vlla superstitione inducti hoc vitæ genus
adeunt, quo expeditius munus Euangelicum obeāt,
ac sacris functionibus liberius insistant.

De frigidi & humidi corporis habitu & constitutione, ex qua Pituitosi seu phlegmatici conditio eruitur, eiusq. natura explicatur.

CAP. III.

CAlidæ & humidæ constitutioni proxima statui
debet frigida, & humida temperies, in qua re-
dundat Pituita seu Phlegmaticus humor, cuius post
sanguinem non minima pars per corpus vndique
diffunditur. accedit vero is humor nonnihil ad san-
Pituita sanguinis naturalis materia. guinis naturam, illique affinis est cum essentiæ ra-
tione, tum conceptaculorum societate: est enim ve-
lut sanguis quidam inconcoctus, atque inchoati seu
imperfecti ac nondum exacte elaborati sanguinis
rudimen-

udimentum: quale nobis ſpecimen exhibet feruens ac recens ex torculari expreſſum muſtum. Siquidem, vt venuſte Galenus ait, id quod tenue atq. ëreum, nempe flos vini ebulluit, atque in ſublime ertur, cui ſubeſt atque innatat humor inſipidus aut ubdulcis aquæ naturam obtinens, qui excoctus atq. ſordibus defæcatus, vini naturam conſequitur. Et uamquam pituita albeſcat, nullaq. fit rubedine perfuſa, excocta tamen, expugnataq. frigiditate caloris i & efficacia, in rubicundum floridumq. liquorem edigitur. Et quemadmodum pituita naturalis quæ ulcedinis eſt particeps, vi caloris in ſanguinem elaoratur, ac colorem rubicundum aſciſcit: ſic ſanguis n vberibus partim ex loci cui immoratur natura, artim a cordis calore cui mammillæ incumbunt, in icteum nitidiq. coloris liquorem conficitur. Hinc ythagoricæ ſuperſtitionis philoſophi præter interictum carnis vſum ouis & lacte abſtinebant, quod la inter carnes liquidas referrent: quum poſt paucos dies ſi foueri contingat, alitem proferant, alteum colore immutato ſanguinem eſſe ſtatuerent. Hoc vero viſum eſt nonnullis prodigii quiddam ſimile, quod infantibus etiam maſculis recens in luem editis, ex papillarum conis vel ſponte, vel leniter prementibus digitis, lac proflueret; cuius rei uum aliquando experimentum facerem, conſului, t ſubinde id exprimerent, ne colloſtrare ac lapidecere contingat: colligitur autem in pueris lacteus le liquor ex copioſo atq. affluenti alimento, quod n illis epiſtomiis ex loci natura, ac cordis qui caloris ons eſt, adminiculo lacteſcit. Quum enim mammillæ ſeu lactis conceptacula fungoſa ſint, & adenes lis innatæ, exangues & albæ, efficacem vim obtient, ſanguinem qui in illas influit alterando in lactis ſubſtantiam: quælibet enim pars corporis nutrimentum immutat, ac ſibi aſſimilat, cognatumque

Humorum mixtura muſto comparatur.

Sanguis lactis materia.

Lac ex ſanguine.

Cur Pythagorici lacte abſtinebāt.

Impuberes lac in mammillis habent.

Adenes vulgo Elder.

ac familiare efficit. Sic generatio lactis ac spermatis ex sanguine accurate excocto conficitur, atque a natura illarum partium in quibus elaboratur, candorem asciscit, ac lactescit. Sic hepar quum sit velut sanguis concretus, liquorem rubicundum profert; pulmo spumosum continet; articulorum compagines glutinosum humorem pariunt; lingua saliuam, ossa vero cauernosa atque excauata medullam candidam; quemadmodum & spina dorsi & cerebrum vbi omnia exacte elaborari contingit: nam in agnis atque ouiculis aliisque animantibus minus adultis medulla cruenta perspicitur; ita quæque pars similem sibi humorem emolitur, atque in sui naturam immutat. Quocirca nemini absurdum videri debet, pituitam hepatis vi ac facultate in sanguinem demutari. Habet autem is humor liquidus, fluidusque vsum in corporibus animalium non minus vtilem, quam necessarium; siquidem in venas delatus ac quaquauersum dimanans, sanguinis ac flauæ bilis feruorem temperat diluitque; denique articulis mobilitatem confert, ac ne ariditate rigescant efficit, postremo membra phlegmatica alit, ac vegeta præstat. Et quamquam pituitæ nullæ nullus certus locus assignari soleat, maxima tamē pars ventriculum occupat, in quo primum cibus in succum liquescit atque elixatur: videmus enim copiosam glutinosę lentæque pituitæ sentinam vomitu aliquando excuti, aut per intestina prolui in iis qui immoderata edendi bibendique auiditate atque ingluuie ventriculum obruunt; quibus quum caput etiam madido vapore oppleri contingat, atque vt in turbine ac meta distillatitia fumosus halitus in sublime ferri, qui in muccosam pituitam densescunt, cerebri frigiditate, pluribus morbis redduntur expositi, nēpe grauedini, coryfæ, brancho, raucedini, tussi, multisq. aliis, quorū genus est catarrhus seu distillatio, quam hibernis mensi-

Pari quaq. sui viribus imbuta.

Vsus effectusq. pituita.

Pituita locus.

Simile a vasculis distillaticijs.

Pituita morbi.

ensibus in Belgica summi pariter atque infimi ex-
eriuntur, quorum nemo non

Præcipue sanus, nisi quum pituita molesta est:

Adeo vt mirari subeat tantam inesse capiti mucci
ffluentiam, quam modo per os, modo per nares,
ucesque natura expurgat. Caput itaque ac stoma-
hus præ cæteris pituitæ excremento scatent, præser
m si quis frigidis humidisque cibis assuescat, atque
xercitationi minus se dedat, quo fit vt humor iste
lus satis crudus ægre concoqui possit, atque in salu-
rem succum, quique vsui esse possit corpori, con-
ngi. Siquidem vligo quædam est ac superuacaneum
xcrementum, quod expurgari potius debet via qua
axime natura vergit, ac qua proxime commodeq.
xonerare se soleat. Quemadmodum enim initio
x stomacho, mox a capite prima mali labes, ac fun-
i calamitas, omnisque malorum scaturigo exori-
ur (vt obseruare licet in vino affluentius hausto,
uod licet in ventriculum deferatur, caput tamen
npedit) dãda cum primis opera, vt illę partes quam
inimum pituitoso excremento opprimantur: nam
alum in totius corporis detrimentum vergit. Vt
nim in imperio, in Republ. in cœtu consessuque
iuili, in illustri amplaque familia: ita in corpore hu-
nano grauissimus est morbus qui a capite præcipuis-
que membris diffunditur: redundat enim malum in
ubiectas infimasque partes, quę insigni incommodo
fficiuntur. Exemplum quisque sumat ex ædibus
uarum vsu & commoditate fruitur. Vt enim num-
uam illæ salubres, atque ad tuendam valetudinem
doneæ, quæ stillicidiis ventisque peruiæ sunt, atque
mbribus expositæ; aut vbi summa tectorum culmi
a male materiata ac ruinosa fatiscunt; ita caput flu-
ionum vitiis obnoxium numquam firmam valetu-
inem constituit. Quum enim frigidæ sit humen-
isque naturæ, prompte a fluctuante ventriculo

Hor. lib. 1. Epist. 1.

Caput & ventriculus pituitosi humoris conceptacula.

Corporis & Reip. mala a capite.

A perfluentibus ædibus simile.

vapores combibit, atque humiditate imbuitur, qu[illegible] liquescente subditas partes conspuit, stillantiq. pi[illegible] tuita infesta est, *vt mulier rixosa ac iurgatrix viro placid[illegible]* Siquidem e capite continenter humores defluunt atque vt fuligines ex fumario in fauces, aures, nares oculos, pectus, pulmones decumbunt; hinc oculor[illegible] tumores, lippitudines, caligines, hinc aurium susurri tinnitus, audiendi grauitas, nonnumquam abscessus pone aures, ac glandularum concretio; obiter variæ ac multiplices exoriuntur ex defluxu in singulas partes morborum differentiæ: nam & linguæ instrumenta affici contingit, ac vocem offuscari, sic vt aliquando immobilis fiat, atque homo obmutescat: nerui enim, membranæ, musculi, venæ iugulares, quæque formandæ voci inseruiunt, immodico humore (quod in tumulentis perspici solet) imbutæ, linguam inualidam reddunt atque impeditam, omnesque artus titubantes, sic vt identidem verba iterata ingeminent, nec articulate ac significanter vocem proferre, sensaque mentis indicare queant: quibus quum aliquando naturæ vitio lingua sit impeditior, tum vuidis vinoq. perfusis hæsitantius illa voluitur, sic vt singultatim verba proferant; quo fit vt tales submisse, tacitaq. voce eloqui nesciant, quod offensaculo quodam vox sisti soleat ac cohiberi. Quocirca maxime illis enitendum est, vt commode atque exerte verba formare consuescant, alioqui lingua imbecillitatis ratione subministrare nequit intellectui verba, nimirum stabilitate destituta: hinc enim efficitur, vt vix pauca verba vno tenore, ac continuata serie effari possint, vt quibus nunc cunctanter, nunc præcipiti volubilitate sermone perficiatur. Quod autem istis intemperantia ac bibendi assuetudo adfert, hoc catarrho obnoxiis humorum defluxus ac pituitæ molestia, quæ & complura alia comitantur incommoda, quæ quiuis emunctæ naris facile obser-

Prou. cap. 17. & 27. Mulier per stillanti tecto comparatur.

Quos morbos catarrhus pariat.

Temulenti cur balbutiant.

Balbi submisse loqui nesciunt. Vnde linguæ balbuties & mẽbrorum titubatio.

obseruare poterit. Nam si frigidæ humidæq. qualitatis notas libeat excutere, deprehendet illos ex humoris ac qualitatis illius redundantia somnolentos esse, desides, inertes, veternosos, minusq. agiles ac expeditos; quales fere sunt qui abdomini, ventrique saginando dediti, raro exercitationi insistunt. Videmus autem etiam inter animantes cicures ac syluestres illas præ cæteris insalubriores atque esui minus aptas, quæ exercitatæ sunt atque in latibulis delitescunt, aut inclusæ tenebrosis caueis saginantur, pinguescunt illæ quidem, atque in molem attolluntur; verum alimentum minus salubre præbent, atque excrementorum copiam adferunt, vt inter aquatilia anguillæ & lubrici alii pisces, qui cœno lutoque inhærescunt, nec vlla agilitate se exercent; quo fit vt anguillæ exanimes piscium solæ non fluitent, quod paludosa stagnantique aqua pastæ sint. Cæterum vt corporis huius status & conditio cuique penitus innotescat, suis illa coloribus depingi debet, suisque indiciis demonstrari. Est itaque illis qui in hunc habitum referuntur, corpus obesum, adipe vndique constipatum, modo naturalis sit ea constitutio, non aliunde ascita; statura non tam procera, quam ampla; cutis mollis ac candida attractanti, glabra, nullisque pilis obducta, musculis ac venis delitescentibus, quæque se non proferant, sic vt quum res venæ sectionem exposcant, nusquam appareant. Capilli capitis vel albescunt, vel in dilutam nigredinem deuergunt, aut spiceo colore existunt, qui serius quidem defluunt, ac caluitium patiuntur, ac mature canescunt ob caloris penuriam ac membri imbecillitatem, quæ excoquere nutrimentum nequit in pilorum vsum ac decorem. Est autem canicies velut situs quidam pituitæ quæ computruit, aut mucida vligo quæ cuti subest, ex qua ob caloris defectum emergit incana cæsaries. Exhibent autem

Phlegmaticorum conditio.

Quæ animantia esui salubriora.

Anguilla mortua cur non fluitet.

Notæ frigidi & humidi corporis.

Spiceus color a spica vel culmo ordei.

Vnde canicies.

Situs in sibis.

tale quiddam panes & artocreæ ſupra legitimum tempus aſſeruatæ, quæ lanugine ac mucore olidæ obductæ conſpiciuntur, & fornices ac concameratæ teſtudines, tum ſpecus ſubterranei, aliaq. loca ſqualida, ſenta, opaca, ſitu ac pedore horrida. Lotium vero iis album, ac nullo propemodum aut perexiguo rubore ſuffuſum; alui excrementa atque egeſtiones liquidæ, ſomnus autem profundior, & quam valetudo exigit, productior, quem inſomnia comitantur varia, ex quibus non futili ſane nec fallaci coniectura corporis diſpoſitio deprehendi, atque humorum redundantium decurſus indicari poteſt: nam harum rerum cauſæ & origines ex corpore emergunt, quas etiamſi in externas cauſas ſint referendæ, aut in diurnas actiones, quæque mens interdiu vel concipit, vel ſecum intente agitat, ac ſubinde verſat, promptum eſt perito expertoque medico, quo ſint euaſura, & quos habitura euentus, explicare. Nam quæ diuinitus immittuntur, nec ex naturæ rebus progrediuntur, non cuiuis procliue eſt, niſi afflatu cæleſti de his quidquam pronunciare: Sic frigidæ humidæque conditionis homines vrinare ſe, ac caput aquis perfundi imaginantur, aut in balneis thermiſque verſari, quæ largam ſubeſſe pituitæ copiam declarant ex capite in ceruices, fauces, vocalem arteriam, pulmones primo quoque tempore decubituram. Pari modo ſi grandinem, niuem, glaciem, imbres, per ſomnium mente concipiunt, nunc concreti, nunc liquidi phlegmatis redundantiam indicat. Quod ſi quis ſuffocari inter ſomniandum videtur, aut ſibi vocem intercipi ſentit, huic vel angina, vel linguæ ſtupor ac grauedo, vel denique lethargus, aut apoplexia imminet. Sic quidam, Galeno teſte, ſomniauit alterum crus illi lapideum factum, qui paulo poſt ex defluxu in illum frigidi humoris, paralyticus eſt effectus. Et quamquam anxia nimis ac curioſa ſomniorum

Ex ſomniis corporis ſtatus docetur.

Naturaliũ ſomniorũ interpretatio.

Diuina ſomnia Dei afflatum exigunt.

Quæ ſomniant pituitoſi.

rum

um obseruatio prohibita sit, nihil tamen vetat ea, quæ in rerum naturalium, quarum Deus autor & conseruator est, ratione consistunt, excutere, excludere à diuinationis vanitate, excussaque euentorum quum spe ac fiducia, tum metu ac trepidatione. Si quando itaque naturalia incidunt somnia, quibus nulla subsunt ludibria ac mentis illusiones, (nam illa erecta in Deum fiducia discutiuntur) commonefaciunt, vt valetudini quisque insistat, atque illa amoliri curet, quæ sanitati vel obsint vel officiant, vel vllas somniorum perturbationes inferant. Siquidem imaginationes, & quæ per quietem simulachra menti obiiciuntur, vel animo obuersantur, ex humorum vapore ac spiritus animalis agitatione excitantur: quorum alii refricant nobis vel diurnarum actionum memoriam; vel humorum abundantiam indicant; vel quarundam rerum auiditatem, quarum desiderio expleri cupimus, commonstrant. Hinc siticulosi affatim se potu reficiunt, famelici auiditate insatiabili cibos deuorant. Sic quibus excremento seminali genitales partes turgescunt, aut interdiu in puellam spectabili forma, oculis menteq. fuerint defixi, Venereo affectui in somno indulgent, ac se imaginaria Venere, effluxuque nocturno coinquinant. Anima enim, corpore oppresso somno, sopitisque externis sensibus, in profundum corporis demersa, diurnas corporis actiones sentit atque intuetur; & quibus se corpus explere cupit, iis tamquam præsentibus imaginatione quadam fruitur. Hinc manasse prouerbium ominor; Canis panem, Canis agros ac venationes somnians. Quæ enim quisque impense expedit, quæque fixius animo menteque concipit, ea in somno meditatur, earumque rerum species noctu obseruantur. Ad quæ allusisse Esaiam verisimile est, quum inanes esse improborum conatus, & consilia indicat,

Leuit. 19. Deut. 13.

Non temere fidendũ somniis.

Pollutio vnde ac seminis effluxus.

Canis panẽ somnians, prouerbiũ.

Cap. 29.

Esaiæ locus explicatur. illaque vt fumos ac somnia euanescere. *Vt enim* inquit, *somniat famelicus se comedisse, experrectus autem adhuc esurit: Et sicut sitiens se bibisse somniat, expergefactus vero vacuus est: Sic accidit iis qui innocentum sanguini inhiant, illoque satiari cupiunt, tamquam enim somniantes frustrabuntur, nec obtinebunt quod impense cupiunt, aut se assequutos opinantur.* Cæterum si quis forte frigidi humidique status ac phlegmatici hominis internas notas atque indicia requirat, illa obiter patefaciam, quaque sint natura, conditione, moribus, viuendi instituto, commonstrabo, tametsi non est quod de his multa ac magnifica vllus speret, quum perexigua in illis eluceat vis mentis, animi præstantia, acumen ingenii, doctrinę studium, rerum gerendarum scientia, quam cum prudentia ac sapientia coniunctam esse par est. Sunt enim qui in hunc ordinem referuntur, non admodum acri exactoque iudicio, aut *emunctæ naris,* vt a quorum obturatis pituita muccoque naribus: *Obesæ naris*, prouerbium deductum est, a corpore ad animum translato vitio. Vt enim palato minus sapiunt, nec odorantur, aut sensu oblata percipiunt: ita mente quoque insipidi sunt, atque obtusi, stupidi, ignaui, inertes, nec denique natura aut vsu sagaces, vel acuti, vel callidi, quod calor natiuus sopitus sit, immersusque humidæ qualitati, atque humori frigido: quo fit vt memoria quoque sit fluxa ac prope nulla; sermo vt pulsus atque incessus tardus ac remissior. Verum illud præcipue in iis laudem meretur, quod placido sint ingenio ac sedato, quod Veneri minus dediti, quod nec iracundi nec irritabiles; vt qui etiam lacessiti non incandescant: obiter nullis dolis, insidiis, fraude, astutiis, technis, versutiis, sycophantiis vt Cholerici, instructi. Sed quoniam multis variisque morbis tentari soleant, quod sedentarii sint atque otio dediti, post imperatam præscriptamque calidam victus rationem, de qua in frigido

Indicia frigidi & humidi status.

Pituitosi ignaui.

Prouerbij origo, Obesæ & emunctæ naris.

Pituitosi hominis laus.

[c]orporis statu, tum humidi abunde tractatum est, vt [e]xercitationi assuescant, extimulandi sunt. Ignauia [e]nim ac desidia corpus, vt Celsus ait, hebetat, labor [s]iue exercitatio firmat: illa præmaturam senectam, [h]æc longam adolescentiam facit: quocirca valentio[r]es hi motus exigunt, ne humor plus satis augescat, [&] calor sopiatur. Itaque matutinis ambulationi[b]us insistant, per accliuia editaque loca ventriculo [i]nani ac vacuo: nihil tamen vetat ab assumptò cibo [t]ale quiddam aggredi, sed has corporis agitationes [m]axime lentas esse conuenit; meridianas vero ma[g]is celeres ac citas, (quod & calidis & humidis obser[u]are expedit) non tamen vt Galenus ait, quales festi[n]abundis opere aliquo vrgente persici solent. Hoc [q]uoque iis præcepisse ex vsu est, vt diutius ieiuni per[s]istant, ac cœnent parcius: quum enim omnibus [q]uibus inculpata valetudo obtigit, liberalior cœna [e]sse debet, nisi consuetudo obstet, tum istis parca [c]onuenit ac frugalis, quo cerebrum nocturnis exha[l]ationibus, quæ e ventriculo emanant, minus obnu[b]iletur: istæ enim distillationibus ac catarrhis mate[r]iam præbent ac seminaria, ex quibus tanta morbo[r]um examina pullulant, quæ vt declinari euitarique [p]ossent, phlegmatici humoris differentias, & quo [s]int effectu, quos illæ morbos pariant, paucis expli[c]abo. Statuuntur autem Pituitæ species ac discri[m]ina quatuor; Dulcis aut si crudior sit, insipida, quæ [s]omnolentos homines efficit, & maiorem somnum [c]onciliat, quam natura exigit, humectato scilicet & [f]rigescente sensuum principio, nempe cerebro: Aci[d]a, famelicos reddit: siquidem os ventriculi, seu sto[m]achus vbi illo humore imbutus est, ac ciborum [a]ppetentia excitatur: Salsa, quæ siticulosos facit, ac [s]tomachum vellicat: Vitrea vero, quæ & tenacitate [&] algore cæteros superat, cibi fastidium adfert ad [n]auseam: harum omnium mitior minusque noxia

Pituitosi exercendi labore, li. 1.

Tuē. valet. lib. 5.

Pituitosis cœna parca sit.

Quatuor Pituita species & effectus. Galen. de plenit.

Pituita dulcis.

dulcis est, quæ concoctione domita meliorescit atq. in sanguinis naturam commigrat: cui tamen suum non desit virus ac malitia, nisi omne vitium penitus calore excoquatur: nam tumores laxos, molles, inflatos excitat, albos nullaque rubedine perfusos. tum aliæ quædam pituitæ eruptiones in extima cute emergunt, vt præhumida scabies, tum mulierum atque impuberum papulæ pustulæq. tumentes, quæ nonnumquam in saniem ac purulentum humorem erumpunt: verum non magnum pruritum & ardorem excitant, vt ea scabies quæ ex salsa pituita aut choleræ affluxu contrahitur, quæ acri mordacique salsugine imbuta est.

Pituita acida. Acida Pituita, succo melancholico qui subinde in ventriculum confluit, qualitate effectuque assimilis & cognata, minus quam vitrea, magis quam dulcis, frigida; hæc pungit ac stimulat stomachum, illique morsus infert; siquidem quum is exquisitissimo sensu polleat, acerbissimi humoris qualitate offenditur; tam austerus enim sapor illi inest, vt si vomitu excuti contingat, vti hieme & autumno assolet, linguam, palatum, fauces, dentes radat ac stupore afficiat: non secus, quam vuæ acerbæ succus, quem Omphacion cultiores medici, populares agrestem vocant, sic vt ægre expugnari eluique eius sapor possit. Hæc quoque pituitæ species siquando os ventriculi occupauit, suoque acore atque acerbitate imbuerit insatiabilem ac prorsus caninam appetentiam excitat, quæ grauidas fere infestat circa tertium a conceptu mensem, præsertim vbi fœmellam gestant; in quibus quum sit calor languidus, ac vires flaccescant, non facile natura pituitosos humores cōcoquere potest; quo fit vt nauseabundæ sint ac fluctuationibus, crebrisque ructibus molestentur. Quum enim acida atque acerba potissime concupiscant, ventriculum vitiant, multosque prauos humores coaceruant.

Omphaciō quid.

Appetitus caninus.

Sunt

[S]unt autem & præter mulieres viri etiam huic malo [o]bnoxii, quibus cibi calorifici exhibendi ſunt, & vi[n]um maxime meracum. Quod ſi humorem hunc [i]n corpore putreſcere contingat, febris excitatur E[p]iala, ſic dicta, quod interiora caleant, rigeſcant [a]utem ac frigore concutiantur externa; nam is hu[m]or accenſus, ſimilem flammam edit virentibus hu[m]ectiſque lignis, ex quibus denſi craſſique fumi [h]umida quadam ſubſtantia imbuti aſſurgunt; adeo [v]t calor ab humore prohibitus, nequeat erumpere, [s]ic vt non ſolum colorem ita affectis vitiari contin[g]at, ſed etiam in animo menteque aliqua percipe[r]e incommoda. Salſa pituita quæ nonnihil affini[t]atis cum cholerico humore habet, conficitur ex bi[l]is vel ſalſæ vel feroſæ humiditatis commiſtione, [a]ut putreſcente phlegmate, a cuius acrimonia non [r]igor, ſed horror, totiuſque corporis concuſſio obo[r]itur; vbi is accenditur, nulla eſt autem pituitæ ſpe[c]ies hac nocentior. Siquidem dolores intenſos ex[c]itat, vbi in partem aliquam incubuit, ac vi morda[c]i vlceroſas laſſitudines membris infert; cutem denique aridis ſquammoſiſque fœdis eruptionibus deformat, nempe mentagra, impetigine, lepra, pſora, ſcabie pruriginoſa; vbi vero cum melancho[l]ia, aliiſque vitioſis humoribus coaluit, elephantia[ſ]im parit, quæ Hebræorum lepra eſt, herpeta, pha[g]edęnam, morbum Venereum, con[...]ureſque alios, qui membra erodunt ac crudeliter depaſcunt.

Epiala febris.

Simile a lignis virentibus accenſis.

Pituita ſalſa.

Pituita ſalſa noxia.

Vitrea autem Pituita ſic dicta, quod eliquato fu[ſ]oque vitro ſit aſſimilis, omnium frigidiſſima eſt; quocirca ęgerrime concoqui poteſt, atque ad ſalutarem domeſticumq. humorem reduci; obſidet autem magna ex parte caput, ventriculum atque inteſtina, quibus acerrimos cruciatus infert. Siquidem pungit, vulnerat, dilaniat; quum enim iſta pituita glutinoſa

Pituita vitrea.

Quæ partes pituitæ obnoxia.

sit, ac visco assimilis, vt est ea materia, ex qua vitrea pocula effinguntur, propter lentorem ac tenacitatem ægre diuellitur, atque angustis conceptaculis adhærescit; sic vt natura cum alieno atque extraneo humore dimicans, acerbos dolores concipiat, priusquam excutere posset infestum corpori humorem, qui varios atque intolerandos morbos secum deuehit, nempe Colicos, iliacosque dolores, intestinorum difficultates, egestiones mordaces, tenesmum, qui nihil aliud est, quam frequens & irrita egerendi cupiditas, quæ magno enitendi conatu & molimine, vix minimam vitreę pituitæ partem excludit, ac paucas quasdam sordes ac strigmenta deiicit; quibus affectibus & si quæ alia exoriuntur tormina, ego nulla re efficacius mederi soleo, quam foris adhibitis fomentis, intus vero iniecto clystere quo omnes illæ pituitæ collectiones prolui solent & abstergi. His autem morbi ac valetudinis incommoda in infimis partibus citra febrem vere consistunt, nisi dolorum faces admoueri contingat, quod nulla subsit vel putredo vel inflammatio, ac membrum sit ignobile: verum si in principem aliquam præcipuamque partem hæc pituitæ species decumbit, ac putrefacta inflammari incipiat, febres excitat Lipyrias vocatas, atque in imis visceribus frigus æger percipit, externis calorem. Quemadmodum enim Solis calore glacies, nix, grando, liquescit ac dissoluitur, fluidaque singula efficiuntur; ita æstus febrilis crassum illud & concretum phlegma liquefactum diffindit; quo fit vt in eodem corpore calor & frigus percipiatur, quemadmodum in iis qui humidis madidisque vestibus foco assident, aut manibus niuem vel glaciẽ attrectant, quorum membra eodem temporis momento frigidam calidamque qualitatem sentiunt. Cæterum quum magna mortalium pars, hibernis potissime mensibus aut vna aut altera pituitæ specie infestari

Tenesmus quid.

Clysteris vsus.

Lipyriæ febres.

Calor humorem, vt Sol glaciẽ dissoluit.

Simile a madido homine.

ifestari soleat, omnibus modis efficiendum, vt cali-
is cibis assuescat, ac concoctionem exacte perficiat;
quidem ex cruditate & frustrata ventriculi conco-
ione maxima pituitæ noxa in corpore congeri so-
et, quæ si quid aliud, euidens certe detrimentum
aletudini infert; quo circa quæ impense frigida hu-
nidaque existunt, inprimis euitanda, vt sunt Austri-
i flatus, plani pisces ac lubrici, fructus arbutei; ex
erbis lactuca, portulaca, cucumeres, melones, cu-
urbitæ, fungi, aut siquid horum in vsum veniat, ca-
da condimenta adhibeantur, ac tempestiua exer-
itatio, tum quæ crassos viscososque humores atte-
uant, quæ flatus discutiant, ac quam minimum
umoris excrementique pituitosi in corpore reside-
e patiantur: nam ii quoque mentem transuersum
apiunt.

Pituitæ incōmodo omnes obnoxij.

Cruditas pituitam parit.

De Memoria excolenda, demoliendisq; eius detrimentis atque incommodis.

CAP. IIII.

QVoniam autem frigida humidaq. intemperies,
tum frigida quoque & sicca, vbi plus iusto inua-
escit, memoriam obruit, ac lethaliter afficit, huic o-
peri nonnulla inserenda putaui, quæ illi cultum ad-
ferre possint, atque efficere, vt quam minimum illa
detrimenti concipiat, aut vlla sui parte iacturam pa-
tiatur. Qua autem ratione id perfici possit, obiter
indicabo. Est enim non modo studiosis, sed nulli
non mortalium salubre cum primis & frugiferum.
Siquidem omnes actiones ac munia publica quæ vel
publice vel priuatim obire solent, omniaque cogita-
ta, conceptus, consilia, meditationes, curæ, studia,
dicendi agendique labor & industria, quæque vel a-
nimi vel mentis agitationem exposcunt, memoriæ
adiumento perfici debent. In hoc enim thesauro
potissima rationis intelligentiæ, iudicii pars consistit,

Memoria omnia perfici.

eo eoque tamquam e locuplete atque opulente instructo penu depromitur, eruiturque rerum reconditarum vberrima supellex. Quæ memoriæ vis nisi, vt fidus tutor ac conseruator iis rebus quæ a nobis excogitatæ perceptæq. sunt, adhibeatur, omnia protinus, etiamsi præclarissimi sint ingenii monumenta, effluunt atque obliterantur. Assignatur autem memorandi facultas cerebro, mentis omniumque sensuum domicilio, quo affecto aut intemperie aliqua vitiato, omnes naturæ functiones ac munia affici contingit ac labefactari; sic vt imminuta mente, conuulsaque ratione, intellectu, iudicio, desipientia oboriatur, obliuio, stupor, delirium, stultitia, alienatio, fatuitas iners ac stolida, qui affectus ac mentis errores multifariam hominibus obuenire solēt, nempe ex capitis ictu ac vulnere, cranei ruptura, casu, ruina, contusione, pestiferis morbis, qui ex ambientis aëris contagione homines inficiunt, ac præter æterna quę nonnumquam euitari nequeunt. illa quæ ipsi nobis damna inferimus, vt est crapula, ebrietas, ingluuies, intempestiuæ vigiliæ, cibi frigidi & pituitosi, immoderatus concubitus, quo mens obstupescit, ratio, intellectus, iudicium obscurantur, ac naturæ robor sic plerisq. deiicitur atque eneruatur, vt corpus tridui operam curamq. exposcat, & amplius antequã instaurari possit, atque in pristinum statum restitui; ex quo incommodo accedunt morbosæ aliquot ac fœdæ affectiones, quæ non minorem menti, quam corpori cládē inferunt, ac reminiscendi vim obruūt. Vt autem immodica cerebri siccitas a nimia crapula, inedia, Venere contracta, memoriæ officit, q̄ ea qualitas inidonea sit ad suscipiendas rerũ formas, vt quas ariditas ac durities respuit; ita affluentior humiditas ex otio, desidia, immodico somno, cibis humidis parta, memorandi facultatē opprimit. Suscipit illa quidem celerius rerum formas ac simulachra, verum

Memoria in cerebro consistit.

Memoriæ perniciosa.

Venus corpus eneruat.

Cerebrum siccum nõ concipit imagines.

Cerebrum humidum nõ retinet imagines.

ob mollitudinem non inhærescunt, sed effluunt, vt sigilla quæ vbi in nimis vdam ac fluxam materiam comprimuntur, nullam rerum formam ac vestigia retinent, sed confestim euanescunt ac dilabuntur. Quum itaque memoriæ vis consistat in fida ac stabili imaginum conseruatione; pueris & quotquot humido sunt cerebro, imbecillior est, quam vt imaginum impressionem retinere queant. Senibus quoque vis ea inualida est, quod ob cerebri frigiditatem & ariditatem nihil insculpi possit, eoque fit vt vtrique obliuiosi existant, ac debili minusque tenaci memoria. Siquidem huius, omniumque sensuum internorum vis ac facultas ad cerebri temperiem est exigenda. Nam ex crassa eius partis substantia, ut cum in ea spiritus atque humores densescunt, multisque vaporibus obsita sunt & obducta, obliuio oboritur, ac quum intelligentiæ tarditas, tum percipiendi difficultas. Ex humecto vero cerebro, nimiumque liquido sensus emergit obtusus & hebetior, minimeque diuturna memoria aut stabilis. Siccior vero cerebri constitutio, labilem ac fluxam memoriam parit parumque tenacem: non enim concipit imagines, atque ægre insculpi eas patitur, non secus quam ferri aut chalybis lamina ob duritiem cælaturas non admittit, ac stili mucronisque aciem respuit. Memoria itaque stabilis ac firma ad cerebri temperamentum referenda est, eaque vis mentis naturæ muneri asscribitur, sic tamen vt iuuetur arte, excultaque vigeat; aut si collapsa sit, aut detrimētum acceperit, cura atq. industria erigatur. Quocirca cum primis danda opera, vt valetudo inculpata existat, ac corpus optime constitutum; vt moderata sit victus vitæque ratio, ac frugaliter, summaq. temperantia instituta; vt cibus exacte concoquatur; vt mens affectibus libera; animus tranquillus ac placidus, ne qua ingruat quod menti caliginem possit

Pueri & senes obliuiosi, sed diuersa ratione.

Cerebri temperies memoriæ præsidiū.

Simile a ferri ac chalybis natura.

Memoria naturæ munus arte iuuatur.

offundere: plurimum enim confert ad memoriæ præsidia, corporis animiq; vigor, aëris salubritas, cerebri temperies, sensuum omnium optima constitutio; spiritus animalis ac vitalis, qui ab humoribus promanant, lucidi minimeque turbulenti. Hæc enim efficiunt, vt omnes animæ facultates, inter quas memoria præcipuas partes obtinet, vigescat, nec quidquam earum rerum, quas vel aspectu, cogitatione, ingenio, doctrina, meditatione concipimus, mente excidat, aut aboleatur; quamquam enim sopita visa sunt & obliterata, postliminio menti ingeruntur, ac velut recens transacta oculis obiiciuntur; sic vt hesternorum immemores, acta pueritiæ, quæque reuolutis aliquot lustris, atq. annorum spatiis menti animoque infixa erant, reminisci nos contingat ac recordari, hac, opinor, ratione, quod auide atque attente, summaque admiratione tenella ætas, quæq. adolescit atque ad capessandas præceptorum traditiones prompta sit, alacris, expedita, erecta. Siquidē quum nondum rerum ac verborum mole mens obruatur, nec negotiis, vllisq. occupationibus grauioribus sit distracta, tenacius inhærent quæ primis annis animisque puris instillantur. Cæterum quum Memoria rerum in priore capitis parte quæ sinciput dicitur, concipiatur, vbi sensus primarius seu communis viget, tum vero quæ eius munere parta sunt in posteriore seu occipitio reconduntur, atque asseruantur. Quocirca consulto faciunt qui nucham ac ceruices a frigore ventisque tuentur ac muniunt: nam hæ partes affectæ epilepsiam, lethargum, stuporem, paralysim, tetanum, obliuionem inducunt. Quamobrem omnia ea amoliri par est, quæ memoriæ officiunt, aut vllam illi iacturam inferre possint. Quoniam vero multa animo obuersantur, atque in memoriam recurrunt etiam inuitis ac repugnantibus, quæ obliuionis tenebris obruenda potius, quam

Ratio cur pueri anteactorum memores.

Nucha & ceruices munienda.

Obliuio aliquando grata.

patiamur diutius menti inhærere, vt inhonesta
quædam, ac vitiose parumque decore peracta; plu-
rima autem quæ meminisse expedit, ac salutaria
sunt, excidunt, horum accurate habenda ratio, ne vt
vulgo fit, istarum rerum delectum ac discrimen sus-
tulisse, aut non obseruasse videamur: quamobrem
quæ quisque meminisse velit, subinde ab animo re-
poscat, atque in mentem reuocet, eaque crebro me-
ditetur ac reuoluat. quæ vero excussisse velit atque
obliuisci, tamquam noxia ac menti perniciosa, iis
ratione ac iudicio acriter obsistat atque obluctetur.

Memoria rerum renouanda.

Vti enim natura comparatum est, vt mens humana
quæ ab integritate delapsa est, pessima pro optimis
amplectatur, eaque promptius concipiat atque ad-
discat: ita quoque tenacius ac fixius inhærescunt de-
teriora, adeo vt ægerrime excuti queant. Quæ res
effecit, vt Themistocles ab illo qui artem memoran-
di profiteretur, sciscitatus sit; *Essetne ars aliqua quæ non-
nullarum rerum obliuionem polliceretur; meminisse dum libet,
sed non æque facile quæ se præter voluntatem menti ingerunt,
obliuisci.* Sunt enim quorum obliuio nobis gratior
est, quam memoria: sic vt plerique grauate ferant,
obductas cicatrices refricari, ac redintegratione qua-
dam iam pridem sopita sepultaque in mentem re
duci. Quo spectat Prouerbium; *Malum quod bene con-
ditum est, ne moueas.* Cæterum quum multa passim
apud Rhetores obuia sint atque exposita quæ me-
moriam fulciunt, multaque illi adiumenta pollicen-
tur, non visum est operæpretium, lectorem iis com-
memorandis demorari, eoque magis quod pleraque
operosa sint, ac vix anxia cura obseruari queant. Si-
quidem ingenii mentisque acies huiusmodi præce-
ptionibus hebescit, ac natiua memoriæ vis obruitur.
Inter alia autem stabiliendæ memoriæ præsidia, hoc
præcipue spectari debet, vt corpus salubre consistat,
nec vllis morbis præsertim qui capiti noxam inferūt,

Natura vitiosa in deterius prona.

Themistocles obliuionē quare optauit.

Obliuio rerumquando expetenda.

Prouerbiū.

Nōmouenda noxia.

Sanitas memoriæ robur.

expositum. Somnus sit moderatus, corpore non in dorsum, sed in latus exporrecto; animus tranquillus ac placidus; mens sedata, omnibusq. superuacuis ac negotiosis occupationibus libera. Atqui cum hæc animæ facultas fragilis sit & delicata, nulla re grauius afficitur, quam cruditate, luxuria, intemperantia, crapula, ebrietate. Interim in excolenda fouendaque memoria, omnia acciri debent adiumenta, omnia adhiberi adminicula, quibus illa fulciri possit, & augescere; inter quæ est assiduus legendi discendique vsus & exercitatio, adhibito ordine, ratione, ac modo, excussa tumultuaria ac confusa lectione. Nihil est quod magis cura, studio, industria, diligentia, cultu vigescat ac roboretur; nihil quod æque incuria, ignauia, oscitantia, inertia, intercidat atque obscuretur. Et quemadmodum vanitas est, vt is ait, & iactatio circa memoriæ miraculum arte potius, quam natura gloriari; ita sapientis ego iudico, naturæ dotes atque animi mentisque munera, vt agros excolere, ac fœcunda efficere. Iam vero vt aliqua præcepta medica referam, quo minus hic fundus sterilescat, hoc meminerit qui hanc vim stabilem præstare velit, cænandum parcius; aut si largius cænatum sit, inambulet, festiuus videri affectet, nihil serii meditetur, aut se anxiis ac scrupulosis rebus defatiget: vbi vero inter somnum ac cænam sesquihoræ interuallum intercesserit, quieti se dedat, ac lateri incumbat dextro; diluculo experrectus omnes meatus expurgandis proluendisq. excrementis destinatos exoneret; primum linguam defricare pergat; caput eburneo pectine placide demulceat, capillos sibi adimi patiatur, præsertim si anni tempus, regio, consuetudo id exposcat: nam hibernis mensibus id tentare, cæloque Aquiloni ac polo arctico exposito non minus insalubre est quam ridiculum. adimunt enim sibi naturæ præsidia ac munimenta quæ frigus ar-

Memoriæ pernicies cruditas ex crapula.

Ad Herennium lib. 3. titul 7.

Memoria sanã partẽ exigit.

Præpostera capitis rasura.

nt, atque externis iniuriis obsistunt, aliaque asciti- a tegmenta capita applicant. Vbi vero aura placida t, regio temperata, cælum nec asperum nec rigi- um, raso esse vertice non improbo: effumant enim berius vapores densi qui memoriæ officiunt. Itaq. dentur mihi salubri consilio plerique, qui nonnul- Diuis addicti sunt, atque illorum institutum pro- ssi, non superstitionis ratione gestare caput gla- rum, atque ad viuam cutem detonsum: subleuan- r enim hac re omnes qui pituita, qui catarrhis, ui dolore capitis conflictari solent, aut quibus ex umorum redundantia caligant oculi, aures obsur- escunt, nares obesæ atque obturatæ, sic vt in mor- is quibusdam capitis, in mentis alienatione, desipiẽ- a, delirio, phrenesi, mania, melancholicis affectibus, rore, insania, consultum visum sit medicis abradi apillos: quod ipsum non vanum existimari velim, um quisque experiatur, adornata comptaque bar- a, vel ea penitus adepta hilariorem esse se, minus- ue morosum. Quin multis consultor esse soleo, ui vitiosis sunt oculis ac caligantibus, qui sur- stri sunt, aut grauedini obnoxii, vt frictione capi- s, barbæ rasura, aliaque illarum partium commodi- te vtantur, atq. vt cuiq. nationi peculiare est, ton- ris opera illas partes permulceri patiantur; non so- um enim venustior quisque efficitur, sed animo mi- ore, magisq. tractabili; sic vt mens exhilarescat, ac t erectior, memoria magis eluceat, spiritus qui ad uasuis actiones nos impellunt, excitentur, omnesq. nsus paulo ante sopiti se proferant atq. enitescant. uod si os, fauces, palatum subinde colluat, dentes efricet, nares emungat, aures a sordibus scalpello xpurget; pectus tussi, screatu, sternutamento, popi- nate dilatare non desinat, partesq. internas, ventri- ulum, lienem, iecur, intestina, aluum, vesicam suis xcrementis exoneret: non solum memoria, sed

Memoria rasum caput cõfert, nonnullis officit.

Memoriã barba rasa adiuuat.

omnia mentis organa, ac singulæ animæ facultate citra offensam munere suo defungentur. Quoniam autem magna ex parte frigida humidaque qualitas memoriam infestat, illamque obruit, hæc contraria est expugnanda, iis scilicet quæ humorem superuacaneum absumunt, ac cerebro robur conciliant; vt sunt nux myristica seu muscata, præsertim, quæ non exucca est & cariosa, rosmarini flos, eiusque frutex & quidquid ex his confici solet; amaracus, melissophyllon, vulgo melissa; vtriusque differentiæ stœchas ab insulis nomen sortita, pæoniæ radix, eiusque baccæ, fruticulus quem viscum vocant, satureia, hyssopus, thymbra quam vulgo nescio qua inducti ratione, nunc origanum vocant, quæ alia est a cunila odoris saporisque inter elixas carnes gratissimi: nam hibernis mensibus non exolescit aut emoritur: quibus accedunt betonica, verbasculus odoratus, vulgo herba paralysis, maron, vel origanum vulgare, aut siluestris maiorana, ocymum quod basilicon vocant, vtriusque differentiæ iridis radix, inula, vulgo enula campana, raphanus, hoc est, radicula quæ æstate nusquam non mensis infertur ad acuendam appetentiam, atque edendi auiditatem: inter exotica autem & peregrina zedoarium, caryophylli, macer quæ nucem muscatam ambit, zinziber, præsertim viride ac melle conditum, acorus non adulterinus, casia ac cinnamomum, carpesium vulgo, vt opinor, cubebe, myrobalani condîti seu in melle asseruati. Horum pleraque vel in syrupos redigi possunt, vel in pulueres aut condimenta reduci, vel eorum decoctum sumi aut dilutum; ab iis præsertim qui loca frigida humidaque incolunt, ac natura pituitosi sunt. Nam seniculis aridis, exhaustis, irrigari postulant quum corpus tum sensuum instrumenta, ac suaui alimentorum rore madescere ac perfundi, vt sunt cortices citri, hoc est, mali Medici conditi, glycyrrhiza, nym-

Memoria quæ conferunt.

Herbæ quæ mentem acuunt.

Thymbra alia a cunila.

Memoriæ remedium vbi ex frigiditate & humiditate contractum est vitium.

Memoria quæ exigit a siccitate orta.

phæa,

hæa, vulgo *nenuphar*, bugloſſus, & quæ nobis borra-
o dicitur, vuæ paſſæ exemptis vinaceis, paſſulæ Co-
nthiacæ, quæque moderate calefaciunt & hume-
tant: Cuius generis ſunt mel, zaccharum, vinum
ıbdulce ac minime auſterum, butyrum atque oua
ecentia, nuclei pini, amygdalæ dulces non rancidæ,
ec vetuſtæ, piſtacia, caſtaneæ mollius toſtæ, auella-
æ; nam iuglandes memoriæ officiunt, vt etiam ce-
e quod oculis caliginem infert vapore calido, vt la-
tuca frigido, ſomnifica vi ac ſoporifera; rapa vero
c napi cocti aut elixati, ſi quem experiri libeat, o
ulorum claritati adminiculantur, illiſque fomenta
niniſtrant ob calidi humidiq. flatus copiam, qua &
emen augent ac Venerem ſtimulant, ſi gingibere
condiantur. Quod vero ad cerebella attinet, nihil
perdicum efficacius in erigenda memoria, nec ma-
gis præſentaneum; quibus accedunt paſſerculorum,
omniumq. alitum quæ agilitate pollent ac ſe volatu
exercent, de quibus aliàs. Caput lotionibus fatiga-
re, quamquam id pleriq. non improbant, nulli per-
ſuaſum cupio; reddit enim craneum imbecille, atq.
ad leniſſimam auræ iniuriam diſtillationibus ac ca-
tarrhis expoſitum, pedes vero abluere ex decocto
foliorum lauri ac roſmarini, feniculi, non equidem
improbauerim; auertit enim a capite vapores ac fu-
liginem quæ mente offuſcat. Quo vero fumi repri-
mi poſſint, ac cerebrum minus vaporum concipere,
peracta cœna aliquot Coriandri grana prius macera-
ta aceto in quo ſamſuchus decoctus ſit, mox zaccha-
ro incruſtata ac tenuiter inducta, occluſo ore denti-
bus conficiantur; dici vix queat, quantum memorię
profuerit: nec minus efficax eſt id, quod ex cotoniis
conficitur, ſi ab aſſumpto cibo nonnihil aſſumatur;
diſcutit enim fumos, ac prohibet vapores ſurſum
eniti; quod ipſum etiam præſtant aliquot grana ma-
ſtichis deglutita. Odorifera quoq. idetidem naribus

Cepe oculis & memoriæ noxiũ.

Lactuca viſum obtundit.

Rapa ſpiritus viſorios inſtaurat.

Cerebella quæ memoriæ ꝓſint.

Caput non fatigãdum lotione.

Coriandrũ incruſtatũ.

Diacydonion vulgo carnes cotoniorum.

Mens odoribus recreatur.

admoueri debent, præsertim quæ sunt vibrantis naturæ ac calorifica; vt lignum aloes, caryophylli, rosmarini flos, ocymum, nigella, succinum orientale, quod ambra grisea vocatur, zibethum, rosæ rubentes, caprifolii flos, spica Celtica, multaque alia quæ nullam grauitatem expirant, sed iucundum gratumque odorem exhalant. Omnia enim hæc spiritus recreant, suoque effluxu cerebrum reficiunt. Quod si res propemodum deplorata sit atque ad extremam obliuionem quis deuenerit, vt in lethargo, foris nucha & ceruices inungi debent oleo castorei, nigellæ, euphorbii, costi, erucæ; intus vero momentum exhibeatur confectionis Anacardinæ, aut ipsa lingua defricetur: dissoluit enim extreme frigidam humidamque ac viscosam pituitam: sic vt apoplexia perculsis loquelam restituat, linguamque hærentem refulciat, quod ipsum & oxymelle scyllitico perfici potest, ac vino ardente, in quo grana aliquot erucæ macerata sunt; ad hæc enim tamquam ad sacram anchoram confugimus in deploratissimis morbis; in mitioribus vero alia iam memorata adhiberi possunt, vt serapion de stœchade, dianthos dulcis, aurea Alexandrina, diacastoreum, pliris cum musco, theriaca ac Mithridaticum. Experimento autem ac quotidiano vsu comprobatum est Agallochum, quod vulgo lignum aloes vocatur, vel suffitum, vel naribus admotum mirifica esse vi in corroborando cerebro ac sensibus excitandis, adeo vt si in puluerem redigatur admixtis aliquot caryophyllis, atque osse de corde cerui, eaque oleo nigellæ commisceantur, eas vires conferre cerebro; vt si galli gallinacei vertex eo oblinatur, cantillare ac crocire non desinat.

Memoria deplorata vt instauranda.

Anacardina confectio memoriæ vtilis.

Quid loquelam restituat.

Vt loquela restituatur apoplecticis.

Agallochi aut ligni aloes vis.

Gallus vt continenter & indefesse cantillet.

De

Calidi & sicci corporis statu & habitudine: obiter qua sit natura, conditione, ac moribus animiq; propensione homo biliosus seu cholericus.

CAP. V.

QVum nihil sit in externis naturæ rebus diuturnum ac stabile, nec quidquam vigorem suum [co]nitanter tueatur, sed omnia iacturam patiantur [&] vergant in deterius; tum humanæ quoque res va[ri]is mutationum vices subeunt, grauesque lapsus at[q]ue inclinationes patiuntur: sic Calidus & humidus [co]rporis status ætatis progressu ad calidum siccum[q]ue habitum deuoluitur. Siquidem calor humorem [n]atiuum sensim taciteque absumit ac depopulatur, [a]tique corpori siccitatem adfert, quæ qualitas ad [pr]oferẽdam vitam naturæ est aduersissima. Vt enim [a]ccensis cereis ac funalibus flamma pabulum & quo [al]itur fomitem depascitur, quo exhausto, vtrique [e]xtinctio imminet & interitus; ita insitus calor suc[c]um geminum quo subsistit ac fouetur, pedetentim [i]mminuit, sibique atque vniuerso corpori exitii cau[sa]m ministrat. Corporis autem constitutio quæ ex [c]alida ac sicca qualitate emergit, ab eaque appella[ti]onem sortitur, adaucto per eas qualitates humore [fe]ruido, hominem biliosum constituit, ob flauam [s]cilicet bilis redundantiam: cuius humoris duo con[st]ituuntur discrimina; vnum naturale, alterum [q]uod præter naturam corpori inest. Naturalis au[t]em bilis excrementum est concocti sanguinis sapo[r]e amaro colore vero effectuque igneo. Flauescit e[n]im ac splendida est, vbi hepatis calor moderatus [e]xistit; vbi vero viscus hoc plus satis accenditur, e[b]ullit quoque bilis atque efferuescit: illique color in [l]uteum obscuratur; qualis conspici solet exoticus il[l]e liquor aut zythus qui Belgis *Lovenbier* nominatur, [a]ut vbi oleum ac butyrum liquefactum vritur;

Omnia mutationi obnoxia.

Simile a cereis ac funalibus.

Homo cholericus.

Bilis naturalis & præter naturam.

Simile a ceru[is]ia & oleo [vsto].

nimioque feruore torretur, atque ignescit; quo fi vt fuluus color in opacum atrumque colorem demigret, qui etiam in externa cute nonnumquam se profert, vbi diffusus biliosus humor in cutem erumpit. Flaua autem bilis geminum in corpore munus obit: nam pars eius sanguini mista transit in venas, quo is commodius angustos quosque meatus penetret, atque ad membra quæ bilis nutrimentum exposcunt, deferatur. Pars cætera ad fellis folliculum, iecoris infimæ parti adnexum relegatur, mira solertia id prouidente naturæ opifice; vt cui visceri attrahendi perficiendique alimenti vim admirabilem esset elargitus, conceptaculum quoque superuacanei inutilisque humoris adiungeret, ne quid incommodi ad reliqua membra hinc possint deriuari; siquidem bilis eius est naturæ, vt vim igneam proferat, cuius motu atque agitatione velut face subdita, excandescimus atque animo concitamur. Vnde apposite, Ira definitur ardor & ebullitio quędam sanguinis circa cor, qua cerebrum quoque incalescit ab humore bilioso excitata, quæ si quando illata est iniuria, vltionis est auida. Inferioribus vero partibus eum vsum præbet vt intestina ad excrementorum deiectionem extimulet, irritetque: cuius rei causam prouida solersque natura excogitauit ac emolliendisq. huiusmodi superuacaneis humoribus, nempe renes atque vrinarios tramites, intestinum ieiuunm, quod ab influente bilis acrimonia continenter excrementa excutit, vesicam, aures, & subcutanea spiracula, quæ pori vocantur, discutiendis sudoribus destinata; quorum pleraque si obstructione laborant, totam noxii humoris colluuiem intus cohiberi contingit, atque in præcipuas aliquas partes impetum facere. Sic vbi folliculus fellis seu bilis flauæ receptaculum, ea sentina quam ab hepate exhausit, exonerare se nequit, illam vel in ventriculum, vel in iecoris cauitatem

Flaua bilis munus.

Ira quid & vnde.

Bilis per quas partes expurgatur.

item refundit: quo fit, vt per vniuersum corpus bi-
s effusa sanguinem quum qualitate sua, tum colo-
e inficiat: hinc Ictericus & morbus Regius, sic dictus,
quod exquisitissimum victum ac mensam regalem
xigat, qui corpus vndique auriginosum efficit, hoc
st, luteo ac flauo croceoque colore perfusum vt ar-
entum incrustatum auroque obductum. Quod
gracilia intestina, seu Ilia affici contingat, intole-
andi cruciatus, clamosique dolores ac torturæ exci-
antur. Ilion hoc malum vocant, & conuoluulum,
quod ad chordæ similitudinem intestina conuolui
ac contorqueri videantur. Contrahitur autem hic
morbus vel ab inflammatione, vel ab aridi tostique
stercoris obstructione, quum biliosi humoris minor
copia eo confluat, quam vt excrementa possint ex-
cuti, ita si superior intestini pars affecta est, cibus; si
inferior, oleta per os egeruntur, podice tam arcte
occluso, vt ne flatus quidem ab illo prodeat: multos
præterea affectus flaua bilis parit, vt tertianas, vren-
tesque febres, vbi extra venas illi putrescit: verum
quum in Medicorum libris passim obuii sint & accu-
rate descripti, illorum narratione supersedendum
existimo. Cæterum quæ sit calidi & sicci tempera-
menti, denique biliosi hominis natura & conditio,
tum quibus argumentis deprehendi possint, obiter
indicandum. Principio, vt externas notas perse-
quar; Corpus huic constitutioni calidum, gracile,
macilentum, musculosum, longitudine decenti ac
moderata; quorum plerique tametsi statura pusilla
conspiciantur, ac minus procera, alacres tamen sunt,
erecti, agiles, inquieti, atque vt apes insecti genus
exile & minutum,

Ingentes animos paruo sub corpore versant.

Color vero iis fuscus aut rubore quodam perfu-
sus, præsertim vbi incandescunt, aut incalescit exer-
citatione corpus, plerisque autem pallidus aut sub

Morbus Regius vn de dictus.

Ictericus inauratus.

Iliaca passio.

Nota calidi & sicci status.

Simile ab agilitate apum.

Virg. lib. 4. Georg.

luteus, cutis hispida arteriis venisque amplis ac conspicuis (neque enim sub carne delitescunt) vt quam simul cum adipe calor dissoluat, vrina rubicunda, crocea, flaua pro bilis ac feruoris ratione: pulsus citus ac velox, vti etiam incessus; lingua volubilis & expedita; capillus vero niger, plerisque crispus, atque intortus, vbi calor & siccitas est intensior, qui serius canescit, at ob siccitatem cito defluit; nasus magna ex parte aquilinus & aduncus: nonnullis autem, præsertim Germanis, Sarmatis, Pannoniis ac Belgis rutila barba, ac flaua cæsaries, quod euenit ex splendida lucidaque ac syncera bili, quæ a calore feruido non deuritur. In Belgica autem a popularibus notari solent Ænobarbi, hoc est, rutila æneaque barba insigniti, aut quibus capilli rufescunt; quod illorum moribus aliquid vitii subesse censeant, aut improbitatis quandam maculam in animo menteque occultari ac residere. Vt enim Themistoclis pædagogus nihil mediocre in illo futurum pronunciauit, sed aut insigne Reipubl. commodum, aut detrimentum: ita Belgæ quoque dictitant ab eiusmodi hominibus aut speranda optima, aut deterrima. Quin & hæc iactatur Prouerbialis sententia, *Roter Bart selten gut, offt van Iuden art*: hoc est, luteæ aut flauæ barbæ homines raro laudatæ esse indolis, aut spectatæ integritatis: quod in vita ac moribus omnique actione improba quædam calliditas, & insidiosa astutia lateat, quæ in negotiis, contractibus, mercaturis, alterius dispendio se prodit, ac palam facit quibus sint artibus & fallaciis instructi. Quod vt in plerisq. eius notæ hominibus, quoniam laudabilis desit institutio, obseruari fatear; ita complures commonstrari posse video, quibus is color, ac barbæ apparatus ad summum decus & ornamentum nihil officiat, quin potius ad decorem sit adiumento: passim enim in aulis principum, in consessu cœtuque procerum, inter

Unde flaua cæsaries.

Prouerbiū in rubenti barba homines.

Themistoclis ingenium.

Suspecti ænobarbi.

Barba rutila non semper improbum designat.

ter negotiatores honestos, & quotquot præ cæte-
Aquilonios tractus occupant, multi conspiciun-
r virtutis spectatæ ac singularis prudentiæ, qui in
rum publicarum functionibus præclare se gerunt,
nnibusque se integros præbent & inculpatos: vt
r illustris Petrus Carbonarius Brugis oriundus, qui
on vni suo Lemnio, sed optimatibus quibusque v-
ce charus acceptusque est; qui sibi demandatas ac
mmissas legationes, quæsturas, prætorias functio-
es summa cum laude obit atque exequitur. Quod
item triobolares quidam, infimæque sortis ho-
nines ea barbæ specie & colore futiles sint, pleni
marum, qui hac atque illac profluunt, nec quid-
iam pensi habent, aut frugi sunt, corruptæ educa-
oni tribuo, quæ naturæ procliuitatem ad vitiosos
ores pertrahit: hinc enim efficitur, vt quisque ta-
s inconstantes experiatur, fallaces, subdolos, va-
os, astutos, ingenio vario, versatili, versipelli,
κνούργῳ; obiter Punica lubricaque fide, ita vt
negotiandi contractibus non desit consultum illis
dere; vt qui tamquã anguillæ ac murenę, elabantur,
que in negotio quamlibet intricato se expediant
que eluctentur. Quibus si accedant alia corporis
tia, deterior est illis naturę cõditio, magisq. impro-
a. hinc scite Martialis;

Crine ruber, niger ore, breuis pede, lumine læsus:
Rem magnam præstas Zoile si bonus es.

Quæ vis illis indita est partim ab astrorum influxu,
empe Solis & Mercurii vi; partim quæ mihi vide-
r præcipua ac potior, ob humoris biliosi ac spirituũ
enuitatem, quæ calore subtili perfusa ad huiusmo-
actiones illos incitat atque impellit. Sunt præter-
inter hos variæ conditionis homines, nempe ar-
eliones, hoc est, homines inquieti, clamosi, feruidi,
olubiles ac præcipiti quadam dicendi celeritate,
uibus vt apposite Iuuenalis;

Petrus Carbonarius.

Unde praui rutilorũ mores.

Homines lubricæ fidei.

Lib. 6.

Ardeliõ qui.

Satyr. 3.

Ingenium velox, audacia perdita, sermo
Promptus & Isæo torrentior, obiter illos
Esse putes quemuis hominem; tum dicier apte
Grammaticus, rhetor, geometres, pictor, aliptes,
Augur, schenobates, medicus, magis omnia nouit.

Quales fere conspici solẽt pantomimi, histriones, circulatores circumforanei, agyrtæ, hoc est, qui plebem ad nugas conuocant, rabulæ, spermologi, buccentæ, qui incessu, manu, vultu, oculis, voce, gestibus actuosi sunt ac iactabundi, omnibusque se negotiis, contractibus, actionibus, conciliabulis, sodalitiis immiscent atque ingerunt. In somno tumultuosi vt qui exiliant, ob feruidos spiritus qui etiam sopore oppressos erigunt atque ad motum incitant; Multifariam enim flaua bilis mentem hominum informat, variosque mores, studia, animi propensiones ac motus profert. Hinc siquidem euenit vt quicunque calida & sicca constitutione existit, atque inter cholericos censeri soleat, ferox sit, imperiosus, indomitus;

Hor. in art. Poetica. Iuuẽ. sat. 6.

Impiger, iracundus, inexorabilis, acer;
Iura negans sibi nata, nihil non arrogat armis.
Hoc volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas.

Qui tamen vt leni momento incandescat, ac sit natura irritatior: ita subsidente bile cõfestim deferuescit ira, ac redditur placabilis. Cæterum quum præter flauam bilem quæ vua naturalis dicitur, plures sint humoris huius differentiæ, ac sua cuique natura & conditio, de singulis obiter differendum.

Pallida bilis, vulgo citrina.

Principio a flaua bili procreatur pallida, eo quo malum Medicum quod citrium vocant, colore, ex viridi in luteum languescens: viget autem ineunte vere vna cum sanguine iuuenili, & quod in dies adolescit, corpore; quo fit vt ea ætas illo anni tempore tertiana febri infestari soleat, siquando is humor oborta obstructione, putrescit atque extra venas effusus inflamma-

Febris tertiana vnde.

ammatur: cui affinis est spuria nothaq. tertiana, sic
cta, quod non ex syncera flaua bili, sed nonnulla
tuitæ parte excitatur. Nam æstuosa febris, quæ
ῦσος Græce ab ardore dicitur, ex rubra chole-
intra venas concepta putredine, accenditur, quæ
eliria ac phrenesim, mentisque alienationem indu-
t. Siquidem sic affectis absurda quædam simula-
ra animo obuersantur, ac mentem formidine no-
urnisque facibus trepidantem;

Febris æstuosa.

Exagitat vesana quies, somniq; furentes,
Atque aliena premit vani terroris imago.

Luc. lib. 7.

Omnia siquidem iis cõflagrare videntur, atq. ædi-
cia, villa, prædia incendi funestisque cædibus ac tu-
ultu bellico omnia compleri, quorum pleraque
tiam citra febrim euenire solent, bilis fuligine ac
uillis in cerebrum delatis. Quæ si quando corpo-
mentique infesta esse pergunt, confestim expur-
ata bili vomitu, sudore, alui deiectione, quæ radice
ontica perfici potest, atque vrinam prouocantibus,
t est vesicaria, asparagus, apium hortense, anisi &
eniculi semen immutanda victus ratio; reiectisque
alidis, pinguibus dulcibus quæ in bilem promptissi-
ne transeunt, præter vuas passas & glycyrrhizam,
oc est, radicem dulcem, exhibenda quæ sanguinis
eruorem temperant diluuntque. In primis autem
omnus inducendus lactucis atque acetariis, quæ ce-
ebrum omnesque partes humectant ac reficiunt.
Quum autem calidis & siccis omnibusque biliosis
nulta noxia sint & perniciosa, tum nihil immodico
abore, vigilia, inedia, iracundia, Venere immodera-
a nocentius. Singula enim horum vires exhauriũt
c depeculantur: neque enim aridis ac macilentis
quidquã adimi potest, quin potius saginari postulãt,
tq. vt pecudes opima irriguaq. pascua; ita illi delica-
as mensas exigunt. Quemadmodum enim arbores
& virgulta quæ ramis & fronde minus luxuriant, pu-

Biliosis terrifica somnia.

Bilis qualiter purganda.

Somnus biliosis vtilis.

Simile a saginandis pecoribus.

Simile ab arborum putatione.

rationem respuunt, nec coërceri ferro sustinent; ita extenuata corpora, & quibus multa desunt, quod ad firmum corporis habitum spectant, nulla sui parte mutilari, aut iis quidquam eripi debet. Cæterum alia est bilis species quæ a naturali ratione ac modo excessit ac degenerauit, Vitellina medicis dicta ab ouí luteo, cuius colorẽ refert & consistentiam: nam immodico calore crassescit, atque igneum intensé que luteum colorem concipit, quam si putrescere contingat, atque inflammari, ardentissimas illa febres excitat. Quocirca cum hæc bilis a mediocritate desciuit ac delapsa sit, contraria instituenda victus ratio, quæ extraneam qualitatem demoliri possit atque excutere: nam si similibus nutrimentis illam fouere tuerique pergas, exasperabis intemperiem, atque oleum flammæ adieceris. Est & alia bilis species Porracea, a porri virore nuncupata: nam viridescit atque herbaceo colore conspicitur, quæ in ventriculo ex vitiosis prauisque succis gignitur, atque oleraceis, cuius generis sunt allium, porrum, cepe, nasturtium, eruca, brassica, beta, chęrephyllon: quum enim huiusmodi alimenta a natura domari vincique nequeant, ac concoctione in salubrem succum elaborari, ex his porracea bilis conflatur, quæ nonnumquam vomitu excussa, linguam & fauces amarulento acutoque sapore imbuit ita, vt ægre suauiori liquore elui queat atque aboleri. Solet quoque noxius is humor nonnumquam in iecore ac venis ex grauissimis morbis produci, si quando bilis lutea deuritur vehementi extranei caloris incendio, quem vomitione excussisse perniciosum atque exitiale Hippocrates pronunciat. Ex hac producitur aliud etiam excrementum tum reliquis deterius, ab æruginis similitudine Æruginosa bilis vocata, quæ ex porracea vehementius deusta conficitur. Siquidem excocta intensiore calore humiditate inarescit,

Vitellina bilis.

Oleum camino adducere.

Porracea & prasina bilis.

Lib. 2. prædict. c. 39.

Æruginosa bilis.

atque

que æruginis speciem æmulatur, quod ex ignitis
bus, quibus bilis natura aptissime componi potest,
lucide perspicimus: nam ignis vis primum in can-
ntes prunas ligna demutat, deinde in atroces car-
nes, postremo deflagrante prorsus igne sopitoq.
lore, in cineres: ita in corpore humano, primo
ocea bilis conficitur; deinde inualescente calore
æter naturam porracea, cui succedit æruginosa,
ostremo glauca ac cærulea, quod Glasti & Isatidis
erbæ qua fullones ac tinctores pannos inficiunt, co-
rem referat, qui postremo in exactam atram bi
m trasmutatur. Quæ bilis species venenatis qua-
atibus imbutæ, mentem malitiosis moribus, cor-
is vero fœdis morbis contaminant; quorum pars
agna ægre expugnari possunt, ac medicantis opem
spuunt, vt sunt Carcinomata, cancri, phagedæna,
exedendo nomen sortita, mentagra, morphea,
arbunculus, sacer ignis, qui vulgo Antonio asscri-
tur, herpes, Estionemus, quam aulici, qui fere illi
onoxii sunt, Lupum vocant, nam cutem exhulce-
t, ac carnem ad ossa vsque depascitur, illaque cario-
efficit, ac membro vitam sensumque doloris adi-
it; quibus accedunt complures alii formidandi ac
ntagiosi morbi, quos hæc humorum colluuies secũ
euehit, sic vt non aliud, quam olidum & putre ca-
uer homines circumferant,

Simile ab igne & carbonibus deflagrat.

Glastum vveet.

Bilis malignitas.

Lupus morbus.

Atq; artus fœda sanie, taboq; fluentes.

Virgilius Æne. I.

e frigido & sicco corporis habitu; cui quoniam homo Melancholicus subest, atq; atræ bili obnoxius, illius quoq; natura & conditio explicatur, quaq; ratione expugnari possit, docet.

CAP. VI.

Rigida & sicca qualitatum coniugatio habitum
cõstituit longe deterrimum, quum .n. vitę salus &
nseruatio in calido & humido consistat: cui cede

illa qualitas & corporis constitutio approbari posse
quæ vitæ fomenta ac valetudinis præsidia conter
ac depopulatur? Videmus enim in tota natura rerum
ac vicissitudine stirpes, animantes, homines, quæqu
spirant, si quando calida & humida qualitate spolia
contingit ac destitui, spectare ad interitum. Nequ
enim Mors aliud statui potest, aut aptius definition
explicari, quam vitæ ac spirabilis naturæ abolitio, at
que interitus, primarumque qualitatum quibus hu
mores subsistunt ac fouentur extinctio. Siquand
itaque ad has qualitates deuentum sit vel ex morb
conditione, ac natura, vel ætatis ratione atque an
norum decursu, quisque sibi mortem imminere
persuadeat, ac non procul abesse vitæ terminum
nam incertos atque inopinatos casus qui omnibu
momentis cuique nostrorum impendent, huc no
referendos duco, quod præter naturæ rationem a
violenter ingruant, vitamque præmature depopu
lentur: qui vt nemini terrori esse debent, aut me
tum incutere, vbi vel iter ingreditur, vel mari se
committit, quum Christiani hominis sit successum
euentumque totius negotii, diuinæ prouidentiæ cu
innititur, commendare: ita etiam in hoc corpori
habitu cui extrema minantur, non est quod spes in
fringatur aut languescat curandi corporis industria
sed dum aliquid vitæ superest, ea adminicula ac fo
menta adhibere non desinat, quæ vsui esse possint in
producendis annorum spatiis, nam multa nobis De
munificentia suppetunt, quibus id cumulate perfic
possit; vt enim arbores infœcundas, cultu atque in
dustria feraces reddimus, atque agros steriles, longo
que arandi serendique vsu exhaustos, stercorando
instauramus, ac restibili fœcunditate postliminio se
menti messique reddimus idoneos: ita quoque cor
pora arida atque ad siccitatem inclinata alimentis
naturæ fouendæ accommodis erigimus atque ad de
stinatum

Mors quid.

Homo multis casibus expositus.

Securitas hominis Christiani vnde.

Non despondendus animus.

Simile ab arborum & agrorū cultura.

natum præfixumque vitæ terminum, tamquam optatum portum prouehimus; cuius rei potiunspem, ac consequendę productioris vitę fiduciam, mo, si æquus sit rerum humanarum æstimator, probare poterit, modo erecta in opificem, penes em omnia consistunt, mente ac voluntate, ad ilh sua quisque vota referat, illiusque arbitrio sinla moderari fateatur. Cęterum quum humor mecholicus frigidæ & siccæ qualitati subsit, nec vlla tui potest habitudo, quæ hinc emergit deterior, t minus commodam valetudinem constituat, de ius conditione, natura, effectu, viribus, differentiis, quantopere corpus animumque efficiat, differenm. Est enim maxima hominum pars ineunte ve- & autumno, quibus anni temporibus is humor rendat atque effunditur, melancholicis affectibus noxia, pręsertim qui rebus politicis aut studiis literum atque intempestiuis lucubrationibus sunt adti. Siquidem ex immoderata mentis agitatione tiuus calor extinguitur, ac spiritus quum anima-, tum vitales attenuati euanescunt; quo fit vt exusto vitali succo ad frigidum siccumque habitum uergant. Duæ autem constituuntur melancholinumoris differentiæ; vna naturalis, altera quæ pręt naturam corpori inest. Melancholia vero quæ mini natiua existit ac familiaris, cęteris mitior est, inusque infesta. Nam cum sanguine in venas deco, suæ sortis ac conditionis membra alit, illisque trimenta ministrat, vt sunt ossa, cartilagines, ligaenta, nerui. Est enim is humor decoctis ac liqua quadrupedum pedibus non absimilis, qui lentore odam inter edendum digitis labrisq. vt viscus, adrescunt; quo fit vt retinēdi vi sanguinem imbuat, reddat spissiorem; quoniam vero quando sanguisubest, atque eius dulcedine diluitur, vt acerba vua elle vel zaccharo, ob id sapori existit non acido

Quatenus aliquid optandum.

Melancholiæ nemo non particeps.

Lib. 2. Aphor. 20.

Studiosi melancholia expositi.

Melancholia duplex.

Melancholia cui humori similis.

Simile ab elixatis animatum pedibus.

prorsus aut peracerbo, vt ea quæ fauces exasperan
sed subaustero, quem Ponticum vulgo vocant, qu
lis est maturescens vua ex qua mustum exprimitu
quum nondum exactam maturitatem consequu
est; quale desinente autumno e Germania ac Gall
in Belgicam defertur ad explendam hominum au
ditatem ac desiderium, quod quum gustu sit acerbi
simum vt linguam radat, melle ac fauo condiun
quod fastidiosis magis sapiat, ac palato sit gratiu
Atqui vt floces & amurca olei, vt fæx vini naturam
redolet, eundemque saporem atque odorem aliqu
ex parte refert; ita succus melancholicus qui a san
guine defluxit, eius saliuam gustumque retinet, qu
circa minus apposite atra bilis hic humor vocari su
tinet, quum nulla adsit adustio; sed vt Galenus ait
sanguis aut succus melancholicus, quæ nihil aliud
est, quam siccior densiorque pars sanguinis, fæci qu
subsidet atque in imum dolii decumbit, vigoremq
vini conseruat ac prohibet euanescere, prorsus assi
milis. Et quemadmodum vini infimum seu floces
hoc est, purgamenta ac fæculenta proluuies, qua
Droesen Belgis dicitur & *moeder*, vel potius a lutulen-
ta turbidaque fæce *modder*, vsui est nostratibus in
conficiendo vino caustico seu vrenti, quod aquæ vi
tæ vel ardentis nomine plebi innotescit. Ita succus
melancholicus, qui, vt triuiali verbo rem designem,
sedimen est & colamentum sanguinis, salutarem
vsum habet atque vtilitatem: nam pars vna venas
subit, suamque operam sanguini præstat; altera su-
periori cognata & affinis, ab hepate in splenem deri-
uatur, quæ postmodum in ventriculum effusa, cui
sinistra parte incumbit, suaque acrimonia ad cibo-
rum appetentiam, atque edendi auiditatem stimu-
lat, irritatque. Est autem id viscus molle, rarum, fun-
gosum, spongiæ assimile, conceptaculum eliciendis
sanguinis fæcibus destinatũ, quod plerumq. ita tur-
gescit,

Qui sapor humori melancholico.

Simile ab acerbo vil-lo

De locis affect. lib. 3. cap. 5.

Quid Belgis Droesen *in musto.*

Splenis situs & natura.

ſcit, in eamq. molem attollitur excrementorum fluentia, vt hominem oppreſſurum videatur, quod ſum queritur Plautinus leno Cappadox;

In Curcul. Act. 2.

Valetudo decreſcit, accreſcit labor.
Nam iam quaſi zona liene cinctus ambulo,
Geminos in ventre habere videor filios,
Nihil metuo, niſi ne medius diſrumpar miſer.

Quæ corporis pars quoniam agilitati officiat, ac eredariis, curſoribus, velitibus, ferentariis moram inferat, atque impedimento ſit; perſuaſum fuit olim imperitæ plebi vel eximi id viſcus, vel admoto cauterio aduri; quum abſq. vitæ iactura adimi nequeat, ut nec caſtori amphibio, hoc eſt, ambigui generis animanti teſtes, quos nugantur venatores ab illo mordicus abripi, atque inſequentibus obiici, quo vitam redimat: quamquam id viſcus ſi ſupra modum intumeſcat, cohiberi poteſt ac reprimi abſinthii Pontici ac vulgaris vſu, aſplenio, polypodio, ſena, epithymo, roſmarino, cappare, caſſuta, fumaria, phyllitide, quę vulgo ſcolopendria, ac lingua ceruiua nominatur, amygdalis amaris, nucleis perſicorum, tamarice ac myrica: nam ſi excreſcat, corpus attenuatur ac macilentum efficitur, ſic vt appoſite Traianus imperator fiſcum ſpleni pronunciarit aſſimilem. Vt enim vbi fiſcus atque ærarium principum augeſcit ac locupletatur, atteritur populus; ita excreſcente ſplene contabeſcit corpus ac macie conficitur. Quum itaq. excogitatum ſit hoc membrum a naturæ opifice, vt hepar deſpumet, atque ab impuro lutulentoque ſanguine reddat purgatius; modis omnibus efficiendũ, ne quid incommodi concipiat: ſiquidem liene obſtructo aut imbecillitate affecto, ſuccus melancholicus per corpus vndiq. diffuſus fuliginoſo ac fuſco colore cutem inficit, mentique variis imaginibus ac ſpectris infeſtus eſt.

Splen agilitati officit.

Splenem non poſſe adimi.

Quæ ſpleneticis uſui.

Splen fiſco aſſimulatur. Traiano Cæſari.

Splen vnde risum moueat.

Quod si munere suo probe defungitur, ac sordes sanguinis exacte combibat, hilaritatis ac gestientis effusæque lætitiæ occasionem hominibus præbet: ex syncero enim, atque a limosa fæce expurgato sanguine spiritus lucidi purique emanant, a quorum puritate mens exhilarescit, atque inter festiuos sodales in iocos, risus, facetias, lepôres, lasciuiam sunt effusi: quod etiam vuidis vinoque liberalius perfusis vsu venire solet, qui tametsi natura tetrici existant, atque in omni vitæ actione, fronte, oculis, superciliis, incessu seueritatem quandam præ se ferant, vbi vino incalescere incipiunt, atque inter præstantioris formæ nymphas versantur, frontem exporrigunt; omnemque ingenii ac morum asperitatem excutiũt. Sic noui spectabiles aliquot ac Senatorii ordinis viros vel ex naturæ conditione, vel vitæ assuetudine ab omni prorsus hominum contubernio alienos, facie vultuque seuero, caperata fronte, adductis superciliis, oculis toruùm intuentibus, & qui subinde in obliquum detorti, obuiis minitari videantur, ipsoq. aspectu terrorem incutere; qui tamen in puellari consessu, cœtuque Geniali detecta persona habituq. Stoico in obeundis saltationibus ac tripudiis perficiendis, agiles essent, & expediti; verum peracta nuptiali celebritate, rursus ad ingenium, ad pristinos mores, ad solitam grauitatem erat reditus. Quibus ego consultor esse soleo, vt huiusmodi sodalitiis se ingerant, illosque congressus crebro venentur; quo expoliri possint humanitatis vsu & consuetudine, atque ab illa personata seueritate desuescere, sibique ad connubii societatem aditum patefacere. Spleneticis itaque & quotquot natura mœsti sunt, menteque obnubila, moderatus vini vsus, corporis agitatio, hominum conuentus & frequentia, commodam valetudinem vitæque suauitatem pariunt: hac enim viuendi ratione, calor natiuus vires concipit,

Seueri vino exhilarescunt.

Melãcholici quando effusè hilares.

Tetrici assuescant sodalitiis.

Simile ab ignis agitatione.

atque

que vt ignis crebro motu splendescere ac scintilla- incipit, spiritus quoq. sopiti exhausta atri humoris ntina, discussaq. fuligine, reuiuiscunt, ac fulgore io omnes sensus quorum mens vtitur ministerio, ollustrant, atque ad singulas actiones instruũt. Quo aihi non prorsus absurdum, nec a veritate alienum xistimari solet carmen id, tametsi triuiale ac minus laboratum;

Mens sapit, & pulmo loquitur, fel suscitat iras:
Splen ridere facit, cogit amare iecur.

Cordis principatus. A quorum viscerum functionibus non excluditur cor, vitæ ac caloris insiti fons, vitalisque spiritus origo, vt cui vis adsit ac facultas in obeundis naturæ muniis vel præcipua; ab eo enim viri sapientia celebres, ac rerum cognitione imbuti, Cordati appellantur; *Cordati qui.* & qui ab iis remotiores, vocabulis designantur ab impotentia animi desumptis, aliisque affectibus qui a temperantia ac moderatione longe dissident: hinc *Socordes qui.* Socordes denominati, qui desidiæ, languori, otio, ignauiæ se dedunt, quos nostræ ætatis Theologi Acediosos vocant, hoc est, tardos, improuidos, inertes, oscitantes, desidiosos, negligentes; quique iis rebus non inuigilant quæ optimi patris, ac seruatoris Christi nomen illustrant, nec ea consectari curant, quæ illis ad beate viuendum salutaria sunt ac fructuosa. *Vecordes qui.* Vecordes vero cæteris deteriores existunt, qui non aliud, quam fraudes, imposturas, cædes, insidias, incendia, proditiones, ciuium damna, ac patriæ clades meditantur, atque nefanda scelera animo menteque concipiunt; *Mentis turbatæ signa.* quæ internæ labes, ac mentis vesaniæ in oculis, facie, vultu, fronte, superciliis, totaque externa specie ac corporis habitu euidenter se proferunt, in quibus deprehensi æstuant, obmutescunt, hæsitant, dissimulant, tergiuersantur, diffidentur, aut ambigue ac perplexe respondent, denique vel culpam in alium transferunt, vt Adamus, *Genes. 3.*

vel ægre se expurgant; quale nobis exhibuit speci-
men apud Salustium Catilina homo factiosus, atque
in patriam acciues seditionis facibus armatus; cui e
conscientia scelerum, ac mentis inquietudine, colo-
exanguis, fœdi oculi, citus modo, modo tardus in-
cessus, prorsus in facie vultuque vecordia inerat. Si-
mili quoque furore Saul rex ad perpetrandas cæde-
multaque funesta impulsus est. Cain quoque iis-
dem furiis ac mentis stimulis agitatus, quod frater-
na cæde cruentus esset, omnem sibi ademit salutis
spem, omnem interclusit veniæ aditum. Quum
enim Dominus patrati sceleris confessionem extor-
queret, atque illum de immani crudelitate appellas-
set, Cain tamquam nullius sibi culpæ conscius, nihil
compertum se habere testatur, quo loco hæreat fra-
ter, qua sit valetudine, quid rerum gerat, & quibus
sit implicatus negotiis, impudenter se ignorare pro-
fitetur. Emergunt præterea ab imminuto corde
menteque parum firma, a qua appellationem sor-
tiuntur Excordes, quibus nonnulla melancholiæ
pars subest, sed perexigua. Sũt enim rationis inopes,
stolidi, insulsi, insipientes, stupidi, deliri, quos scri-
ptores minus culti insensatos vocant; Diuus Paulus
quum Galatas stultitiæ insimulat, ἀνοήτους vocat,
hoc est, crassos, indociles, tardos, stultos, ac rerum
salutarium minus capaces, aut qui confestim ab in-
stituto conceptaque doctriua resiliunt. Quocirca ce-
rebrum seu mentis principatus tum cordis robore
ac viribus consentit, mutuasque inter se operas con-
ferunt; sic apposite cordati appellantur, in quibus vi-
get mens, ratio, iudicium, intelligentia; illis enim
præsidiis res magnas fortiter atque animose aggre-
diuntur, quæque animus concipit, sapientia duce
perficiunt atque exequuntur. Cætera vero iam me-
morata viscera sua quoque vi atque efficacia instru-
cta sunt; sic Fel iracundiæ causam ministrat, atque
ad

Catilinæ vultus. *1. Reg. 10.* *Genes. 4.* *Cain diffidentiæ exemplum.* *Excordes qui.* *Galat. 3.* *Cordis & cerebri cõsensus.* *Mens cordi ministrat intelligentiam.* *Fel iræ fons.*

iram, rixas, contentiones, iurgia, pugnas occasionem præbet: Hepar vero sanguine redundans, ac vino concalefactum, renes in amplexus ac concumbendi desiderium, in libidinem, in luxum, lasciuiam incitat: Cor autem cogitationes & conceptus, sensaque mentis pulmonis ac vocalis arteriæ adminiculo, cum vsu linguæ quæ proferendæ voci inseruit, exprimit, ac mentis consilia denunciat: Splen, nisi quid obstet, hoc homini præstat, vt in iocos, risus, cachinnos, lasciuiam, petulantiam effusus, nihil minus, quam seria meditetur. Econtra vbi id membrum impuri humoris confluuio obruitur, atque vel imbecillitate, vel obstructionis impedimento, iecur operam suam deneget, multa secum adfert incommoda, quæ menti æque ac corpori infesta sunt, nempe mœrorem, tristitiam, metum impendentis mali, pauorem, anxietatem, formidinem, desperationem ac diffidentiam, hoc est, nullam spem ac rerum meliorum expectationem; quæ animi mentisque affectus atque ægritudines hominem immaniter excruciant, vexant, dilaniant, adeo vt etiam totius corporis forma ac decor euanescat, omnisque externa species, tamquam pauimentum, fuligine obscuretur, non secus quam in ædibus ex fumo vndique diffuso, nitida quæque fusca efficiuntur ac fuliginosa: quum enim humorum sordes affluentius eo confluunt, quam vt calor atque insita membri vis possit conficere, grauiore mole labascit atque opprimitur. Vt enim quiuis baiulus aut operarius gestandis oneribus impar corruit, suo plerumque ac rerum quas deferendas suscipit, damno ac iactura; ita vbi in illud viscus plus succi melancholici decumbit ac deriuatur, quam perferre queat, aut concoctione domare, plurima hinc detrimenta, variosque morbos concipit. Siquidem liene affecto, ventriculus cruditate, nausea, fastidio, ructibus

Hepar libidinis causa & renes.

Pulmo & lingua conceptus denunciant.

Splen causa lætitiæ causa.

Splen mentem obnubilat.

Perturbationes animi.

Simile a fumosis ædibus.

Simile a baiulis.

Splenis morbi.

acidis infestatur; hypochondria seu præcordia inflantur ac tumescunt; corpus fit gracile atque extenuatur; gingiuæ purulentis pustulis exhulcerantur; dentes efficiuntur luridi, rubiginosi, mobiles, cani, exesi, os fœtidum, fauces olidæ,

Per. Sat. 4

Gutture sulphureas lente exhalante mephites.

Ad splenis quoque morbosam intemperiem, affectusque vitiosos hunc morbum refero, quem veteres Stomacaccen & Scelotyrben nominant, Belgæ & præsertim Phrysii, quorum plurimi vere & autumno huic morbo obnoxii sunt, populari ac gentilitia voce *Schoerbuyck*, inculti scriptores Scarificationẽ ventris vocant. Contrahitur autem ex fœda humorum colluuie, quæ quum ex splene in ventriculum confluat, contagione quadam dentes ac gingiuas inficit; cuius quoniam pars in pedes decumbit, confestim contrahuntur suræ, labant genua, compages dissoluuntur, color circum femora ad imum vsque calcaneum varius ac versicolore specie spectantibus horrorem incutit. De cuius morbi natura, ac curandi ratione, quoniam luculentum librum conscripsit Guilielmus noster Lemnius, qui eruditionis ornamenta, ac rei medicæ decus atque insignia, summa laude in Academia Pisana consequutus est, superuacaneum videtur plura de hoc morbo congererẽ. Cæterum omnia hæc splenis incommoda perferri possent, ac tolerari mitius, modo infima membra, partesque abiectæ atque ignobiles his tantum malis essent expositæ (quamquam illæ non minus necessariæ sunt, quam forices in ædibus ac cloacæ proluendis sordibus destinatæ) verum cum principes partes ac mentis organa pari malo inuolui, variisque affectionibus lacerari contingat, res maiorem diligentiam exigit, atque acrius in profligandis huiusmodi hostibus insistendũ. Siquidem vapores tetri tamquam ex palude ac camerina quadam sursum delati,

Guilielmi Lemnij de Stomacacce liber, vulgo Schoerbuyck, *cui grando porcorum affinis.*

Simile a cloacis domesticis.

lati, cerebrum insuaui tristique halitu afficiunt, ac
iritus animales aliena qualitate imbuunt; hinc
entis inquietudo & alienatio; cogitationes absur-
e; somnia turbulenta; capitis vertigo; aurium tin-
tus; oculorum caligines; luctuosa suspiria; cordis
emor ac palpitatio; quibus accedit animus mœrēs
deiectus, anxius, pauidus, meticulosus, adeo vt in
unc modum constituti, omnibus diffidant, amicos
ostesque iuxtà metuant, omni momento circum-
ectent; ac si quid increpuit, aut si qua leuissimus
repitus exortus est, expauescant, ac metu penitus
oncutiantur: etiamsi nulla subsit formidinis causa,
ec quisquam tam afflictæ menti vllam tremendi
ccasionem præbuit, a quibus si sciscíteris, ac sis per-
ontatus, quur se macerent, curaque inani ac mœro-
e ad tabem vsque se conficiant; aut nihil aut graua-
e respondent sic, vt eius rei causa ex hominum con-
ubernio se subducant, ac societatem amicorum per-
si, in loca deuia, deserta, opaca, demigrent, vt Thi-
non ille μισάνθρωπος, hoc est, osor hominum,
ppellatus, ac Bellerophon, qui vt Homerus refert,
nimi ægritudines, ac mentis dolores captata solitu-
line excutere tentabat;

Signa affectus cerebri.

Mentis inquieta tormenta.

Thimon osor hominum.

Nam miser in sylvis mærens errabat opacis,
Per campos solus latos, perq́ auia rura,
Ipse suum cor edens, hominum vestigia vitans.

Iliad.3.

Contingit autem multifariam in hunc habitum
homines deuolui, qui ab eo prius erant alieni. Alii
enim ex hæmorrhoidum, mensiumque suppresso
profluuio, aut subsistente cohibitaque consueta ali-
qua emanatione huc delapsi sunt. Nonnulli ex lon-
go diutinoque mœrore ac mœstitia, vel ex paren-
tum obitu, vel rerum fortuitarum iactura ac detri-
mento; aut deniq. ab alicuius rei potiundæ frustrata
spe ac desiderio huc deuenerunt. Non desunt qui
ex lucubratione intempestiua nocturnisque vigiliis,

Causa melancholici affectus.

ac vita vmbratili, ſolitudine, inedia, penuria, angu‑
ſtia, vel etiam ab alimentorum vſu & conſuetudi‑
habitum melancholicum contraxerunt, atque a‑
frigidam ſiccamque intemperiem ſunt delati. Pl‑
rique conſcientia ſcelerum ac flagitiorum, quæ a‑
iis patrata ſunt, recordatione, aut vitæ per nefari‑
libidines atque effrenatas cupiditates tranſactæ me‑
moria in melancholicos affectus demerſi ſunt, qu‑
nonnumquam eo illos adigunt, vt cæcitate, anim‑
furore, amentia, mentiſque errore agitati vitæ ta‑
dium concipiant, multaq. dira atq. acerba patiantu‑
Siquidem vt appoſite Iuuenalis;

Anxietatis animi tortura.

Sartyr. 13.

Perpetua anxietas, nec menſæ tempore ceſſat,
Nocte breuem ſi forte indulſit cura ſoporem,
Et toto verſata thoro iam membra quieſcunt;
Continuo templum, & violati numinis aras
Conſpicit in ſomno, ac mentem ſudoribus vrget:
Hi ſunt qui trepidant, & ad omnia fulgura pallent,
Quum tonat, exanimes primo quoq; tempore cæli.

Conſcietia ſcelerum.

Vide, Lector optime, ſceleratæ afflictæque menti‑
angores, cruciatus, carnificinas, pauores, tormenta‑
quæ Deus Opt. Max. fidei etiam ac pietatis deſerto‑
ribus, quique a ſacratiſſima Religione, ac Dei verbo
deſciſcunt, obuentura denunciat, ſic vt iuxta Pro‑
phetam, *illis immittat ſpiritum vertiginis, & errare faciat in omni opere*, ſicut ſolet ebrius & vomens, ſic vt ob men‑
tis cæcitatem ac Dei negligentiam, eiuſque verbi
contemptum nihil habeant ingruente calamitate,
vel horrore mortis, quo ſe fulciant, aut ſecuros præ‑
ſtare poſſint; ſed ſunt illorum conceptus, cogitatio‑
nes, conſilia perturbata ac confuſa ſi quidem innitũ‑
tur ac ſe inclinant in parietem caducum, hoc eſt, in
rem parum firmã, vel potius noxiã; atq vt Eſaias ait,
confidunt ſuper baculum ſeu ſcipionẽ arundineum confractum.
Quo deſignat illos ſpem in eo figere, qui tantum ab‑
eſt vt prodeſſe poſſit, aut aliquid præſidii adferre, vt

Eſaia 19.

Neglectus pietatis pœna.

In caducũ parietem inclinare.

Cap 36

Scipioni arundineo inniti.

4. Reg. 18.

etiam

am noceat incumbenti, ac palmæ vulnus infligat, *anumq;* vt Ezechiel ait, *laceret.* Sunt præter hæc comira exempla, quibus Deus impios terret, ac deser- contemptæque religionis pœnam minitatur: *uod si,* inquit, *vocem Dei tui audire recuses, percutiet te rore, amentia, cæcitate, dabit tibi Dominus Deus tuus cor uidum, & deficientes oculos, & animam consumptam mœ-e; eritq; vita tua quasi pendens ante; timebis die ac nocte, eq; vitæ diffides ob cordis tui formidinem qua terreberis, & eas imagines ac spectra, quæ oculis tuis obuersabuntur.* ursus loco alio, quo etiam teterrimos animi mor-os non defuturos indicat: *Visitabo vos velociter,* inquit, *Dominus, in frigore, egestate & ardore, fugietis nemine perse-ente, ac terrebit vos sonitus folii volantis, occumbetis nullo ofligante, & tabescit anima in iniquitatibus vestris.* Non itiora imprecatur Hieremias iis, qui a Deo defi-unt, illiusque verbo obsistunt, ac cultores veritatis pprimere nituntur: *Non sis tu mihi formidini, inquit es mea in die afflictionis: confundantur qui me persequuntur, non ego; paueant illi & non ego; induc super illis diem affli-tionis, & duplici contritione contere illos.* Quum autem uis angore mentis, & animi cruciatu, tum rerum ortuitarum iactura affligitur, in corpore quoque ccepta nonnulla clade, geminato malo afficitur. Quum itaque hæ furiæ, ac perturbationes melan-holicæ ex variis diuersisque causis emergant; in pri-nis expedit mali fontem tollere, ac radicitus erro-em menti eximere: proximum est corpori præsta-e suam operam, ac nihil non moliri, omnem nouere lapidem, quo tanta ægritudine quæ corpo-i iuxta atque animo incumbit, aliqua ex parte alle-uari possint ac nonnihil solatii percipere; sunt enim commiseratione digni, sic vt nemo nisi inhumanus censeri velit, illis insultare debeat, sed deplorare po-tius atque indolere, quod eo delapsi sint, atque a

Cap. 28.

Deut. 28.

Leuit. 26.

Hiere. 15.

Duplex contritio quæ.

Melancholici subleuandi.

1. Cor. 10.

rationis mentiſque iudicio inciderint. Scitum eſt illud Pauli, quod his etiam accommodari poteſt: *Qui ſibi videtur ſtare, obſeruet ne cadat.* Quo quemque commonefacit, in omni humanæ vitæ curſu atque actionibus, ne rebus ſecundis nimium elatus plus ſatis illi fidat, ſibique ſecuritatem polliceatur: fieri enim poſſe, vt ingruente externo aliquo impulſu concutiatur, ac grauioribus, quam quos paulo ante irriſerit, corpus animique morbis ſuccumbat, atq. obruatur. Cæterum vt cuiq. innoteſcat, quibus argumentis atque indiciis frigidus & ſiccus habitus deprehendi poſſit, eius notas quæ in externa ſpecie elucent, quæque in intimo mentis receſſu occluſæ, actionibus dictisque ſe proferunt; tum quo effectu Melancholia polleat, obiter indicabo. Quoniam autem huic conſtitutioni Melancholica natura ſubeſt, eadem quoque ſigna huc referenda ſunt. Si cui enim frigidi ſiccique corporis habitudinem excutere libeat, in Melancholicos defigat oculos, primo quoque intuitu omnia inter ſe conſentire, atque ad eandem amuſſim quadrare perſpicies. Siquidem eiuſmodi homines corpore apparent ſquallido, macilento, arido, ſtrigoſo, cute glabra, vnguibus aduncis, qui ex ſiccitate velut cornu & corium, incurueſcunt, præſertim vbi firmatus eſt habitus, atque adauctus qualitatibus, altius radices egerit; quales conſpici ſolent in extenuatis morbo ac ſeniculis. Et quoniam omnes partes corporis flacceſcunt, atque ali deſinunt, crines rareſcunt ac ſenſim defluunt, facies colore pallido, giluo, liuido deformatur. Omnibus enim Spleneticis color defloreſcit, tumeſcunt pedes, ventriculus cruditate afficitur, atque ab influxu vitioſi humoris, ructibus, acidoque vomitu ſubinde infeſtatur, quo erumpente vnice ſubleuantur. Quod vero ad animorum notas ſpectat, difficiles ſunt, queruli, moroſi, duri, intractabiles, præfracti, ad rem attenti

Pauli locus explicatus.

Notæ frigidi & ſicci habitus.

Splenetici decolorati.

Notæ animorum melancholicorum.

pecuniarum auidi; verum parci & tenaces, quique
bus partis abstinent, nec iis perfruuntur, aut ad v-
s vitæ necessarios accommodant. Ex insessu quo-
ue illos deprehendes: vtuntur siquidem tarditate
uadam, ingressuque lento ac composito, obstipo
emissoque capite, aspectu, vultu, facie, oculorum
btutu toruo ac tetrico, tamquam e Trophonii an-
ro, aut specu aliquo subterraneo (qualis est apud
ibernicos fabulosus Patricii hiatus) nuper reuersi,
deo vt quum illos Saturni sidus vna cum melācho-
a informet, taciturnitati ac silentio, tamquam vo-
, sunt astricti, sic vt ægre ab illis illas voces aut ver-
a extorqueas. Hæc itaque & pleraque alia in frigi-
am siccumque habitum ac melancholiæ naturalis,
uæ a puritate nonnihil deflexit, conditionem com-
ari solent. Cæterum quæ præter naturam cor-
ori inest, multo est deterior, ac magis perniciosa;
enominatur illa apposite Atra bilis, quæ triplici dif-
erentia comprehenditur. Vna enim ex melancho-
co succo emergit, quæ aut putredine, aut extranei
aloris incendio in cinerem transit, vt fomites ac
utrimenta adustione atque ignis ardore deflagra-
a. Putrescens autem acidam atque acerbam quali-
atem asciscit, aut acrimonia quadam imbutam.
Quæ vero ex ardore progressa est, deurit atque acri
nordacique vi corpori infesta est; hoc a succo me-
ancholico differens, quod fęx vsta a non vsta: nam
ęx quæ nullam adustionem passa est, mitior est, quā
lla ex qua vel aqua vitæ seu vinum feruidum, aut a-
ius liquor elicitur. Secunda quæ omniū deterrima,
flaua vel lutea bili deusta conficitur, quo fit vt picis
n morem nigra sit ac splendescat, vt gagates lapis,
itumen, colophonia, & resinata quædam luteo ni-
roq. splendore perfusa, ob igneam partium in den-
a compactaq. materia consistentiam: nigra itaq. ipsa
colore conspicitur, vbi non ignescit aut accenditur,

Trophonij specus.
Patricij antrum.
Melancholia non naturalis triplex.
Simile a rebus deustis.
Atra bilis quæ pprie.

vt ſunt ebuli, ſambuci, liguſtra, Pæoniæ baccæ, aut c[illegible] raſi nigræque vuæ acini, quorum ſuccus atro vel ſa[illegible] guineo colore manus inficit. Quod ſi inflammari [illegible] lam contingat, atque ardorem concipere, colore[illegible] exhibet coraſeum, atque igniti fulgentisq. auri pu[illegible] pureo nitore diluti, aſſimilem. Hinc vbi igneſcit in[illegible] moderatius, animi furor & concitatio, mania, inſa[illegible] nia, rabies; econtra vbi omnia intra mediocritate[illegible] conſiſtunt, acumen ingenii, præſtantia doctrinæ, in[illegible] uentionis ſubtilitas, lingua deſerta, ac loquendi pe[illegible] ritia abunde inſtructa. Poſtrema atræ bilis ſpecie[illegible] pituitæ combuſtione concipitur. Quoniam itaqu[illegible] varia atræ bilis diſcrimina, ac Melancholici diuerſ[illegible] ſunt conditione, natura, moribus, animi propenſio[illegible] ne, forma corporis ac coloris ſpecie, ſuis quiq. indi[illegible] ciis obſeruari debent. Siquidem qui ex aduſta bil[illegible] aut aſſato ſanguine in hunc habitum deuenerunt[illegible] amplis ſunt tumidisq. venis: nam flatu turgeſcunt[illegible] colore corporis fuſco, atque abunde hirſuto, capillo[illegible] denſo ac numeroſo ob caloris copiam, labris prætu- midis propter humoris ac ſpiritus flatuoſi in ſubli- mes partes concurſum; quo fit vt & oculi illis non- numquam promineant, rurſus ſubſidentibus humo- ribus aliquando recondantur, nunc volubiles & per- nictantes, nunc quieti atque inconniuenter immo- biles; lingua vero quæ mentis arcana detegit, atq. in apertum profert, modo prompta & expedita, modo hæſitantior atque in proferendis vocibus tarda, ble- ſa, titubans, balba, impedita: quod pro anni, ætatis, regionis, auræ caliginoſæ vel ſerenæ, denique cibi ac potus ratione, intemperie quadam affici contingat, frigidoque aliquo humore imbui. Eſt autem hu- mor hic multiplex, varius, multiformis, qui miris modis hominum corpora mentesque informat, ac diuerſos habitus, mores, conditiones conſtituit. Ha- bet enim ferro aut carbonibus, ſeu foſſiles, ſeu fa-

Atræ bilis quis color, vbi igneſcit.

Signa atræ bilis obnoxij.

Lingua hæſitātia.

Melancholia ferro aſſimilis.

ctitii

tii sunt, quiddam assimile, quæ ignita candent, ac
gore auri collucent, membraque deurunt; extin-
vero nigredine, obscurantur, ac colorem vel a-
um vel rubiginosum oculis exhibent: ita bilis atra
metsi frigida statu solet & sicca; deniq. ad nigre-
nem vergente colore, aliquid tamen illi calidita-
subest ab eius facultate & natura a quo profluxit,
mpe bili flaua & sanguine. Sic enim amurca o-
, fæx & acetum viui, cineres ac carbones, titionum
migantium ac prunarum naturam referunt:
ocirca non est prorsus caloris expers bilis atra, sed
l aliquid eius qualitatis in se continet, vel capax
t: licet enim longo vix tempore ignescat, vt fer
m, quod vrentissimis ac bituminosis carbonibus
que follibus instigatis opus habet, quo subigi mal-
is, fingiq. incude possit, ardore tamen imbutum
a ignescit, vt nihil sit in corpore quod magis deu-
t: hinc tanta nullo propemodum temporis inter-
allo, risus ac lætitiæ in repentinam subitamq. mœ-
itiam atque angorem vicissitudo & commutatio.
bi enim is humor incalescit ac calorem concipit,
uoniam spiritus lucidi ab eo promanant, ad prodi-
ium vsque exhilarescunt melancholici; atque ad
antilenas, saltationes, tripudia sunt propensi, ac præ-
er solitum affabiles, liberales, benefici, ac nulli non
xpositi; adeo, vt etiam in oscula atque amplexus
uellares proruant, nec quid aliud, quam connubia
neditētur, totiq in posteritatis ac liberorum suauis-
imam spem sunt erecti; sic vt serio deplorent se tale
uiddam iampridem non fuisse aggressos. Vbi vero
estus deferbuit ac resedit ille animi impetus fri-
gescente sanguine & sopitis spiritibus omnium
pertæsum est. Damnant ac detestantur hesternas
ctiones, pudetque erroris ac stultitiæ. Si quando
taque atra bilis frigescit, animum homini mentem-
que eripit, atque omnem confidentiam & quidquid

Atra bilis caliditatis particeps.

Exemplū ab aliquot liquoribus

Simile ab ignito ferro quod malleus subigitur.

Melācholici varij & inconstantes.

Atra bilis affectus vbi frigescit.

est virilis roboris, adimit; adeo vt non facile ad præclaras atq. excelsas res emergant aut enitantur: sunt enim stupidi, segnes, tardi, ignaui, ad disciplinas ac consectandas artes inepti, minusq. appositi, quod in ea melancholiæ specie euenit, cui frigida lentaque pituita affluentius commiscetur; quo fit hoc genus hominum, vt asini aliæque brutæ pecudes, iners sit, indocile, segne, obliuiosum. Illi vero quibus moderato calore atra bilis perfunditur, ac sanguine irrigatur, aliisque humoribus syncerus diluitur, ingenio pollent, ac mentis acumine, multaque instinctu atque afflatu diuino perficere videntur. Quocirca non inscite Aristoteles humorem hunc vino pronunciat assimilem. Vt enim vinum mores producit varios ac ridiculos pro cuiusque natura, ac liquoris huius quum effectu tum viribus (aliam enim vim sortitur ab Hispania, aliam a Gallia, Creta, Corsica, ac Rheno aduectum) sic melancholia diuersos mores parit variosque habitus constituit. Vnde apud Belgas enumerantur aliquot temulentorum conditiones ac studia. Alii enim vino madidi contentiosi sunt ac rixantur. Alii taciturni atque elingues; plerique loquaces ac tumultuosi; nonnulli in lacrymas sunt atque eiulatus effusi, animoque mœrenti ac deiecto. Conspici quoque solent in hac hominum colluuie minaces, sæui, acerbi, feroces, amarulenti, arrogantes, philauti, ventosi, elati, lasciui, petulci, gesticulosi, inquieti, instabiles, in libidinem atq. amores propensi, verum, vt Iuuenalis ait;

Melancholia asinina

Atra bilis vubi excrescit.

Problem. sect. 30. quæst. 13.

Ebriorum variæ conditiones.

Qui Venerem affectant sine viribus inguine lento.

Satyr. 10.

Sunt enim ebrii ac melancholici salaces quidem, ac tentigine pruriunt, quod Genitales partes turgescant, ac flatibus distendantur; sed quibus confestim omnia languescant, omnisque vis concidat atque emoriatur; sic vt mulieres nonnumquam a spe concubitus decidant, ac prolis desiderio frustrentur, quod

Melancholici salaces.

od flatu potius quam semine turgescant. Melancholiæ itaque & ebrietatis par est conditio. Temulenti enim variis affectibus ducuntur, ac gestus plane mimicos comicosque exprimunt. Siquidem vt apposite Horatius;

Ebrij in Venerem segnes.

Quid non ebrietas designat? operta recludit,
Spes iubet esse ratas, in prælia trudit inermem,
Sollicitis animis onus eximit, ac docet artes.
Fœcundi calices quem non fecere disertum?
Contracta quem non in paupertate solutum?

Lib. 1. Epist. 5.

In Melancholicis autem non minus ridicula licebit obseruare: nam multi in quotidianis actionibus ineptos mores exprimunt, ac citra etiam vllam mentis alienationem res leues, ludicras, inanes, nugatorias proferunt. Sunt enim mente capti qui non seuero desipiũt, sed suauiter delirant, vt quos ludit amabilis insania, adeo vt nonnulli deplorent se resipuisse, ac grauiter cum amicis expostulent, quod damnũ sibi illatum sit, non impensum humanitatis officium. Vt apud Horatium Argiuus quidam non ignobilis,

Qui se credebat miros audire tragœdos
In vacuo lætus sessor, plausorque theatro,
Hic vbi cognatorum opibus curisque refectus
Expulit helleboro morbum bilemque meraco,
Et redit ad sese: Pol me occidistis amici,
Non seruastis, ait: cui sic extorta voluptas
Et demptus per vim mentis grauissimus error.

Lib. 2. Epist. 1.

Sic me exercente rem medicam, complures oblati sunt, quorum menti absurdæ imagines ac simulachra obuersarentur. Cuidam enim persuasum erat, nasum sibi excreuisse in immensum, atque in prodigiosam longitudinem exporrectum; sic, vt elephantis proboscidem circumferre visus sit, qui nusquam non esset impedimento, adeo vt subinde patinis, vt illi creditum est, innataret: accitus medicus,

Historiæ aliquot melancholicorum.

atque affectum melancholicum subesse suspica
dexteritate quadam ac latenti habilitate longu
farcimen naribus admouit, arreptaque nouacula
cultro tonsorio, apprehensa nonnulla carnis part
imaginarium nasum auulsit, confestim exhibita
mini parum sobriæ mentis soporifera potione, p
scriptaque salubri diæta, omnis mali metus ade
ptus est. Alius quidam hypochondriacus, hoc est,
præcordia humore melancholico ac flatibus turgi
essent, persuasum erat ranas ac rubetas, quas bu
nes vocant, intestina perterebrare, nec vlla ratio
ea opinio illi exinni potuit: Medicus quo illum m
gis haberet obsequentem (nam melancholici æg
ab opinione dimouentur) tale quiddam corpori i
hærere pronunciauit; itaque exhibita purgante p
tione, ac subdito clystere procuratum est, vt aliqu
eius generis reptilia in subiectam peluim coniic
rentur; vbi autem pharmacum vires suas explicui
aluus affatim exinanitus est, conspectisque excr
mentis, & quæ illis innatabant animalculis, vana i
la opinio animo excussa est. Alter quidem opin
tus est ex vitro sibi conflatos clunes, sic vt omnia su
negotia atque actiones stando perficeret, metuen
ne si in sedile se inclinaret, nates confringeret, ac vi
tri fragmenta hinc inde dissilirent. Huiusmodi d
lirii ac desipientiæ species, quæ vel aliis, vel sibi ipsi
risum excutiunt, securiores sunt, vt Hippocrates ait
minusque feroces: illæ vero quæ studio quodam a
solicita meditatione perficiuntur, deteriores; vt qua
comitari solet furiosa quædam temeritas. qua cum
sibi, tum aliis inexpectata damna inferunt, at repen-
tino insidiantur. Sic nostra memoria vir quidam il-
lustris in eum mentis errorem incidit, vt mortem
animo conceperit, ac se iam e viuis excessisse habe-
ret persuasum, adeo vt quum illum amici ac famili-
ares ad instaurandas vires iam collapsas, precibus,
blan-

Lib. 3. apho. 53.

Memorabilis historia melancholici cuiusdam.

[illegible]dimentis, obiurgatione hortarentur atque vr[illegible]ent, omnia respueret, quod causaretur mortu[illegible] esse se, ac nihil ita constituto opus esse alimen[illegible] Quum autem fame enecandus videretur, instan[illegible] scilicet septimo die, qui famelicis atq. inedia con[illegible]tis lethalis esse solet comminisci cœperunt, atque [illegible]ogitare rationem aliquam, qua posset hic men[illegible] error eximi, aut mederi: itaque inducti sunt in [illegible]nclaue, arte atque industria obscuratum persona[illegible] quidam histriones linteo obuelati, ac fasciis ob[illegible]ncti, quibus mortui sepulchris inferri solent, in[illegible]ctaque mensa ferculorum apparatu, liberalius, [illegible]giusque se cibo ac potu reficiunt, æger autem hæc [illegible]nspicatus, sciscitatur quid moliantur, & quod sint [illegible]nus hominum? responsum est, mortuos esse se: [illegible]n is, mortuine edunt? illi, maxime. si libeat accum[illegible]re id non vanum experietur, confestim mente ca[illegible]us exiliit, lectoque se subduxit, atque vna cum [illegible]ortuis commentitiis cibo fruitur affluentius; per[illegible]ta autem cœna somnus illi obrepit in eum vsum [illegible]nfecto liquamine. Siquidem qui sensu, mentisq. [illegible]dicio ac ratione sunt orbati, arte tractādi sunt, nec [illegible]a re efficacius, quam somno domandi. Sic a Sibyl[illegible] Virgiliana domitus legitur,

Inedia 7. die moriuntur.

Somnus deliria sedat.

Æneid. 6.

Cerberus ille fame rabida tria guttura pandens,
Melle soporata, & medicatis frugibus offa.

Cæterum qua ratione affectus melancholici ex[illegible]pugnari possint, aut saltem mitigari, obiter indican[illegible]um. Principio vnde morbus initium sumpserit, at[illegible]que qua parte consistat, excutiendum est. Quum e[illegible]nim tres sint melancholiæ differentiæ, vna in qua [illegible]cerebrum primario affectu hoc humore perfundi[illegible]tur, altera quæ toti corpori subest, tertia Hypochon[illegible]driaca seu flatuosa, quę ex cruditate ac vitiosis humo[illegible]ribus contracta cerebrum per consensum afficit, di[illegible]uersas curandi rationes exposcunt. Si quando itaque

Melancholia quomodo expugnanda.

Melancholia tres species.

Melancholicis quando secanda vena.

vniuersum corpus succo melãcholico oppletum ... a venæ sectione auspicari cõuenit curandi ration... in cæteris hoc remedium inefficax censetur atqu... ritum, nisi sanguinis redundantia tale quiddam ... gat: sic etiam in præcordiorum tortura, ac lienis ... more, aut vbi quartana infesta est, spleneticam se... nistri brachii internam ferire consultum est. Po... quum huiusmodi hominibus aluus magna ex pa... astricta est, leniter ac placide subducenda, aloë, ... thymo, filicula. Siquidem vbi intestina lubrica ... contingit, atque excrementa prolui, minus vapor... ac fuliginis sursum rapitur aut effumat: quocirc... enosos ac melancholicos alui profluuio corripi sa... tare pro nunciat Hippocrates: denique hæmorrh... des, varices, condylomata, mariscas infernis parti... innasci atque extumescere maniacis, desipienti... salubre. Et quanquam mali Genii humoribus se... miscent, ac faces ministrant, omniaque effic... uiora, potissima tamen causa ac fons mali in hum... rum ferociam referendus: expurgatis enim nox... humoribus, discussaque fuligine, furor mitescit ... mens pristinum vigorem concipit. Quocirca mo... enda in primis vniuersalis corporis euacuatio ea pa... te qua maxime natura vergit, idque sensim ac per i... terualla: neque enim consultum est, validis pharm... cis huiusmodi crabrones irritare; postea instituen... optima victus ratio, eaq. euitanda quę crassum sa... guinem pariunt: vt sunt bubulæ ac taurinæ carn... succidia, quæq. diutius sale aut fumo indurata sun... quibus accedunt aprugna atq. vrsina, tum quæ nob... lium conuiuiis inferri solet ceruina, ac Geniales pa... sim mensas exornat leporum caro. Sic vt mirari su... eat nihil ea magis a Belgis expeti ac commenda... nec vllum conuiuium satis splendidum, aut magni... ce instructum quod leporino ferculo non sit exo... natum; quum nulla caro sit melancholiæ magis af...

Lubrica aluus melancholicis vtilis.

lib. 6. Aphoris. 48.

Genii humoribus se immiscent

Melancholicis placide aluus deiiciendus.

Cibi melancholici.

nis ...

&c cognata. Nam frigida eſt & ſicca, niſi animal
u ac venatione ſit defatigatum, ſic enim nonni-
aloris concipit, magiſq. ſapida eſt ſalubris. Quid-
d autem ab hoc animante proficiſcitur, exiccan
i pollet atq. aſtringentis facultatis eſt particeps,
, tegmen detractum, ſanguis, coagulum, caro. Sic
gulum leporis, eiuſq. ſanguis ex rubro epotus dyſ
erias & mulierum menſes ſiſtit; pili exuſti, vel
nutatim inciſi ſanguinem in vulnere effuſe pro
nantem efficaciter conſtringunt ac cohibent. Ce-
rum ſuperuacuum oris humorem abſumit, &
ntes elicit; coxæ eiuſq. oſſiculi appendix calculum
minuit. Caro quoq. leporina, ſi frequens eius ſit
s, pituitæ defluxum e capite compeſcit, atq. epile-
am, quæ ex craſſa ac glutinoſa pituita contrahitur,
pugnat: quorum quodq. ſiccum eſſe id animal, ac
elancholicum cõuincit, vt tota eius conditio com-
onſtrat, ac præſertim caro ad nigredinem inclina-
. Quod autem quum veteres, tum recentiores per-
aſum habeant, ex leporis eſu exhilareſcere homi-
es atq. aliquid venuſtatis, formæq elegantioris cõ-
pere; non ex meticuloſi & pauidi animantis guſtu
euenire ominor, ſed quod feſtiui aliquot conſoda-
es conuocare ſoleant in cœtum & accumbationem
pularem puellas quaſdam amabiles ac generoſas:
taq. illæ quæ deſpectæ habitæ ſunt ac deformes, nec
nquam in huiuſmodi conſeſſum acciri contingit,
nelegantes cenſeri ſolent, nec vnquam deguſtaſſe
eporem: quod Martialis non inuenuſto epigram-
mate improbrat amaſiæ;

Lepus melancholicus natura & alimento.

Lepus curſu fatigandus.

Lepus in re medica multi vſus eſt.

Leporis eſus an venuſtos reddat.

Lib. 12.

Si quando leporem mittis mihi Gellia, dicis
Formoſus ſeptem Marce diebus eris.
Si non derides, ſi verum lux mea narras;
Ediſti nunquam Gellia tu leporem.

Quam opinionem hinc enatam, conceptamque
coniicio (nam a nullo hactenus explicata eſt) quod

Leporem gustare, prouerbiũ explicatũ.

qui Geniali alicui conuiuio interfuit, vt assolet
lepus decerpitur, septem continuatis diebus blan
appareat, venustus, hilaris, festiuus, siquidẽ vbi in
epulas omnia hilariter transacta sunt, elucent eti
post elapsos aliquot dies in fronte, superciliis, vul

Moderata conuiuia colorem & spiritus excitant.

labiis, oculis, nutibus (omnia enim sunt animi in
ces) magna alacritatis indicia, multaq. se proferu
erectioris mentis argumenta; nam risu, cachinnis
sculis hinc inde exhibitis, tripudiis, vino, cantilen
corpus concalefactum efflorescit, ac fit calorati
sanguine in externum habitum vndiq. diffuso. h
itaq. efficiunt, vt leporis esus animi nebulas discut
vultumq. serenum præstat ac faciem nitido rubo
perfusam.

Animi affectus in vultu elucent.

Vt enim qui irritantur, aut metu concu
untur, perturbato animo conspici solent, multasq
notas vel deiectæ vel commotæ mentis in extern
habitu exhibere; ita quibus omnia læta sunt, prosp
ra, salutaria, nec vllus vitiosus affectus, aut perturb
tio in corde resideat, certa se indicia in corpore pr
ferunt, ipseq. vultus, calor, facies, frons, oculi, oris d
cor ac species securitatem quandam animi pollice
tur, mentemq. placidam & quietam.

Melancholicorum diæta.

Cęterum quo
ad victus rationem attinet, qui frigido ac sicco hab
tu existunt, tum melancholici laudabilis succi cib
ac vino generoso assuescant, cubent mollius ac so
mnus sit prolixior; omniaq. salsa atq. acida ac præ c
teris cruditatẽ deuitent; exercitationi moderatæ in
sistant.

Simile a stagnanti aqua.

Vt enim paludes atq. immota quæq. puten
ita quoq. corpus inexercitatum pedorem ac graue
halitus contrahit. Quod si motus violentus illis sit la
boriosus, vocis modulatione ac cantilenis, musicisq
instrumentis se exercere poterunt & ambulatione
Omnes autem affectus animi, mœrorem, anxieta
tem, tristitiam, odium, iram, indignationem, inui

Liquida ... alant.

dentiam excutiant, nec quidquam tale in mente pa
tiantur residere; solitudinem præterea fugiant, ine

diam,

m, vigiliam, lassitudinem; vires vero instaurare gant, alimentis primum liquidis (siquidem ea ce- ime nutriunt, ac minimum negotii ventriculo essunt) mox adauctis viribus solidum cibum sibi dant familiarem. Panis ex lectissimo tritico con- atur, eoq. vtantur parcius: ægre enim concoqui, & stomacho diu inhæret; quocirca baiulis, vecto- is, nautis, aurigis robur conciliat, ac carnem dura- em, minimeq fluxam efficit: olidas enim fauces bent ac graueolentes; qui sani parcius panis esu ntur, quibus dupla panis pars, hoc est, bessis, obso- autem triens præscribi debet. Quod ad prandii ac næ rationem attinet, nisi consuetudo ac mos pa- us obstet, nec caput sit distillationibus obnoxium, na sit prandio liberalior, sic vt semper euitetur modica satietas. Obiter vt rem salubri consilio ficiam, omnia quę valetudini officiunt, ac præma- ram senectam accelerant, longius abigantur, adhi- a cum primis animi tranquillitate, mentisq con- ntia, quam diuinitus summis votis ac precibus ab exposcere par est, qui affatim ac cumulate sua do , suamq. munificentiam in nos effundit, hoc est, a tre cœlesti ac Seruatore Christo illi cœno. Nam ter externa bona præter res momentaneas ac ca- cas, quarum vsu ac commoditate illius munere ab de fruimur, mentes etiam nostras suo spiritu im- it, atq. ad salutaria quæq. singulis momentis cogi- tiones ac voluntates nostras impellit, vrget, exti- ulat, sic vt eius vim atq. afflatum in animis nostris ficacem experiamur, ac fide stabiles, qua Dei pro- missis innitimur, certam spem ac fiduciam con- cipiamus participes fore nos sempiternę beatitudinis, lucisque æter- næ consortes.

Panis esus valetudinariis parce exhibendus.

Vnde grauis halitus

Salubris hortatio.

Tranquillitas an mo omnia condit.

Ephes. 2.

Gal. 4.

1. Pet. 2.

FINIS.

RERVM ET SENTENTIARV[M]
HVIVS OPERIS INDEX
locupletissimus.

A

B

Betam

Frigus

FINIS.